

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЖУРНАЛ

СТРАТЕГІЧНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

№ 1(6), 2022

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.1

Наукове фахове видання

Періодичність виходу: 6 разів на рік

Дата заснування: грудень 1999 р.

Київ 2022

**Засновником видання «Журнал стратегічних економічних досліджень» є
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ**

Науковий фаховий журнал є правонаступником видання «Вісник Київського національного університету технологій та дизайну», який у свою чергу був правонаступником видання «Известия высших учебных заведений. Технология легкой промышленности», який видавався з березня 1958 року у Київському технологічному інституті легкої промисловості (СРСР).

№ 1(6), 2022

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: серія КВ №24821–14761 ПР від 19.04.2021р.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 993 від 24.07.2002 р.

Журнал входить до переліку наукових фахових видань.

Наказ МОН України від 27.09.2021 № 1017 (додаток 2). Категорія Б. Економічні науки. Спеціальності: 051, 071, 072, 073, 075, 076, 241, 281 (від 2018 р.).

ISSN 2786-5398	Журнал зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, Париж, Франція) Журнал реферується та індексується у наступних міжнародних базах даних: Library of Congress Online Catalog, International DOI Foundation, CrossRef, WorldCat, Google Scholar, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Інституційний репозитарій Київського національного університету технологій та дизайну
Засновник і видавець:	Київський національний університет технологій та дизайну Україна, 01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2
Головний редактор:	Грищенко І.М. , доктор економічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, Заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії України в галузі науки та техніки.
Заступник головного редактора:	Ганущак-Єфіменко Л.М. , д.е.н., професор, проректор з наукової та інноваційної діяльності

Видання орієнтоване на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також науково-практичних працівників і фахівців відповідних галузей промисловості.

Кривонос Олена Олександрівна – відповідальний секретар.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, корп. 1, к. 331а

тел./факс: +38 (044) 256-84-27

e-mail: econ-vistnyk@knu.edu.ua; <http://econ-vistnyk.edu.ua>

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного університету технологій та дизайну, протокол № 7 від 21.02.2022 р.

Матеріали друкуються мовою оригіналу. Відповідальність за переклад, достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Передруки та переклади статей дозволяються лише за згодою автора (-ів) та редакції.

© Київський національний університет технологій та дизайну, 2022

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

JOURNAL
of STRATEGIC ECONOMIC
RESEARCH

№ 1(6), 2022

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.1

Scientific Specialized Edition

Issued: 6 times a year

Founded: December, 1999

Kyiv 2022

The owner of «Journal of Strategic Economic Research» is

KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF TECHNOLOGIES AND DESIGN

This Scientific Specialized Journal is the successor of the edition "Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design", which in turn was the legal successor of the edition «Proceedings of Higher educational establishments. Technology of the light industry», which was published by Kiev Technological Institute of Light Industry from March, 1958 (USSR).

№ 1(6), 2022 The state registration of print media is KB № 24821-14761 ПП, originating date 19.04.2021
License for publishing activity is ДК №993, originating date 24.07.2002
The journal is listed & reregistered in Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1017 dated 27.09.2021 in the list of professional publications: cat. B, technical specialties – economical specialties: 051, 071, 072, 073, 075, 076, 241, 281 (from 2018).

ISSN 2786-5398 The journal is registered in ISSN International Centre, Paris
The journal is abstracted and indexed by Library of Congress Online Catalog, International DOI Foundation, CrossRef, WorldCat, Google Scholar, The Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv National University of Technologies and Design Institutional Repository

Owner and Publisher: Kyiv National University of Technologies and Design
Ukraine, 01011, Kyiv, 2, Nemyrovych-Danchenka, Str.

Editor-in-Chief: **Ivan M. Gryshchenko** – Dr., professor, academician National Academy of Pedagogical Sciences Ukraine, Honored Worker of Education of Ukraine, Laureate of the State Prize of Ukraine in science and technology.

Deputy Editor: **Liudmyla M. Hanushchak-Yefimenko** – Dr., professor

Economics & Business Management. Higher Education: progress, problems and prospects.

The journal is aimed at a wide range of researchers, professors, students, and graduate students and to bring the results of scientific research carried out under a variety of intellectual traditions and organizations of procedures to the attention of a specialized readership.

EDITORIAL OFFICE:

01011, Ukraine, Kyiv, 2, Nemyrovych-Danchenka, Str., office 1-0331a

Tel./fax: +38 (044) 256-84-27

e-mail: econ-vistnyk@knutd.edu.ua; <http://econ-vistnyk.knutd.edu.ua>

Recommendations from Science Council of Kyiv National University of Technologies and Design, Protocol № 7 of 21.02.2022

Articles are published in the original language. The authors are responsible for the translation, authenticity of facts, quotations, proper names, geographic names, names of enterprises and other information.

The Editorial Office and author's consent needed prior to republishing or translating the articles.

© **Kyiv National University of Technologies and Design, 2022**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ
наукового фахового видання
«ЖУРНАЛ СТРАТЕГІЧНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»
(JOURNAL OF STRATEGIC ECONOMIC RESEARCH)

Головний редактор:

Грищенко Іван Михайлович – доктор економічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, Заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії України в галузі науки та техніки, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна, ORCID 0000-0001-7572-4757.

Заступник головного редактора:

Ганущак-Єфіменко Людмила Михайлівна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна, ORCID 0000-0002-4458-2984.

Члени редакційної колегії:

Гавриш Олег Анатолійович – доктор технічних наук, професор, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна; ORCID 0000-0002-1961-3267.

Денисенко Микола Павлович – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0001-8767-9762.

Касич Алла Олександрівна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0001-7019-1541.

Куклін Олег Володимирович – доктор економічних наук, професор, Черкаський державний бізнес-коледж, Україна; ORCID 0000-0001-6904-3496.

Лепейко Тетяна Іванівна – доктор економічних наук, професор, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна; ORCID 0000-0001-8667-509X.

Мягих Ірина Миколаївна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0003-3868-9643.

Ніфатова Олена Михайлівна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0001-9325-6176.

Ольшанська Олександра Володимирівна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0003-1535-7742.

Радіонова Наталія Йосипівна – доктор економічних наук, доцент, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0002-8855-2963.

Скрипник Маргарита Іванівна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0002-6205-0754.

Тарасенко Ірина Олексіївна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0003-3626-4377.

Щербак Валерія Геннадіївна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0002-7918-6033.

Denis Ushakov – PhD, Professor, Suan Sunandha Rajabhat University, International College, Bangkok, Thailand; ORCID 0000-0001-6413-6116.

Dietmar Vahs – PhD, Professor, Germany.

Giorgi Gvartadze – Full Professor, Akakii Tsereteli State University, Full Professor, Kutaisi University of Law and Economics, Georgia; ORCID 0000-0001-6080-0163.

Hendrik S. Doss – PhD, Professor, Germany.

Rafal Rebilas – PhD, Vice Dean of the Faculty of Management, IT and Social Studies, University of Dąbrowa Górnicza, Poland; ORCID 0000-0001-7926-1155.

William H. Meyers – Emeritus Professor of Agricultural & Applied Economics Food and Agricultural Policy Research Institute, USA; ORCID 0000-0003-0952-5578.

Zdzisława Dacko-Pikiewicz – Professor, Rector University of Dąbrowa Górnicza, Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Poland; ORCID 0000-0003-4542-5574.

Plavčan Peter – Prof., CSc., Ing., Danubius University in Sládkovičovo, Slovak Republic; ORCID 0000-0001-7088-6108.

Skibniewski Mirosław – Prof., Ph.D., Dr.h.c., Honor. Prof., University of Maryland, College Park, USA; ORCID 0000-0002-7102-753X.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, корп. 4, к. 331а

тел./факс: +38 (044) 256-84-27; e-mail: econ-vistnyk@knutd.edu.ua; <http://econ-vistnyk.knutd.edu.ua>

ЗМІСТ

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

- 1 **Вергун А. М., Бондарчук Ю. А.**
Роль розвитку індустрії туризму в досягненні цілей сталого розвитку в сучасному глобалізованому світі 8
- 2 **Дудко П. М.**
Сучасні світові тенденції розвитку IT-аутсорсингу 17
- 3 **Касич А. О., Паламарчук В. А.**
Методика оцінювання рівня екологічної відповідальності промислових підприємств 26
- 4 **Корнієцький О. В.**
Оцінка та аналіз ефективності податкового стимулювання сільськогосподарських підприємств 38
- 5 **Ольшанська О. В., Бушуєв П. В.**
Кластерне управління як фактор розвитку туризму в регіоні 47
- 6 **Ольшанська О. В., Пузирьова П. В.**
Інноваційний потенціал інтегрованих структур бізнесу: теоретико-методичний базис оцінювання та реалізації 56

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ

- 7 **Денисенко М. П., Юринець З. В.**
Формування команд фахівців та їх роль в економічному розвитку й стратегічному управлінні бізнесом 67

TABLE OF CONTENTS

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF ECONOMY

- 1 **Verhun A. M., Bondarchuk Ju. A.**
The role of tourism industry growth in attaining sustainable development goals in a modern globalized world 8
- 2 **Dudko P. M.**
Current global trends in developing IT outsourcing 17
- 3 **Kasych A. O., Palamarchuk V. A.**
Methodology for assessing the environmental responsibility of industrial enterprises 26
- 4 **Kornietskyi O. V.**
Assessing the efficiency of tax incentives for agricultural enterprises 38
- 5 **Olshanska O. V., Bushuiev P. V.**
Cluster management as a driver for regional tourism development 47
- 6 **Olshanska O. V., Puzyrova P. V.**
The innovative potential of integrated business structures: theoretical and methodological framework for evaluation and implementation 56

MODERN TENDENCIES AND MANAGEMENT PROBLEMS

- 7 **Denysenko M. P., Yurynets Z. V.**
Building teams of professionals and their role in economic development and strategic business management 67

УДК 338.487/.488+613.692

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.1.1

Antonina M. Verhun, Julia A. Bondarchuk

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

THE ROLE OF TOURISM INDUSTRY GROWTH IN ATTAINING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN A MODERN GLOBALIZED WORLD

This article seeks to explore the effects of socioeconomic growth in the tourism industry to attain sustainable development goals in the contemporary globalized environment. A study on tourism as one of the fastest growing industries has revealed that modern tourism, an important area in foreign economic activity of many countries and a highly profitable sector, is a complex intersectoral phenomenon that contributes to tackling a number of critical economic and social issues. It is argued that tourism development promotes further integration and spurs international specialization. However, it is noted that rapid tourism growth might generate negative effects for the environment: soil and ocean pollution, climate change, inefficient use of energy sources, destruction of natural monuments, biodiversity loss, etc. In the context of this study, tourism is viewed as a promising management tool able to consolidate resources to meet economic, social and aesthetic needs along with preserving cultural identity, basic environmental processes, biodiversity and life support systems. Thus, the findings provide a rationale to assert that tourism boosting strategies should rely on sustainable development. It is emphasized that sustainable tourism development concept, in full compliance with the principles of harmonious development, is difficult to implement, however it is an ideal, a landmark that should be pursued. Despite the fact that over 4.2 million tourists visited Ukraine in 2021, the current tourism potential is yet to be further unlocked (the share of tourism industry in Ukraine's GDP makes only 1.5–2.5%). Among the key barriers to enhancing the tourism sector growth in Ukraine are the global COVID-19 pandemic as well as a range of managerial, economic, social, environmental and cultural factors. The study presents an overview on the recommendations of the Global Tourism Crisis Committee plan to restore the global tourism industry with a particular focus to attain sustainable development goals and the use of opportunities for transition to a circular economy.

Keywords: *tourism industry; sustainable development; globalization; sustainable tourism development concept; socioeconomic development of tourism industry; negative effects from tourism development.*

Антоніна М. Вергун, Юлія А. Бондарчук

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

РОЛЬ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ В ДОСЯГНЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Статтю присвячено дослідженню ролі соціально-економічного розвитку індустрії туризму в досягненні цілей сталого розвитку в сучасному глобалізованому світі. При дослідженні феномену туризму, як однієї з галузей, яка найбільш стрімко розвивається, встановлено, що сучасний туризм, як важлива сфера зовнішньоекономічної діяльності багатьох країн, є складним міжгалузевим комплексом, що забезпечує вирішення найважливіших економічних та соціальних завдань і належить до високоприбуткових галузей економіки. Підкреслюється, що розвиток туризму сприяє подальшому поглибленню процесу інтеграції і міжнародної спеціалізації. Разом з тим зазначається, що активний розвиток туризму має свої негативні наслідки для природного середовища: забруднення ґрунтів і океанів, зміна клімату, неефективне використання джерел енергії, руйнація пам'яток природи, знищення біорізноманіття тощо. Туризм розглядається як напрям, який здатен консолідувати управління всіма ресурсами в такий спосіб, що економічні, соціальні й

естетичні потреби можуть задовольнятися за одночасного збереження культурної самобутності, основних екологічних процесів, біологічної різноманітності і систем підтримки життя. Тобто впевнено можна стверджувати, що розвиток туризму має здійснюватися на засадах сталого розвитку. Наголошується, що концепція розвитку сталого туризму, з повним дотриманням принципів гармонійного розвитку, є складною в реалізації, але водночас вона є ідеалом, орієнтиром, до якого варто прагнути. Незважаючи на те, що протягом 2021 року Україну відвідало більше ніж 4,2 млн туристів, туристичний потенціал України на сьогоднішній день розкрито не повністю (частка туристичної галузі в структурі ВВП країни – 1,5–2,5%). Визначено, що основними перешкодами розвитку туристичного сектору в Україні є глобальна пандемія, спричинена COVID-19, а також певні чинники управлінського, економічного, соціального, екологічного та культурного характеру. Здійснено огляд рекомендацій Глобального кризового комітету з туризму щодо плану відновлення світової індустрії туризму, серед яких чільне місце посідають рекомендації щодо цілей сталого розвитку та використання можливості переходу до циркулярної економіки.

Ключові слова: індустрія туризму; сталий розвиток; глобалізація; концепція розвитку сталого туризму; соціально-економічний розвиток індустрії туризму; негативні наслідки розвитку туризму.

Антонина Н. Вергун, Юлія А. Бондарчук

Київський національний університет технологій і дизайну, Україна

РОЛЬ РАЗВИТИЯ ИНДУСТРИИ ТУРИЗМА В ДОСТИЖЕНИИ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В СОВРЕМЕННОМ ГЛОБАЛИЗИРОВАННОМ МИРЕ

Статья посвящена исследованию роли социально-экономического развития индустрии туризма в достижении целей устойчивого развития в современном глобализованном мире. При исследовании феномена туризма, как одной из наиболее стремительно развивающихся отраслей, установлено, что современный туризм, как важная сфера внешнеэкономической деятельности многих стран, является сложным межотраслевым комплексом, обеспечивающим решение важнейших экономических и социальных задач и относящийся к высокодоходным отраслям экономики. Подчеркивается, что развитие туризма способствует дальнейшему углублению процесса интеграции и международной специализации. Вместе с тем отмечается, что активное развитие туризма имеет свои негативные последствия для природной среды: загрязнение почв и океанов, изменение климата, неэффективное использование источников энергии, разрушение памятников природы, уничтожение биоразнообразия. Туризм рассматривается как направление, способное консолидировать управление всеми ресурсами таким образом, что экономические, социальные и эстетические потребности могут удовлетворяться при одновременном сохранении культурной самобытности, основных экологических процессов, биологического разнообразия и систем поддержания жизни. То есть уверенно можно утверждать, что развитие туризма должно осуществляться на основе устойчивого развития. Отмечается, что концепция развития устойчивого туризма, с полным соблюдением принципов гармоничного развития, является сложной в реализации, но в то же время – это идеал, ориентир, к которому следует стремиться. Несмотря на то, что в течение 2021 года Украину посетило более 4,2 млн туристов, туристический потенциал Украины на сегодняшний день раскрыт не полностью (доля туристической отрасли в структуре ВВП страны – 1,5–2,5%). Определено, что основными препятствиями развития туристического сектора в Украине является глобальная пандемия, вызванная COVID-19, а также факторы управленческого, экономического, социального, экологического и

культурного характеру. Осуществлен обзор рекомендаций Глобального кризисного комитета по туризму по плану восстановления мировой индустрии туризма, среди которых ведущее место занимают рекомендации по целям устойчивого развития и использованию возможности перехода к циркулярной экономике.

Ключевые слова: индустрия туризма; устойчивое развитие; глобализация; концепция развития устойчивого туризма; социально-экономическое развитие индустрии туризма; негативные последствия развития туризма.

Introduction. The current stage of human development is characterized by the strengthening of intercultural communication and the active development of tourism. Tourism received intensive development only in the second half of the XX century, during the rapid development of technology, technology and public relations. Modern tourism is a complicated intersectoral complex that provides solutions to major economic and social problems and is one of the most profitable sectors of the economy, the most dynamically developing, being an important part of foreign economic activity of many countries. This industry attracts about 8.8 trillion US dollars in financial turnover and creates about 334 million jobs. For a third of the countries participating in the tourism market, revenues from tourism are the main item of budget revenues, and in 80 countries they are among the top five budget-generating items [1].

But despite the dynamic development and growth of the economy, it also has negative consequences for the environment: pollution of soils and oceans, climate change, inefficient use of energy sources, destruction of natural monuments, destruction of biodiversity, etc.

The real impact of tourism on the environment remains hidden due to the fact that transport, hotel and restaurant business are perceived as separate sectors of the service sector, rather than as interconnected components of a single complex, whose main task is to meet the growing needs of tourism.

The growing importance of tourism and the exacerbation of problems associated with its development, make us talk about the need for changes and the search for new vectors of development. This has led to numerous attempts to adapt the main provisions and principles of the concept of sustainable development in the context of tourism.

The role and importance of tourism for the development of the country's economy is reflected in the works of domestic and foreign researchers such as N.V. Buntova [2], V.A. Yevtushenko [3], M.S. Rakhman [3], I.I. Sichka, D.V. Mangushev [3], S.A. Tsyganov [2] and many others.

Socio-economic direction of tourism development and its role in achieving sustainable development goals is given considerable attention in the documents of international organizations, including the State Agency for Tourism Development (SATD) [1], the World Tourism Organization (UNWTO) [4], the World Travel and Tourism Council (WTTC) [5], the International Economic Association (IEA) [6] and others. These trends of significant impact of the development of the market of tourist services on the economy of many countries underline the relevance of our study.

Despite the relevance of the study, a number of aspects of this issue remain insufficiently studied and need further research, namely in the analysis of the impact of socio-economic development of tourism on achieving sustainable development goals, especially during the COVID-19 pandemic.

The aim of the article is to study the relationship between socio-economic development of the tourism industry in achieving the goals of sustainable development in today's globalized world.

Results of the research. The rapid development of tourism contributes to the development of many sectors of the economy: trade, transport, consumer services, production of consumer goods, agriculture, construction and others. To meet the needs of tourists, the level of which is

constantly growing in modern conditions of development, it is necessary to study the whole set of industries that produce goods or services that contribute to the maximum saturation of the tourism market.

It should be noted that the first attempt to define sustainable tourism was made in 1988 by the World Tourism Organization. Sustainable tourism was seen as a direction that leads to the management of all resources in such a way that economic, social and aesthetic needs can be met while preserving cultural identity, basic environmental processes, biodiversity and life support systems.

Efforts to develop the principles of sustainable tourism have significantly intensified since the adoption of the “Agenda for the XXI century” [7]. Tourism has not been included as a separate section in this policy paper, which covers various aspects of the sustainable development of the world community. Nevertheless, the 21st Century Agenda has argued that the tourism industry has enormous potential and can make a constructive contribution to the sustainable development of all regions of the world.

An important step was done with the development in 1996 of the World Tourism Organization, the World Travel and Tourism Council and the Earth Council of its own “Agenda for the XXI Century in the Travel and Tourism Industry”. In addition, a number of other international instruments were adopted during the 1990s. In particular, the International Conference on Tourism, held in Lancero (Canary Islands) in 1995, adopted the “Charter on Sustainable Tourism”. In April 1999, a decision of the UN General Assembly and the UN Commission on Sustainable Development approved the “International Program for Sustainable Tourism”. In the same year, the Global Code of Ethics for Tourism was adopted in Santiago, Chile. All these documents in one way or another reveal the environmental, economic and social components of sustainable tourism development. The development of tourism, as stated in the Charter on Sustainable Tourism, must be based on the criteria of sustainability. This means that it is environmentally friendly for a long period of time, economically viable, and ethically and socially just and equitable to local communities”.

This is especially relevant for Ukraine, a country with enormous tourist and recreational potential, which has high hopes for the tourism sector of the economy. Ukraine now has the opportunity to develop the tourism industry on a sustainable basis. Of course, the concept of sustainable tourism development, in full compliance with the principles of harmonious development, is difficult to implement, but at the same time it is an ideal, a guideline to be pursued.

Resort and recreational areas of our state are about 9.1 million hectares, i.e. 15% of the territory. Approximately 17 million foreigners visit Ukraine each year, most of them CIS nationals and a third from the EU. According to the World Tourism Organization, Ukraine's share in European tourism flows is about 4%, as well as about 0.9% in European revenues from tourism [8].

Despite the restrictions on Covid-19, citizens of different countries actively visited Ukraine in 2021. The number of foreigners who crossed the border of our country in 2021, compared to 2020, increased by 26.3% and amounted to almost 4.271 million people.

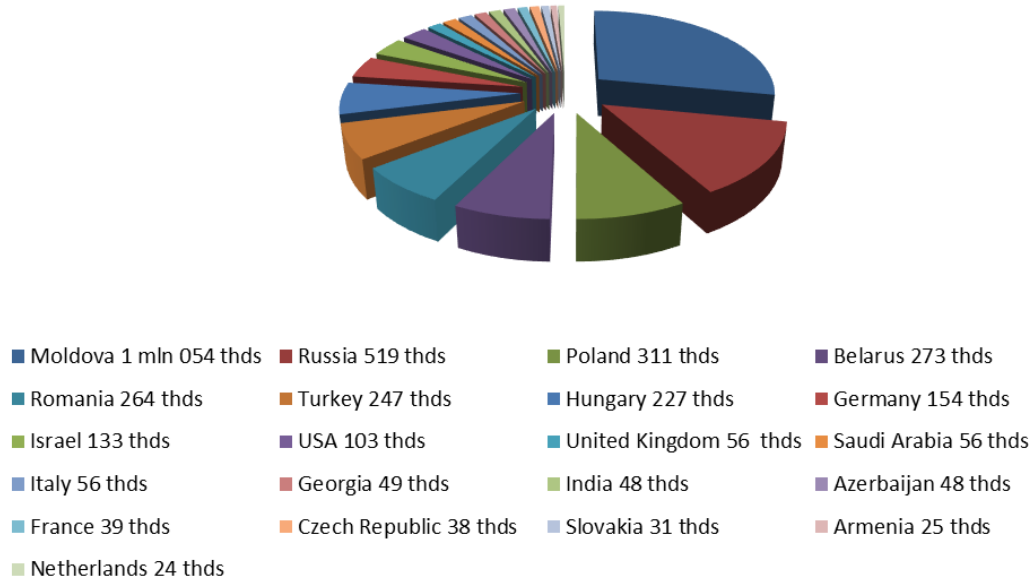
The list of countries from which the largest number of people came to Ukraine and the number of visitors is shown in Fig. 1 [8].

As for Ukrainians, 14.7 million of our compatriots crossed the border last year. TOP directions are shown in Fig. 2 [8].

According to the SATD [1], 56% of Ukrainians, planning their vacation abroad, used the help of tourism service providers – tour operators and travel agencies. 44% planned their travels on their own. During the last year, 18% of citizens travelled abroad at least once.

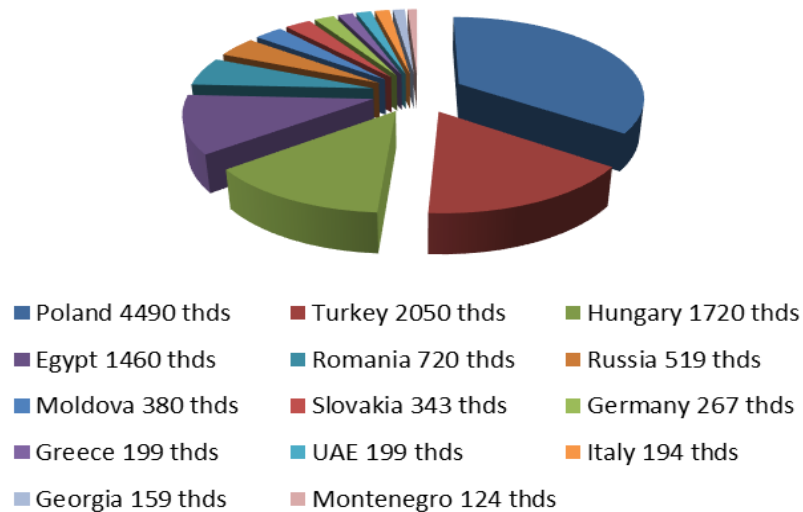
When asked about the countries of the last trip abroad, the respondents mostly mentioned European countries – 42%, Turkey – 28% and Egypt – 21%. Another 5% visited the countries of

the former Soviet Union; 2% travelled to Asia and Africa, but the states of North and South America, as well as the Arab countries were visited by 1% of our citizens.

Source: [8].

Fig. 1. List of countries from which the largest number of people came to Ukraine

Source: [8].

Fig. 2. Top travel destinations of Ukrainians

Although the tourist potential of Ukraine is not fully revealed nowadays (the share of the tourism industry in the structure of GDP – 1.5–2.5%). The main obstacles to the development of the tourism sector in Ukraine are mainly factors of managerial, economic, social, environmental and cultural nature.

Thus, we can conclude that the development of tourism within the concept of sustainable development should take place on the basis of environmental, economic and social components.

The socio-economic component of tourism is manifested in the following functions: profitable function of tourism; foreign economic function of tourism; employment promotion function; leveling tourism function.

The profitable function of tourism is that tourism attracts funds, their rapid turnover, intensifies investment processes, has a positive effect on the development of other sectors of the economy.

The foreign economic function of tourism is the contribution of tourism in the formation of the national balance of payments. The tourism industry receives a particular importance for the economies in a situation of trade deficit and lack of its own raw materials and fuel resources.

The function of promoting employment is that in the field of tourism there is a constant demand for labor, which largely solves the problem of unemployment. In Austria, for example, the tourist service sector employs more than 140,000 people, or 4.5% of the total number of people employed in all sectors of the economy. Tourism helps to solve the problem of employment, both directly and indirectly.

Direct effect of employment is workers employed in hotel, transport, resort and sanatorium facilities working in travel agencies, i.e. work is directly related to tourist services. Indirect effect of employment is workers employed in sectors working in the field of tourism (agriculture, construction, production of goods for tourists, etc.).

The equalizing function of tourism is manifested in the fact that the creation of tourism enterprises in economically weak regions or countries provides an additional source of income for local people, reduce the outflow of more developed regions, strengthen the economic position of this region compared to other, more resourceful or industrial potential. Due to revenues from tourism in such regions and countries, related industries are being developed, living standards are rising and economic activity is intensifying.

Thus, it can be argued that the development of the tourism industry contributes to the goals of sustainable development by influencing social, economic and environmental indicators. In other words, the tourism industry allows to ensure the harmonization and combination of social, economic and environmental goals, their implementation in a particular area (country, region) [9].

The social component of sustainable development is human-oriented and aimed at maintaining the stability of social and cultural systems. An important aspect of this approach is the equitable distribution of wealth, as well as the preservation of cultural capital and diversity on a global scale, the fuller use of sustainable development practices that exist in non-dominant cultures.

The economic impact of tourism is accompanied by a strong socio-cultural impact. Tourism is a social factor of recreation, health, mutual understanding between people, access to historical and cultural values of personal development, political stability, social balance.

Modern tourism has an active influence on the development of the social sphere, promoting employment, preservation and development of cultural potential, rational leisure and restoration of reproductive potential. The territory of the region is becoming more and more attractive for living and running a tourism business.

From an ecological point of view, sustainable development must ensure the integrity of biological and physical natural systems, the viability of ecosystems on which the global stability of the entire biosphere depends. Degradation of depleted natural resources, environmental pollution and loss of biodiversity reduce the ability of ecological systems to reproduce themselves.

Reconciling the various components (environmental, social, economic) and confirming them with concrete measures that are a means of achieving sustainable development is an extremely difficult task, as all three elements of sustainable development must be considered in a balanced way.

However, with the development of tourism, not only positive but also negative consequences are possible, which are summarized in table 1.

Undoubtedly, the strongest factor that has significantly slowed down the development of the industry is the coronavirus pandemic. In 2019, the contribution of tourism to the world economy

was 10.4% or \$ 9.2 trillion. In 2020, the sector lost almost \$ 4.5 trillion, and its contribution to world GDP fell by 49%. At the same time, the overall slowdown in the world economy was 3.7%. In 2020, almost 62 million or 18.5% of jobs in the tourism sector were reduced. Now the number in the industry is 272 million. The threat of losing even more jobs remains, as many of them are supported by government assistance programs to the industry [9].

Table 1

Consequences of tourism development

Benefits	Loss
Economic consequences	
1. Expanding participation in the international labour division. 2. Use of local resources. 3. Attracting foreign capital and receiving income in foreign currency. 4. Growth of local business turnover. 5. Structural changes in the national production of goods and services. 6. Increasing the number of employees. 7. Tax revenues to the state treasury. 8. Growth of personal income. 9. Balance of regional disparities. 10. Creating the economic image of the country abroad.	1. Leakage of “hard” currency. 2. Growth of imports. 3. Outflow from traditional spheres of employment. 4. Seasonal employment. 5. Inflation. 6. Power usurpation by foreign companies. 7. Dependence on the political situation, international economic conditions, fashion. 8. The emergence of economic crises and imbalances in development.
Sociocultural consequences	
1. Leveling language, social, class, religious barriers. 2. Improving the education level. 3. Preservation of works of art and traditions. 4. Access to information.	1. Negative attitude of local residents. 2. Creating stereotypes. 3. The effect of demonstration (imitation in consumption). 4. Commercialization of culture, religion, art. 5. The growth of social problems. 6. Changes in social culture.
Environmental consequences	
1. Creation of national parks and reserves.	1. Environmental pollution. 2. Degradation of landscapes. 3. Withdrawal of agricultural land from circulation.

In response to COVID-19, the World Tourism Organization (UNWTO) has established the Global Crisis Committee on Tourism [4] (hereinafter referred to as the Committee), which includes WHO (World Health Organization), ICAO (International Civil Aviation Organization) and the IMO (International Maritime Organization). The private sector is represented by Airport Council International (ACI), Cruise Lines International Association (CLIA), the International Air Transport Association (IATA) and the World Tourism and Tourism Council (WTTC) [5]. The Committee develops a sector recovery plan, prepares a Recovery Technical Assistance Package, and provides leadership in helping governments take action to protect the community and protect the most vulnerable members of society.

The Committee has published the first package of recommendations for urgent use by governments and the private sector in three main areas [4], among which measures to achieve the goals of sustainable development are prominent:

1. Crisis management and mitigation. Recommendations include job retention, support for self-employed workers, liquidity, skills development and tax review, fees and travel and tourism regulations.

2. Provide incentives and speed up recovery, including the provision of financial incentives, including favorable tax policies, the lifting of travel restrictions as soon as the situation allows, the facilitation of visas, marketing and consumer confidence. The recommendations also provide the definition of tourism at the heart of national recovery policies and action plans.

3. Preparing for the future. It is recommended to pay more attention to the contributions of the tourism sector in order to achieve the goals of sustainable development and to form resilience to learning from the lessons of the current crisis.

The recommendations call on governments and private sector actors to develop preparedness plans and use this opportunity to move to a circular economy.

Conclusion. Summarizing the above, it can be noted that tourism occupies an important place in the economic complex of the country, regions, individual cities and in the world economic system. The development of tourism contributes to the further deepening of the process of integration and international specialization. It is necessary to pay serious attention to the tourism industry as a large sector of the economy, as the interdependence of the system that affects economic and social processes in society. The degree of economic development of domestic tourism is currently estimated by the share in the gross domestic product of the country and its share in the revenue side of the budget.

However, tourism is a specific area where economic benefits and social roles must be complementary, i.e. tourism must be highly profitable, while successfully fulfilling its important social and cultural role, while maintaining the viability of ecosystems for global sustainable development.

References

Література

1. State Agency for Tourism Development. URL: https://www.tourism.gov.ua/ [in Ukrainian]. 2. Tsyhanov, S. A., Buntova, N. V. (2019). Rozvytok mizhnarodnykh turystychnykh posluh yak vazhlyva dominanta ekonomichnoho zrostantia [Development of international tourist services as an important dominant of economic growth]. <i>Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn = Actual problems of international relations</i>, Vol. 13.9, P. 80–92 [in Ukrainian]. 3. Yevtushenko, V. A., Rakhman, M. S., Manhushev, D. V. (2017). Vplyv mizhnarodnoho turyzmu na ekonomichni rozvytok ta imidzh okremoi krainy [The impact of international tourism on economic development and the image of an individual country]. <i>Problemy ekonomiky = Problems of the economy</i>, № 2, P. 26–34 [in Ukrainian]. 4. COVID-19 RESPONSE: 96 % of global destinations impose travel restrictions, World Tourism Organization (UNWTO) reports. URL: https://www.unwto.org/en/press/news/2020/04/2020-04-29-covid-19-response-96-of-global-destinations-impose-travel-restrictions	1. Державне агентство розвитку туризму. URL: https://www.tourism.gov.ua/ 2. Циганов С. А., Бунтова Н. В. Розвиток міжнародних туристичних послуг як важлива домінанта економічного зростання. <i>Актуальні проблеми міжнародних відносин</i>. 2019. Вип. 13.9. С. 80–92. 3. Євтушенко В. А., Рахман М. С., Мангушев Д. В. Вплив міжнародного туризму на економічний розвиток та імідж окремої країни. <i>Проблеми економіки</i>. 2017. № 2. С. 26–34. 4. COVID-19 RESPONSE: 96 % of global destinations impose travel restrictions, World Tourism Organization (UNWTO)

- <https://www.unwto.org/news/covid-19-response-travel-restrictions>.
5. Economic Impact Reports. URL: <https://wttc.org/Research/Economic-Impact>.
6. IATA COVID-19: Cost of air travel once restrictions start to lift. Brian Pearce. 5-th May 2020. URL: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/covid-19-cost-of-air-travel-once-restrictions-start-to-lift/>
7. Human Development Report (1990). UNDP. New York. 142 p.
8. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>
9. Tarasenko, I. O., Verhun, A. M., Bondarchuk, J. (2019). Sustainable development concept under globalization. *Sustainable development under the conditions of European integration: collective monograph*. Editorial board Darko Bele, Lidija Weis, Nevenka Maher. Part I. Ljubljana, Slovenia: VŠPV, Visoka šola za poslovne vede. Ljubljana School of Business. P. 371–383.
10. GSTC (2013). Criteria for the Global Tourism Sustainability Council. URL: <https://www.gstcouncil.org/gstc-criteria/gstc-destination-criteria/>
- reports. URL: <https://www.unwto.org/news/covid-19-response-travel-restrictions>.
5. Economic Impact Reports. URL: <https://wttc.org/Research/Economic-Impact>.
6. IATA COVID-19: Cost of air travel once restrictions start to lift. Brian Pearce. 5-th May 2020. URL: <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/covid-19-cost-of-air-travel-once-restrictions-start-to-lift/>
7. Human Development Report. UNDP. New York, 1990. 142 p.
8. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>
9. Tarasenko I. O., Verhun A. M., Bondarchuk J. Sustainable development concept under globalization. *Sustainable development under the conditions of European integration: collective monograph*. Editorial board Darko Bele, Lidija Weis, Nevenka Maher. Part I. Ljubljana, Slovenia: VŠPV, Visoka šola za poslovne vede. Ljubljana School of Business, 2019. P. 371–383.
10. Criteria for the Global Tourism Sustainability Council. URL: <https://www.gstcouncil.org/gstc-criteria/gstc-destination-criteria/>

УДК 004.9:[334.752:339.944

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.1.2

Павло М. Дудко

**Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
СУЧАСНІ СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІТ-АУТСОРСИНГУ**

У статті висвітлено питання щодо аналізу сучасних світових тенденцій розвитку ІТ-аутсорсингу. Зазначається, що розвиток та формування конкурентного середовища світового ринку аутсорсингу в ІТ-бізнесі відбувається з урахуванням відповідних передумов, має певні тенденції та результати. Вивчення цих характеристик дозволило встановити форму функціонування цього явища на глобальному рівні, окреслити сучасні тенденції та перспективи розвитку ринку ІТ-аутсорсингу, що своєю чергою надало можливість обґрунтувати та здійснити аналіз українських реалій цифрової трансформації. Дослідження еволюції моделей надання послуг показало, що впродовж останніх кількох років особливу увагу зосереджено на показнику цифрового резонансу, який оцінює країни на основі цифрових навичок робочої сили, цифрових результатів, обсягу корпоративної діяльності, правового захисту інтелектуальної власності та інших елементів бізнес-діяльності. Визначено, що ринок ІТ-аутсорсингу є висококонкурентним через присутність на ньому багатьох постачальників, які надають ІТ-послуги на внутрішньому та міжнародному ринках. Наголошується, що завдяки цифровій трансформації чимало компаній стали залежними від успіху креативних додатків і розширень, які можуть надати інформаційні технології, що робить ІТ ключовою конкурентною перевагою для багатьох організацій різних сфер діяльності. Аналіз сучасних тенденцій розвитку ІТ-аутсорсингу у світі показав, що найпоширенішою моделлю сьогодні вважається модель цифрового резонансу, яка враховує цифрові навички робочої сили при виборі стратегії розташування цифрових центрів. У рамках цього дослідження робиться висновок, що зміщення акцентів у бік якісної переорієнтації ІТ-аутсорсингу впливатиме на подальші тенденції розвитку ринку ІТ-аутсорсингу в аспекті підвищення конкурентної привабливості країн із високими показниками цифрового резонансу. Це означає, що Індія, яка сьогодні вважається одним із найбільш зрілих глобальних напрямів ІТ-аутсорсингу з широким спектром можливостей, поступово втрачатиме свої позиції та конкурентну привабливість, поступаючись країнам із більш високими показниками цифрового резонансу.

Ключові слова: ІТ-аутсорсинг; ринок ІТ-послуг; цифровий резонанс; цифрові навички; цифрова трансформація.

Павел Н. Дудко

**Киевский национальный университет технологий и дизайна, Украина
СОВРЕМЕННЫЕ МИРОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ИТ-АУТСОРСИНГА**

В статье отражены вопросы анализа современных мировых тенденций развития ИТ-аутсорсинга. Отмечается, что развитие и формирование конкурентной среды мирового рынка аутсорсинга в ИТ-бизнесе происходит с учётом соответствующих предпосылок, имеет определённые тенденции и результаты. Изучение этих характеристик позволило установить форму функционирования этого явления на глобальном уровне, определить современные тенденции и перспективы развития рынка ИТ-аутсорсинга, что в свою очередь позволило обосновать и осуществить анализ украинских реалий цифровой трансформации. Исследование эволюции моделей предоставления услуг показало, что в последние несколько лет особое внимание сосредоточено на показателе цифрового резонанса, который оценивает страны на основе цифровых навыков рабочей силы, цифровых результатов, объёма корпоративной деятельности, правовой защиты интеллектуальной собственности и других элементов бизнес-деятельности. Определено, что рынок ИТ-аутсорсинга высококонкурентен

из-за присутствия на нем многих поставщиков, предоставляющих ИТ-услуги на внутреннем и международном рынках. Отмечается, что благодаря цифровой трансформации многие компании стали зависимы от успеха креативных приложений и расширений, которые могут предоставить информационные технологии, что делает ИТ ключевым конкурентным преимуществом для многих организаций разных сфер деятельности. Анализ современных тенденций развития ИТ-аутсорсинга в мире показал, что наиболее распространённой моделью сегодня считается модель цифрового резонанса, учитывающая цифровые навыки рабочей силы при выборе стратегии расположения цифровых центров. В рамках этого исследования делается вывод, что смещение акцентов в сторону качественной переориентации ИТ-аутсорсинга влияет на дальнейшие тенденции развития рынка ИТ-аутсорсинга в аспекте повышения конкурентной привлекательности стран с высокими показателями цифрового резонанса. Это означает, что Индия, которая сегодня считается одним из наиболее зрелых глобальных направлений ИТ-аутсорсинга с широким спектром возможностей, будет постепенно терять свои позиции и конкурентную привлекательность, уступая странам с более высокими показателями цифрового резонанса.

Ключевые слова: ИТ-аутсорсинг; рынок ИТ-услуг; цифровой резонанс; цифровые навыки; цифровая трансформация.

Pavlo M. Dudko

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

CURRENT GLOBAL TRENDS IN DEVELOPING IT OUTSOURCING

The article provides insights into the current global trends in IT outsourcing. It is observed that building a competitive environment of the IT business outsourcing market worldwide is characterized by certain framework and trends affecting the outcomes. An overview of the above characteristics has revealed the core global patterns of this phenomenon along with outlining current trends and development prospects for IT outsourcing market, which in turn offered an opportunity to justify and analyse the Ukrainian realia of digital transformation. A study of the evolution of IT service delivery models has demonstrated that over the past few years, the focus has been placed on digital resonance as a tool to assess the countries by such indicators as digital workforce skills, digital outcomes, corporate performance, protecting intellectual property rights and other business related elements. The findings have revealed that high competitiveness of the IT outsourcing market stems from multiple IT service providers in the domestic and international markets. It is argued that due to digital transformation, a number of companies have become dependent on the success of creative applications and extensions that information technology can provide, which makes IT a key competitive advantage for many organizations in various business areas. A survey on modern global trends in the development of IT outsourcing indicates that the most common model today is the digital resonance model which takes into account workforce digital skills while selecting a strategy for digital centre locations. Within the scope of this study, it is concluded that shifting a focus towards qualitative reorientation of IT outsourcing will have further implications for the IT outsourcing market in terms of boosting the competitive attractiveness of high digital resonance countries. From this perspective, India which is now considered one of the most mature global areas of IT outsourcing with a wide range of opportunities, will gradually lose its positions and competitive attractiveness giving way to countries with higher digital resonance.

Keywords: *IT outsourcing; IT services market; digital resonance; digital skills; digital transformation.*

Постановка проблеми. Реалії сьогодення, які характеризуються стрімким впровадженням нових інформаційних технологій та комплексною автоматизацією більшості галузей економіки, формують ландшафт для розвитку ІТ-аутсорсингу. Під впливом

глобальної автоматизації сьогодні виникає нова модель побудови бізнес-процесів, в першу чергу, пов'язана з технологіями хмарних обчислень, розробками в області чат-ботів, технологіями блокчейн та штучним інтелектом. Автоматизація є однією з тенденцій, яка формує інноваційну платформу для розвитку ІТ-аутсорсингу в усьому світі, оскільки вона розширює та змінює традиційні послуги аутсорсингу. Розвиток та формування конкурентного середовища світового ринку аутсорсингу в ІТ-сфері відбувається з урахуванням певних тенденцій. Насамперед, такі тенденції пов'язані з появою всесвітньої мережі цифрових центрів та еволюцією моделей надання послуг. Вивчення цих характеристик дозволило встановити форму функціонування такого явища, як ІТ-аутсорсинг на глобальному рівні, окреслити суттєві переваги та проблеми даного виду бізнесу, що в свою чергу впливатиме на регуляторну політику держав, які формують глобальний ринок ІТ-аутсорсинг.

Аналіз останніх джерел, досліджень та публікацій. Основу теоретико-методологічної бази дослідження формують напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених щодо розвитку – аутсорсинг інформаційних технологій, а також результати глобальних рейтингів оцінювання найбільш привабливих економік для ведення підприємницької діяльності в сфері послуг та Глобальної платформи бізнес-даних Statista.

Багато робіт науковців присвячено аналізу факторів та тенденцій використання ІТ-аутсорсингу у виробництві та сфері послуг. Так, наприклад, автори публікації [2] акцентують свою увагу на дослідженні особливостей розвитку ІТ-аутсорсингу у виробничій сфері та сфері послуг на прикладі Сполучених Штатів Америки. Інші науковці [1, 8, 9] розглядають та доводять важливість процесу передачі цифрових знань та навичок, окреслюючи проблеми встановлення універсальних стандартів в контексті постійних цифрових змін та внутрішньої ідентичності підприємств-замовників, з якими постійно стикаються розробники та клієнти. Не залишається поза увагою науковців і питання, пов'язане з місцем та роллю державної політики у розвитку глобального ІТ-аутсорсингу [3, 10].

Мета дослідження. Метою статті є дослідження сучасних тенденцій розвитку ІТ-аутсорсингу в світі.

Результати дослідження: Перш, ніж розглядати сучасні тенденції розвитку ІТ-аутсорсингу в світі, необхідності набуває розуміння сутності ключових понять окресленого об'єкту дослідження. На наш погляд, до базових понять ІТ-аутсорсингу слід віднести наступні: послуги з інформаційних технологій, ринок ІТ-послуг, аутсорсинг інформаційних технологій та ринок ІТ-аутсорсингу.

Послуги з інформаційних технологій – це послуги, які використовуються організаціями для створення, управління та надання інформації, а також надання допомоги в інших бізнес-процесах. Ці послуги включають консультації, розробку програмного забезпечення та системну інтеграцію. Крім того, на додаток до розміщених і зовнішніх ІТ-послуг, є також інші завдання, включаючи розташування та підтримку обладнання, навчання персоналу та подальше обслуговування. ІТ-послуги надають можливість підприємствам та організаціям здійснювати свою діяльність більш ефективно. Слід відмітити, що ІТ-послуги є складовою частиною ринку інформаційних технологій, який крім ІТ-послуг охоплює також послуги зв'язку, системи центрів обробки даних та корпоративне програмне забезпечення та. У 2019 році глобальні витрати на ІТ-послуги вперше перевищили один трильйон доларів США. Хоча на початку 2020 року витрати трохи зменшилися, прискорені процеси оцифровки підприємств знову підвищили витрати, які у 2021 році становили 1,1 трильйона доларів США. За даними Глобальної платформи бізнес-даних Statista [4] Сполучені Штати Америки залишаються найбільшим ринком ІТ-послуг та бізнес-послуг у всьому світі.

Ринок ІТ-послуг складається з кількох сегментів, включаючи аутсорсинг, керовані послуги, послуги безпеки, управління даними та хмарні обчислення. Хмарні обчислення є

сегментом, який активно розвивається. За даними Глобальної платформи бізнес-даних Statista [4] витрати кінцевих користувачів досягли 332 мільярдів доларів США у 2021 році. Відповідно, приблизно 36% підприємств по всьому світу витрачають понад 12 мільйонів доларів США щорічно на загальнодоступні послуги з хмарних обчислень. Серед найвідоміших постачальників хмарних послуг слід відмітити Amazon Web Services, Microsoft Azure і Google Cloud, а також Alibaba Cloud.

Аутсорсинг інформаційних технологій передбачає використання постачальників послуг для забезпечення ІТ-залежних бізнес-процесів, послуг прикладних програм та інфраструктурних рішень. Аутсорсинг у більш загальних термінах відноситься до укладання контрактів на частини робіт, які зазвичай можуть виконуватися сторонніми постачальниками послуг.

ІТ-аутсорсинг є найбільшим сегментом ринку ІТ-послуг. Він визначається як зовнішній контракт на надання послуг, пов'язаних із ІТ, на відміну від використання ресурсів, що належать компанії. У контексті ІТ діяльності аутсорсингу включає ІТ-адміністрування, ІТ-додатки та послуги веб-хостингу. Використовуючи ІТ-аутсорсинг, компанії намагаються скоротити свій ІТ-бюджет і зменшити трудові витрати. Ринок ІТ-аутсорсингу сегментується за наступними ознаками: вид наданої послуги, кінцевий користувач та географічна ознака.

Сегментаційна ознака «вид наданої послуги» включає:

- розробку додатків/програмного забезпечення;
- веб-розробку;
- підтримку та керування додатками;
- технічну підтримку/довідкову службу;
- розробку та керування базами даних.

Сегментаційна ознака «кінцевий користувач» включає:

- уряд;
- BFSI сектор (банківські, фінансові послуги та страхування);
- телекомунікаційний сектор;
- інші галузі економіки.

Сегментаційна ознака «географічна приналежність» включає:

- Північну Америку (США, Канада та Мексика);
- Європа (Великобританія, Франція, Німеччина, Італія та інша Європа);
- Азіатсько-Тихоокеанський регіон (Китай, Індія, Японія та решта Азіатсько-Тихоокеанського регіону);
- Країни LAMEA (Латинська Америка, Близький Схід та Африка).

Слід відмітити, що становлення ринку аутсорсингу взагалі та ринку ІТ-аутсорсингу зокрема відбувалось поступово. Сьогодні науковці виокремлюють наступні еволюційні етапи розвитку моделей надання послуг за останні 30 років (табл. 1).

Відповідно до представлених моделей надання послуг останні кілька років особлива увага приділяється показнику цифрового резонансу, який оцінює країни на основі цифрових навичок робочої сили, цифрових результатів, обсягу корпоративної діяльності, правового захисту інтелектуальної власності та інших елементів бізнес-діяльності. Щорічно консалтингова компанія Kearney [5] публікує результати оцінювання 60 країн світу в своєму рейтингу Global Services Location Index (рейтинг найбільш привабливих економік для ведення підприємницької діяльності в сфері послуг). У 2021 році рейтинг найбільш привабливих економік для ведення підприємницької діяльності в сфері послуг було складено на основі 47 різних показників, згрупованих за категоріями: фінансова привабливість,

цифрові навички та здібності людей, бізнес-середовище та нова категорія «цифровий резонанс». Результати рейтингу Global Services Location Index представлено в таблиці 2.

Таблиця 1

Еволюційні етапи розвитку моделей надання послуг

Період	Назва етапу	Особливості моделі надання послуг	Ключові драйвери
1990–2000 рр.	Модель офшорного аутсорсингу	Поява необхідності у пошуку недорогих виробничих центрів	Географічний арбітраж
2000–2010 рр.	Модель аутсорсингу	Зростаючий попит на цифрові можливості, щоб реагувати на швидко мінливі потреби клієнтів	Виділення непрофільних операцій
2010–2020 рр.	Модель «по-shoring»	Поява ідентифікованих цифрових центрів, які обслуговують зростаючий попит на цифрові можливості, із активізацією стартапів, державним втручанням і наявністю зосереджених талантів, які володіють цифровими знаннями	Автоматизації великої кількості повторюваних заходів
2020 р. – по теперішній час	Модель цифрового резонансу	Зміщення акцентів при виборі стратегії розташування цифрових центрів. Посилення значення показника «цифрового резонансу» над значенням традиційних витрат	Цифрові навички робочої сили

Таблиця 2

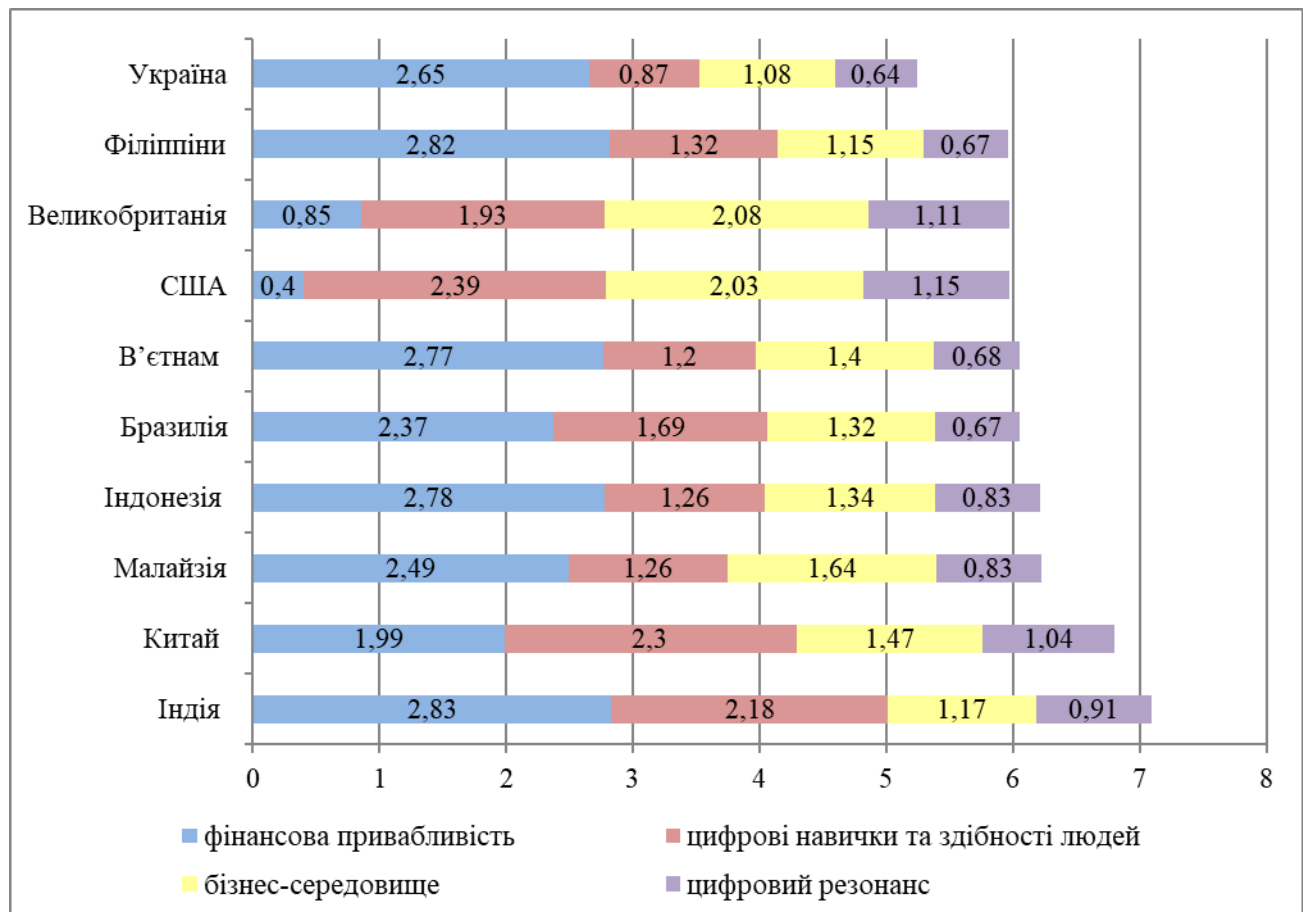
**Рейтинг Global Services Location Index у порівнянні
2019–2021 рр. (ТОП-20 країн)**

Країна	Рейтинг 2019	Рейтинг 2021	Різниця у рейтингу
Індія	1	1	-
Китай	2	2	-
Малайзія	3	3	-
Індонезія	4	4	-
В'єтнам	5	6	-1
США	6	7	-1
Таїланд	7	10	-3
Великобританія	8	8	-
Бразилія	9	5	+4
Філіппіни	10	9	+1
Мексика	11	11	-
Естонія	12	12	-
Колумбія	13	13	-
Єгипет	14	15	-1
Німеччина	15	16	-1
Литва	16	30	-14
Болгарія	17	17	-
Росія	18	21	-3
Перу	19	36	-17
Україна	20	42	-22

Джерело: побудовано за даними <https://www. Kearney.com>.

Як видно з рейтингу у порівнянні з показниками 2019 року, у 2021 році відбувся перерозподіл позицій, здебільшого зумовлений введенням нового оціночного показника - «цифрового резонансу». Відповідно, лідерами за привабливістю економіки для ведення підприємницької діяльності в сфері послуг залишаються Індія, Китай, Малайзія та Індонезія. Сполучені Штати вперше потрапили в топ-10 у 2019 році, але в дослідженні 2021 року опустилися з 6-го на 7-е місце. Латинська Америка залишається сильним регіональним суперником. Бразилія продемонструвала підвищення у рейтингу на чотири позиції та увійшла до п'ятірки найкращих у 2021 році. Деякі країни, такі як Литва, Тайланд та Україна зазнали різкого зниження в позиціях рейтингу через зростання вартості робочої сили у порівнянні з 2019 роком.

Далі проаналізуємо всі структурні складові Global Services Location Index ТОП-10 країн взагалі та України зокрема. Рейтинг у розрізі основних груп показників, таких як фінансова привабливість, цифрові навички та здібності людей, бізнес-середовище та цифровий резонанс представлено на рис. 1.

Джерело: побудовано за даними <https://www. Kearney.com>.

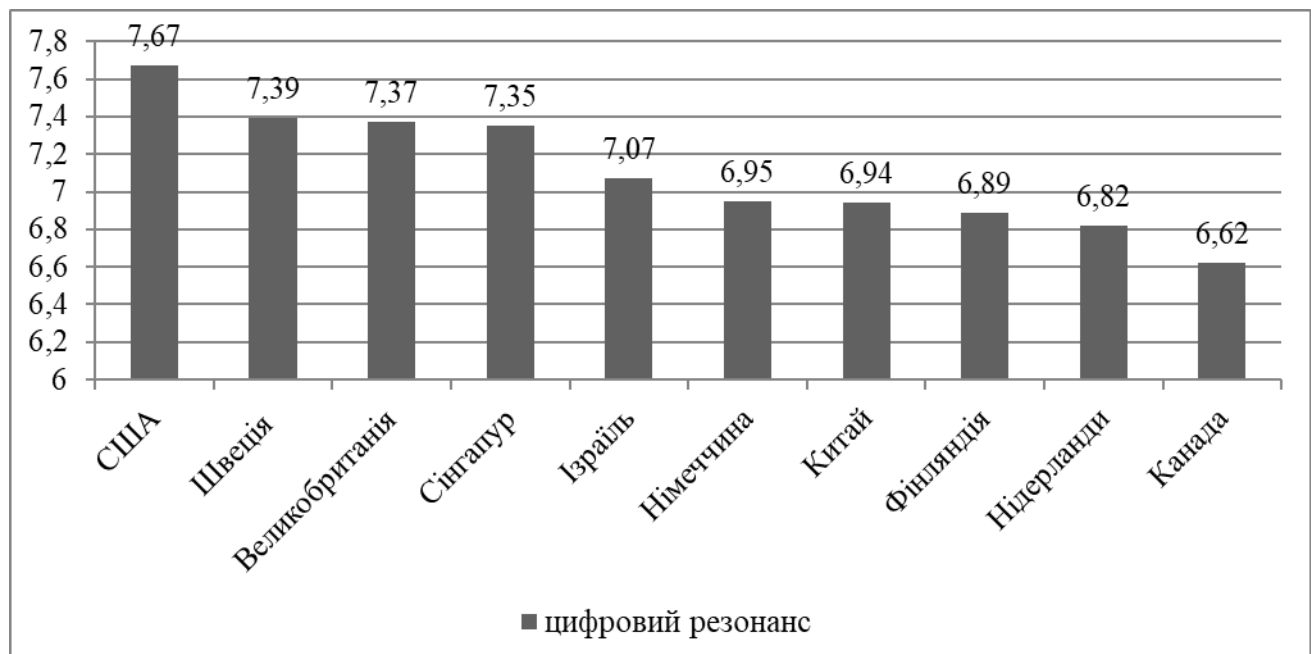
Рис. 1. Рейтинг у розрізі основних груп показників Global Services Location Index 2021 рік ТОП-10 країн та України

Відповідно результатам представленої діаграми, за фінансовою привабливістю Індія та Філіппіни є країнами, які у 2021 році мають най більші показники. В той же час, Індія, яка тривалий час займає найвищу позицію в загальному рейтингу Global Services Location Index, має досить низькі показники в рейтингу за категорією цифрового резонансу. Слід відмітити, що Індія не відповідає очікуванням у кількох вимірах цифрового резонансу,

зокрема це стосується цифрових навичок та цифрових результатів. Незважаючи на те, що Індія зробила великі інвестиції в технології у таких сферах, як енергетика, медіа та роздрібна торгівля, зазначена країна постійно стикається з серйозною нестачею навичок персоналу. Індія була однією з перших країн, яка успішно адаптувалась до першої хвилі попиту на IT-аутсорсинг. Політика країни була послідовною в розвитку низько кваліфікованих кадрів для задоволення виникаючого попиту. Однак цифрова трансформація постійно змінює ринок, що супроводжується диспропорцією між попитом на професіоналів, які володіють цифровими знаннями, і кадровим резервом, який створює Індія. Подолання цієї диспропорції відбувається за рахунок розширення державно-приватної співпраці та міжнародної мобільності. Крім того, провідні індійські IT-організації почали зосереджуватися на програмах розвитку навичок, щоб відповідати вимогам ери цифрової трансформації.

Сполучені Штати Америки продовжують домінувати за показником цифрових навичок та здібностей людей, а також зберігають своє перше місце за оцінкою цифрового резонансу (рис. 1).

Цікавою тенденцією є те, що введення показника цифрового резонансу значною мірою вплинуло на загальний рейтинг оцінювання привабливості економіки для ведення підприємницької діяльності в сфері послуг. Країни, які традиційно займали високі рейтинги, наприклад Малайзія, Індонезія та В'єтнам, опустились в рейтингу на кілька позицій. В той же час, такі країни, як Сінгапур, Німеччина, Швеція, Нідерланди, Франція, Канада та Ізраїль піднялись у рейтингу після врахування показника цифрового резонансу (рис. 2).

Джерело: побудовано за даними <https://www. Kearney.com>.

Рис. 2. ТОП-10 країн за показником цифрового резонансу 2021 рік

Цікавим є аналіз досвіду ТОП-10 країн за показником цифрового резонансу. Так, наприклад, Швеція має високі показники цифрового резонансу завдяки сприятливому бізнес-клімату для розвитку нового бізнесу та інноваційних стартапів, який формується на основі високого рівня культурної толерантності та цілеспрямованому зниженню корпоративних податків, що значно знижує ризики підприємництва [6].

Великобританія, яка займає третє місце у світі за цифровим резонансом, також відзначається розвитком потужних інвестиційних плацдармів для початкового етапу запуску

стартапів. Через пандемію COVID-19 у секторі охорони здоров'я, фармацевтичному та виробничих секторах відбулось значне зростання попиту на технології підтримки дистанційної роботи.

Уряд Сінгапуру підтримує нові ініціативи, що сприяє підвищенню його привабливості для технологічних компаній і підприємців. Ізраїль - ще одна країна, яка займає вагомe місце на світовій технологічній сцені. Ознакою зростання зрілості ізраїльського технологічного сектору є високий рівень інвестицій у стартапи та створення кластеру «Silicon Wadi».

За показником цифрового резонансу Китай займає 7-е місце. Це пояснюється тим, що він пропонує не тільки конкурентоспроможні послуги, але й високий рівень професійних навичок та корпоративних результатів, що підкріплює національний рейтинг цифрового резонансу.

Протягом останніх кількох років Нідерланди зробили реальний поштовх для координації своїх інноваційних зусиль між урядом, приватним сектором, науковими колами та розвитком стартап руху. У Німеччині завдяки об'єднанню корпорацій з найновішими інноваторами та стартапів по всій країні з'явилися 12 цифрових центрів, які залучають міжнародні венчурні компанії. У Фінляндії щороку починають працювати майже 4000 компаній-початківців. Цифровий центр Impact StartUp надає підприємствам Північної Європи інтенсивне навчання з розвитку бізнесу, фінансування та створення мереж.

Отже, рейтинг найбільш привабливих економік для ведення підприємницької діяльності в сфері послуг допомагає компаніям по всьому світу приймати ключові рішення щодо місця розташування офшорних операцій з надання ІТ-послуг. Ключові категорії, за якими визначаються найкращі країни для розвитку офшорів є наступні: економічна ефективність, цифровий резонанс, кібербезпека, політичний клімат, культура, технічні таланти та здатність до масштабування та екосистема запуску [7].

Висновки та пропозиції. Сьогодні ринок ІТ-аутсорсингу є висококонкурентним завдяки присутності на ринку багатьох постачальників, які надають ІТ-послуги на внутрішньому та міжнародному ринках. Завдяки цифровій трансформації організації стали залежними від успіху креативних додатків і розширень, які можуть надати ІТ-технології, що робить ІТ-технології ключовою конкурентною перевагою для багатьох організацій різних сфер діяльності. Аналіз сучасних тенденцій розвитку ІТ -аутсорсингу в світі показав, що найпоширенішою моделлю сьогодні вважається модель цифрового резонансу, яка враховує цифрові навички робочої сили при виборі стратегії розташування цифрових центрів. Отже, зміщення акцентів у бік якісної переорієнтації ІТ –аутсорсингу, на наш погляд, впливатиме на подальші тенденції розвитку ринку ІТ –аутсорсингу в аспекті підвищення конкурентної привабливості країн з високими показниками цифрового резонансу. Це означає, що Індія, яка сьогодні вважається одним із найбільш зрілих глобальних напрямків ІТ-аутсорсингу з широким спектром можливостей поступово втрачатиме свої позиції та конкурентну привабливість, поступаючись країнам з більш високими показниками цифрового резонансу.

References

Література

1. Sahay, S., Nicholson, B., Krishna, S. (2003). Global IT Outsourcing: Software Development Across Borders. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511615351. 2. Agrawal, V., Agrawal, V., Chau, N., Weitzl-Harms, S. (2020). Contributing Factors and Trends in the Usage of IT Outsourcing in Manufacturing and Service Sectors. <i>Information Technology and</i>	1. Sahay S., Nicholson B., Krishna S. Global IT Outsourcing: Software Development Across Borders. Cambridge University Press, 2003. https://doi.org/10.1017/CBO9780511615351. 2. Agrawal V., Agrawal V., Chau N., Weitzl-Harms S. Contributing Factors and Trends in the Usage of IT Outsourcing in Manufacturing and Service Sectors.

- Management Science*, 23: 17–26. <https://doi.org/10.7250/itms-2020-0003>.
3. Yatsenko, O., Didukh, T. (2020). The role of institutional support mechanisms for global it outsourcing development. *Economics & Education*, 5: 30–35. <https://doi.org/10.30525/2500-946X/2020-2-4>.
4. Information technology (IT) spending forecast worldwide from 2012 to 2023, by segment. URL: <https://www.statista.com/statistics/268938/global-it-spending-by-segment/>
5. Kearney Global Services Location Index 2021. URL: <https://www.kenarney.com/digital/gqli/press-release>.
6. OECD Science, Technology and Innovation Outlook 2020. Germany. URL: <http://bit.ly/2BFqqPA>.
7. IT Outsourcing Trends in 2021 [+IT Outsourcing Statistics]. URL: <https://www.daxx.com/blog/development-trends/it-outsourcing-trends#it-outsourcing-software-development-statistics-in-2021>.
8. Dhar, S., Balakrishnan, B. (). Risks, Benefits, and Challenges in Global IT Outsourcing: Perspectives and Practices. *Journal of Global Information Management*. 2006. Vol. 14, No. 3. <https://doi.org/10.4018/jgim.2006070104>.
9. Koshkarova, Ye. L. (2017). Suchasni tendentsii svitovoho rynku IT-outsorsynhu [Current trends in the global IT outsourcing market]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya: Ekonomichna = Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Economic*, № 91, P. 153–161. URL: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/view/8080> [in Ukrainian].
10. Hanushchak-Iefimenko, L. M. (2016). Osoblyvosti rozvytku pidpriemnytstva v IT-sferi Ukrainy [Features of business development in the IT sphere of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky = Actual Problems of Economics*, № 10, P. 55–67 [in Ukrainian].
- Information Technology and Management Science*. 2020. No. 23. P. 17–26. <https://doi.org/10.7250/itms-2020-0003>.
3. Yatsenko O., Didukh T. The role of institutional support mechanisms for global it outsourcing development. *Economics & Education*. 2020. No. 5. P. 30–35. <https://doi.org/10.30525/2500-946X/2020-2-4>.
4. Information technology (IT) spending forecast worldwide from 2012 to 2023, by segment. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/268938/global-it-spending-by-segment/>
5. Kearney Global Services Location Index 2021. URL: <https://www.kenarney.com/digital/gqli/press-release>.
6. OECD Science, Technology and Innovation Outlook 2020. Germany. URL: <http://bit.ly/2BFqqPA>.
7. IT Outsourcing Trends in 2021 [+IT Outsourcing Statistics]. URL: <https://www.daxx.com/blog/development-trends/it-outsourcing-trends#it-outsourcing-software-development-statistics-in-2021>.
8. Dhar S., Balakrishnan B. Risks, Benefits, and Challenges in Global IT Outsourcing: Perspectives and Practices. *Journal of Global Information Management*. 2006. Vol. 14, No. 3. <https://doi.org/10.4018/jgim.2006070104>.
9. Кошкарьова Є. Л. Сучасні тенденції світового ринку ІТ-аутсорсингу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Економічна*. 2017. № 91. С. 153–161. URL: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/view/8080>.
10. Ганущак-Єфіменко Л. М. Особливості розвитку підприємництва в ІТ-сфері України. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 10. С. 55–67.

УДК 338.242.2

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.1.3

Алла О. Касич, Валентина А. Паламарчук
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
**МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

У статті висвітлено специфіку та ключові елементи методики оцінювання рівня екологічної відповідальності промислових підприємств. Теоретичною та методологічною основою дослідження обрано системний підхід до визначення екологічних показників, що ґрунтується на принципах цілеспрямованості та взаємозв'язку із фінансово-економічними показниками. У межах дослідження проаналізовано та узагальнено систему показників, які дозволяють оцінити функціонування системи екоменеджменту, рівень виконання завдань екологізації підприємства, провести моніторинг витрат на охорону навколишнього природного середовища тощо, а також рівень управління відходами, зниження викидів в атмосферне повітря і воду. Виявлено необхідність урахування зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на забезпечення екологічної відповідальності. Крім того, вказано на важливість оцінювання екологічності підприємства в цілому, насамперед, через визначення узагальненого показника фактичних значень (еталонні значення наведено). Запропоновано цілеспрямоване запровадження принципів екологічної відповідальності в стратегію розвитку промислового підприємства, що передбачає підвищення його конкурентоспроможності, у формі послідовної, планомірної схеми. Основними етапами цього алгоритму є: проведення кількісного та якісного аналізу, розрахунок інтегрального показника екологічності виробничої діяльності та узагальнена оцінка отриманих індексів. Наведено низку позитивних результатів від реалізації запропонованої схеми екологізації промислового підприємства, які передбачають створення позитивного екологічного іміджу підприємства, оптимізацію витрат на управління екоспрямованою діяльністю, підвищення рівня екологічності виробництва, оптимізацію інвестиційної діяльності задля збереження довкілля та поліпшення стану навколишнього природного середовища загалом.

Ключові слова: екологічна відповідальність; методика оцінювання; екологічна ефективність; екологічна стійкість; інтегральний екологічний показник.

Алла А. Касич, Валентина А. Паламарчук
Киевский национальный университет технологий и дизайна, Украина
**МЕТОДИКА ОЦЕНИВАНИЯ УРОВНЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ
ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ**

В статье отражены специфика и ключевые элементы методики оценивания уровня экологической ответственности промышленных предприятий. Теоретической и методологической основой исследования выбран системный подход к определению экологических показателей, основанный на принципах целенаправленности и взаимосвязи с финансово-экономическими показателями. В рамках исследования проанализирована и обобщена система показателей, позволяющих оценить функционирование системы экоменеджмента, уровень выполнения задач экологизации предприятия, осуществит мониторинг затрат на охрану окружающей природной среды и т.п., а также уровень управления отходами, снижение выбросов в атмосферу и воду. Выявлена необходимость учёта внешних и внутренних факторов воздействия на обеспечение экологической ответственности. Кроме того, подчёркивается важность оценивания экологичности предприятия в целом, прежде всего, путём определения обобщённого показателя фактических значений (эталонные значения приведены). Предложено целенаправленное

введение принципов экологической ответственности в стратегию развития промышленного предприятия, предусматривающего повышение конкурентоспособности, в форме последовательной, планомерной схемы. Основными этапами этого алгоритма являются: проведение количественного и качественного анализа, расчёт интегрального показателя экологичности производственной деятельности и обобщённая оценка полученных индексов. Представлен ряд положительных результатов от реализации предложенной схемы экологизации промышленного предприятия, которые предполагают создание положительного экологического имиджа предприятия, оптимизацию затрат на управление экономической деятельностью, повышение уровня экологичности производства, оптимизацию инвестиционной деятельности для сохранения окружающей среды и улучшения состояния окружающей природной среды в целом.

Ключевые слова: экологическая ответственность; методика оценивания; экологическая эффективность; экологическая устойчивость; интегральный экологический показатель.

Alla O. Kasych, Valentyna A. Palamarchuk
Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine
**METHODOLOGY FOR ASSESSING THE ENVIRONMENTAL RESPONSIBILITY
OF INDUSTRIAL ENTERPRISES**

The article presents the specifics and the core principles of research methodology for assessing the degree of environmental responsibility of industrial enterprises. The theoretical and methodological basis of the study relies on a comprehensive approach to evaluating environmental indicators based on the principles of purposefulness and correlation with financial and economic indices. The study provides an in-depth analysis and suggests an integrated indicator framework to assess the eco-management system performance, the degree of enterprise environmentalization and environmental cost monitoring, etc., as well as to evaluate waste management indicators and air and water emission reduction rates. The findings have revealed a need to consider external and internal factors affecting environmental responsibility. In addition, an emphasis is put on the importance of assessing the overall enterprise environmental friendliness by determining a generalized indicator of actual values (subject to the given reference values). To enhance competitiveness, the study suggests targeted implementation of the principles of environmental responsibility to be incorporated into the industrial enterprise development strategy being realized through a consistent and well developed action plan. The core elements in this algorithm cover the following: conducting quantitative and qualitative analysis, measuring of the integrated indicator of environmental friendliness of business activities along with providing integrated evaluation of the indices obtained. Apart from that, the study discusses a range of positive effects from the implementation of the proposed greening initiatives for industrial enterprises that include a policy for creating a positive green corporate image, management cost optimization of environmentally friendly activities, improving the overall environmental friendliness, fostering investment to protect nature and save the environment.

Keywords: environmental responsibility; assessment methodology; environmental efficiency; environmental sustainability; integrated environmental indicator.

Постановка проблеми. Загострення кризових явищ в країні в сфері природокористування змушує підприємства провідних галузей до пошуку альтернативних до традиційних шляхів розвитку. Одним із них є слідування принципам екологічної відповідальності. Прийняття рішень у сфері управління екологічною відповідальністю вимагає належного інформаційного забезпечення, а отже аналізу. Більшість українських

підприємств не складають звітності з питань екологічної відповідальності, а отже, не мають усталеної практики аналізу за даним напрямом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки рівня екологічної відповідальності промислових підприємств неодноразово висвітлювалося як іноземними науковцями, так і українськими. О.Є. Бабина [2] у своєму дослідженні розглядає методiku оцінки екологічного потенціалу підприємства, який характеризує можливості підприємства здійснювати господарську діяльність без шкоди для навколишнього середовища, що відповідає концепції екологічної відповідальності. Удосконаленням методики визначення рівня екологічної відповідальності підприємства, як системи певних інструментів та заходів, для реалізації його ініціативних дій та зобов'язань у напрямку збереження довкілля, займалася М.В. Белобородова [3–5]. Ю.В. Кравчик [8] у своєму дослідженні розглядає методи оцінки ефективності природоохоронних заходів, що передбачають зниження негативного впливу на навколишнє середовище та поліпшення його стану. С.К. Харічков, Т.В. Аверіхіна [9] проводили дослідження екологічної конкурентоспроможності підприємства, запропонувавши методiku, яка характеризує його екологічність та базується на системі часткових, групових, інтегральних показників.

Крім того, екологічну відповідальність науковці розглядали як механізм еколого-інноваційного розвитку підприємства, а саме Л.Г. Сіпайло [11] приділив цьому питанню найбільше уваги. Разом із Т.В. Кузнєцовою та Л.Г. Сіпайло [12] працювали над питанням оцінки впливу інновацій на рівень екологізації промислового виробництва. П. Байер [15] у своїй науковій праці проводив аналіз та оцінку викидів у навколишнє середовище. Проблеми дослідження екологічного підприємства висвітлено в дослідженні Є.В. Хлобистова [13], де він розглянув питання екологізації підприємства, а саме теорію, організацію та управління даного процесу. У своїх наукових працях О.М. Савицька та К.С. Заречна [10], А.А. Андреев [1], Л.М. Філіпішина [14] досліджували особливості методики аналізу та оцінку стійкості промислового підприємства та стійкий розвиток в цілому, а також розглянули низку показників для визначення рівня екологічної стійкості. Питання даної проблематики також було розглянуто в працях [16, 17].

Аналіз досліджень та публікацій показує, що питання розробки ефективної та дієвої методики оцінки рівня екологічної відповідальності досі лишається відкритим та потребує удосконалення.

Невирішені раніше частини дослідження. Подальшого вивчення потребує систематизація показників, необхідних для еколого-економічної оцінки суспільно доцільної діяльності промислового підприємства або розробки та реалізації заходів щодо уникнення завданих підприємством збитків навколишньому середовищу чи їх ліквідації.

Мета дослідження полягає в розробленні методичного підґрунтя оцінки екологічної відповідальності промислових підприємств.

Виклад основних результатів. Для того, щоб забезпечити ефективне управління екологічною відповідальністю на підприємстві, необхідно сформулювати комплексну методiku аналізу його екологічної діяльності. Виходячи із концепції екологічної відповідальності, формування такої методики можливе з урахуванням оцінки екологічного потенціалу підприємства, екологічних витрат, ефективності впровадження природоохоронних заходів та оцінки рівня екологічності підприємства в цілому.

Враховуючи вище сказане, процес оцінки рівня екологічної відповідальності промислового підприємства доцільно проводити у декілька етапів, починаючи з аналізу та оцінки наявних екологічних ресурсів, тобто комплексу ресурсів, які дозволяють здійснювати діяльність у сфері природокористування на принципах відповідальності.

О.С. Бабина у своєму дослідженні розглядає екологічний потенціал підприємства, як «... сукупність техніко-технологічних, фінансових, інтелектуальних, споживчих ресурсів, а також механізмів та інструментів їх реалізації, які використовуються в процесі екологізації діяльності підприємства з метою мінімізації шкідливого впливу виробництва підприємства та його продукції на навколишнє середовище. Слід звернути увагу на те, що виділені складові екологічного потенціалу реалізуються у двох напрямках: з одного боку – це безпосередня діяльність щодо охорони навколишнього середовища (використання обладнання для очищення повітря, промислових стоків, екологічного технологічного обладнання тощо), а з іншого – це опосередкований захист довкілля через випуск екологічної продукції» [2, с. 200].

Тобто, оцінка рівня екологічного потенціалу, передбачає визначення показників, що характеризують можливості підприємства здійснювати господарську діяльність без шкоди для навколишнього середовища, таких, як наявність та кількісне визначення екологічних та біотехнологій, відповідність викидів та скидів екологічним нормам тощо.

Логічним продовженням, після оцінки можливостей, є аналіз того, що підприємство може та повинне робити, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу. Саме тому, перед підприємствами першочерговим завданням стає інтеграція екологічної політики в усі сфери своєї діяльності, що дасть можливість не лише стабілізувати стан довкілля, а й перейти до моделі збалансованого розвитку.

Екологічний складник сталого розвитку передбачає охорону природи та ресурсозбереження шляхом здійснення низки природоохоронних заходів, а саме: економне використання природних ресурсів, запобігання забрудненню довкілля, організація екологічно безпечного виробництва, що відповідає концепції екологічної відповідальності.

У своєму дослідженні О.М. Савицька та К.С. Заречна [10] висвітлили результати комплексного аналізу оцінювання стійкості промислового підприємства. Крім того, Л.М. Філіпішина [14] представила інтегральну оцінку стійкості розвитку промислових підприємств. Розглядаючи екологічну стійкість підприємства, науковці виділили низку показників, які характеризують стан вирішення екологічних питань виробничої діяльності підприємства, рівень управління витратами (зокрема на екологію) тощо. Все це провокує доцільність використання даних показників у системі оцінювання рівня екологічної відповідальності підприємства.

М.В. Белобородова у своїй науковій праці розглядає екологічну відповідальність промислового підприємства, «як сукупність механізмів, інструментів, заходів для реалізації його екологічної ініціативи та екологічного обов'язку. Екологічна ініціатива підприємства розглядається як комплекс заходів екологічної програми підприємства, які виходять за межі нормативно встановлених вимог і відповідають вимогам щодо охорони довкілля. Екологічний обов'язок визначається як сукупність екологічних зобов'язань» [3, с. 3]. перед стейкхолдерами та суспільством в цілому.

Т.В. Кузнецова, Є.В. Хлобистов, Л.Г. Сіпайло [11–13], працювавши над методикою економіко-екологічного аналізу діяльності підприємства, використовували систему коефіцієнтів екологічного обов'язку. Крім того, показники енергоефективності, як зазначає Є.В. Хлобистов, використовуються в ряді міжнародних екологічних рейтингів, наприклад, у британському проєкті CDP (Carbon Disclosure Project) [15].

Своєчасним та важливим завданням для промислових підприємств оскільки саме вони чинять найбільший тиск на довкілля, є формування організаційно-економічного забезпечення екологічної відповідальності. Тому в табл. 1 запропоновано показники та коефіцієнти, що дозволяють встановити проаналізувати взаємозв'язок екологічних характеристик підприємства з його фінансово-економічними показниками діяльності та оцінити рівень функціонування системи екологічного управління.

Загалом методика аналізу екологічної відповідальності підприємства *має на меті* формування комплексу інформації щодо діяльності підприємства у сфері природокористування та екологічного впливу на навколишнє середовище задля формування ефективних управлінських рішень, оскільки саме цей напрям набуває особливого значення в умовах загострення екологічних проблем.

Таблиця 1

Показники оцінки рівня функціонування системи екологічного менеджменту

Показники оцінки екологічної стійкості	Коефіцієнти діагностики екологічної відповідальності	Індикатори оцінки рівня еко-менеджменту	Показники характеристики добровільних еко зберігаючих дій та зобов'язань	Показники виконання екологічних аспектів діяльності, що представлено у звітах підприємств зі стійкого розвитку
- Рівень забруднення та впливу на навколишнє середовище. - Частка витрат на дослідження в сфері НПС. - Втрати підприємства від забруднення навколишнього середовища у вигляді втрат продукції, захворювань тощо. - Соціально-інституційні можливості вирішувати екологічні проблеми.	- Коефіцієнт співвідношення витрат на охорону навколишнього середовища та собівартості продукції. - Коефіцієнт співвідношення витрат на довілля до чистого прибутку.	- Коефіцієнт структури екологічних витрат. - Коефіцієнт структури капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища. - Коефіцієнти структури поточних витрат на охорону довкілля. - Коефіцієнт екологічної збиткоємності.	- Інтегральний показник екологічної ініціативи. - Коефіцієнт відходоємності «викиди в атмосферу». - Коефіцієнт відходоємності «скиди у водні об'єкти». - Коефіцієнт відходоємності «відходи». - Коефіцієнт використання відходів. - Коефіцієнт енергоємності продукції.	- Обсяг інвестицій у природоохоронні заходи. - Обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферу, водні об'єкти, ґрунт; - Використання джерел енергії, що відновлюються; - Повторне використання відходів; - Відсутність штрафів за порушення екологічного законодавства; - Відсутність аварій з екологічними збитками. - Частка персоналу, що пройшла оздоровлення.

Джерело: розробка авторів на основі [1, 3, 4, 8–13, 10, 14].

Основні етапи комплексної методики аналізу екологічної відповідальності, які вибудовуються з урахуванням проведених досліджень, забезпечують:

по-перше, аналіз витрат на природоохоронні заходи – дозволяє визначити спроможність підприємства фінансувати екологічну діяльність;

по-друге, аналіз добровільності заходів у сфері природоохоронної діяльності – дозволяє встановити активність підприємства за даним напрямом, оскільки традиційно екологічні витрати фінансують підприємствами за залишковим принципом;

по-третє, аналіз екологічної стійкості – дозволяє відстежити послідовності та наступності дій підприємства щодо використання та поведіння з природними ресурсами.

Наступним кроком методики, що пропонується, має стати оцінка ефективності природоохоронних заходів. Ю.В. Кравчик у своєму дослідженні розглядає ефективність природоохоронних заходів, які проводить підприємство, на екологічному рівні, та передбачають

зниження негативного впливу на довкілля і поліпшення його стану. Крім того, величиною фінансових ресурсів, які необхідні для попередження використання забрудненої води на технологічні та комунально-побутові потреби, прораховуються витрати на попередження шкідливого впливу забрудненого середовища на реципієнтів при забрудненні водних ресурсів [8].

Тобто, показники екологічної ефективності відтворюють, для стану навколишнього природного середовища, наслідки реалізації підприємством екологічних заходів. Це може виражатися в екологічній ємності території чи підвищенні асиміляційного потенціалу.

Кількісними показниками ефективності реалізованих екологічних заходів можуть бути порівняльні оцінки та динаміка показників, а саме:

- порівняльна оцінка витрат на проведення природоохоронних заходів і досягнутих, економічних результатів, завдяки цим заходам;
- порівняльна оцінка збитків та прибутків: величини попереджених втрат унаслідок забруднення НПС (навколишнього природного середовища) та річного приросту прибутків, що отриманий за рахунок економії витрат і реалізації утилізованої супутньої продукції;
- порівняльна оцінка річних економічних збитків, які підприємство зазнало внаслідок забруднення навколишнього середовища до та після реалізації конкретного екологічного заходу;
- динаміка зниження кількості забруднюючих викидів і скидань.

Завершальним етапом методики аналізу екологічної діяльності підприємства, пропонуємо виділити проведення оцінки рівня його екологічності в цілому.

С.К. Харічков, Т.В. Аверіхіна проводили дослідження екологічної конкурентоспроможності підприємства, виділивши при цьому ряд показників (часткових, групових, інтегральних), що характеризують його екологічність. В якості одиничних показників, ними виділено «питомі витрати на природоохоронну діяльність; коефіцієнт виконання нормативів природокористування; коефіцієнт «безаварійності» виробничих процесів; рівень екологічності товарів, сировини, матеріалів; матеріаломісткість виробництва» [9].

Тобто, розрахунок показника екологічності підприємства можливий на засадах використання цілісної системи індикаторів, що відображають різні економіко-екологічні аспекти функціонування підприємства (табл. 2).

Таблиця 2

Показники для оцінки рівня екологічності підприємства

Зміст показників	Еталонне значення
Екологізація соціально-економічних відносин	25
Екологізація організаційно-економічних відносин	25
Екологізація праці	25
Екологізація засобів виробництва	25

Джерело: розробка авторів.

Узагальнюючи вище наведене, можна сформулювати поетапний алгоритм проведення оцінки рівня екологічної відповідальності підприємства, який представлено на рис. 1.

Базуючись на сформульованих позиціях, можна запропонувати визначення екологічної відповідальності, як інтегрованого показника:

$$E_v = \sum \{E_n + E_o + E_i + E_e + E_{e.n}\}, \quad (1)$$

де E_n – інтегральний показник екологічного потенціалу; E_o – інтегральний показник екологічного об'язку; E_i – інтегральний показник екологічної ініціативи; E_e – інтегральний показник екологічної ефективності; $E_{e.n}$ – інтегральний показник екологічності підприємства.

Запропонований вираз відображає символічну побудову показника екологічної відповідальності, проте це не формула кількісного обчислення цього показника. Ураховуючи

постулати кваліметрії, варто зазначити, що необхідною умовою практичного впровадження запропонованого показника є вимірювання його складових на основі єдиної методичної бази. Прикладом є вимірювання у вартісних одиницях потенційного екологічно-економічного збитку, що припадає на одиницю цінового чи будь-якого іншого функціонального показника (корисний ефект, потужність, продуктивність тощо).

Джерело: розробка авторів.

Рис. 1. Схема проведення оцінки рівня екологічної відповідальності підприємства

Проводячи аналіз та оцінку рівня екологічної відповідальності промислових підприємств, необхідно враховувати як зовнішні фактори, так і внутрішні чинники (рис. 2), які впливають на процес екологізації їх діяльності [5].

Джерело: розробка авторів.

Рис. 2. Місце аналізу екологічної відповідальності в загальній системі управління

Процес запровадження принципів екологічної відповідальності на промисловому підприємстві характеризується необхідністю узгодження головних цілей, завдань та

напрямів діяльності всього спектру його підсистем. Саме тому, імплементація принципів екологічної відповідальності в стратегію розвитку промислового підприємства потребує розроблення послідовно-планомірної схеми з реалізації даного завдання (рис. 2).

Виконання даного алгоритму дій формує основу отримання низки позитивних результатів як для підприємства, так і для інших стейкхолдерів, а саме:

- формування позитивного іміджу екологічно свідомого підприємства;
- оптимізацію витрат на управління екологічно спрямованою діяльністю;
- підвищення рівня екологічності виробничої системи підприємства;
- оптимізацію інвестиційної політики у сфері охорони природного середовища;
- поліпшення стану навколишнього природного середовища в регіоні базування підприємства.

Імплементація вищенаведеного алгоритму в загальну стратегію розвитку підприємства сприятиме підвищенню його конкурентоспроможності. Для промислових підприємств одними із ключових чинників конкурентоспроможності є екологічність виробничих процесів та демонстрація прийняття концепції екологічної відповідальності.

Висновки. В ході проведеного дослідження, нами було доповнено методику оцінки екологічної відповідальності підприємства на основі комплексного підходу. Основні етапи аналізу передбачають дослідження екологічного потенціалу підприємства, витрат на природоохоронні заходи, аналіз добровільності заходів у сфері природоохоронної діяльності, аналіз екологічної стійкості, аналіз ефективності природоохоронних заходів, інші.

Запропонована методика передбачає низку дій, а саме:

- збір і аналітичну обробку вихідної інформації, що використовується для оцінки абсолютних фактичних показників, які характеризують окремі напрямки діяльності підприємства з охорони довкілля та процесу природокористування;
- розрахунок фактичних часткових показників на базі абсолютних і формування еталонних показників;
- визначення співвідношення фактичних показників з еталонними;
- визначення узагальнених показників та інтегрального показника екологічної відповідальності підприємства.

Запропонована методика оцінки екологічної відповідальності підприємства дозволить створювати і накопичувати інформаційну базу, визначати слабкі місця та управлінні природокористуванням на підприємстві та рівень його екологічної безпеки, забезпечувати конкурентоспроможність та інвестиційну привабливість за екологічною складовою.

References

Література

1. Andreev, A. A. (2010). <i>Korporatyvnaia sotsyalnaia otvetstvennost kak faktor ustoichyvoho razvytiia rehyona</i> [Corporate Social Responsibility as a Factor of Sustainable Development of the Region]: dys. ... kand. ekon. nauk. Cheliabynsk. 238 p. [in Russian]. 2. Babyna, O. Ye. (2013). <i>Bahatovymirnist proiavu rezultativ formuvannia ta realizatsii ekolohichnoi skladovoi potentsialu pidpriemstva</i> [Multidimensionality of manifestation of results of formation and realization of ecological component of potential of the enterprise]. <i>Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy. Problemy ekonomiky</i>, No. 1, P. 197–204 [in Ukrainian].	1. Андреев А. А. <i>Корпоративная социальная ответственность как фактор устойчивого развития региона: дис. ... канд. экон. наук. Челябинск, 2010. 238 с.</i> 2. Бабина О. Є. <i>Багатовимірність прояву результатів формування та реалізації екологічної складової потенціалу підприємства. Економіка та управління підприємствами. Проблеми економіки.</i> 2013. № 1. С. 197–204.

3. Bieloborodova, M. V. (2019). Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia ekolohichnoi vidpovidalnosti promyslovykh pidpriemstv [Organizational and economic support of environmental responsibility of industrial enterprises]: dys...kand. ekon. nauk 08.00.06. Natsionalnyi tekhnichniy universytet "Dniprovska politekhnikha". Dnipro, 2019 [in Ukrainian].
3. Белобородова М. В. Організаційно-економічне забезпечення екологічної відповідальності промислових підприємств: дис... канд. екон. наук 08.00.06. Національний технічний університет "Дніпровська політехніка". Дніпро, 2019.
4. Bieloborodova, M. V. (2016). Udoskonalennia metodyky vyznachennia rivnia ekolohichnoi initsiatyvy promyslovykh pidpriemstv [Improving the methodology for determining the level of environmental initiative of industrial enterprises]. *Innovatsiina ekonomika*, Ternopil, Vol. 9–10, No. 65, P. 119–123 [in Ukrainian].
4. Белобородова М. В. Удосконалення методики визначення рівня екологічної ініціативи промислових підприємств. *Інноваційна економіка*, Тернопіль: СМП «ТАЙП», 2016. Вип. 9–10 (65). С. 119–123.
5. Bieloborodova, M. V. (2018). Osoblyvosti vprovadzhennia ekolohichnoi vidpovidalnosti v stratehiu rozvytku promyslovykh pidpriemstv [Features of the introduction of environmental responsibility in the development strategy of industrial enterprises]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, Vol. 17, Part 1, P. 20–24 [in Ukrainian].
5. Белобородова М. В. Особливості впровадження екологічної відповідальності в стратегію розвитку промислових підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 17, Ч. 1. С. 20–24.
6. DSTU ISO 19011-2003 Nاستanovy shchodo zdiisnennia audytiv system upravlinnia yakistiu i (abo) ekolohichnoho upravlinnia [DSTU ISO 19011-2003 Guidelines for audits of quality management systems and (or) environmental management]. URL: <http://dstu.at.ua> [in Ukrainian].
6. ДСТУ ISO 19011-2003 Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю і (або) екологічного управління. URL: <http://dstu.at.ua>.
7. DSTU 3051-95 (HOST 30166-95). Resursozberezhennia. Osnovni polozhennia [DSTU 3051-95 (GOST 30166-95). Resource conservation. Substantive provisions]. Chynnyi vid 01.01.97. Kyiv: Derzhstandart Ukrainy, 1996. 15 p. [in Ukrainian].
7. ДСТУ 3051-95 (ГОСТ 30166-95). Ресурсозбереження. Основні положення. Чинний від 01.01.97. К.: Держстандарт України, 1996. 15 с.
8. Kravchuk, Yu. V. (2012). Metodolohichni pidkhody do otsinky efektyvnosti realizatsii pryrodookhoronnykh zakhodiv [Methodological approaches to assessing the effectiveness of environmental measures]. *Efektivna ekonomika*, No. 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1505> [in Ukrainian].
8. Кравчук Ю. В. Методологічні підходи до оцінки ефективності реалізації природоохоронних заходів. *Ефективна економіка*. 2012. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1505>.
9. Kharichkov, S. K., Averikhina, T. V. (2013). Suchasni metodychni pidkhody do vyznachennia ekolohichnoi konkurentospromozhnosti tovariv ta tovarovyrobnykiv [Modern methodological approaches to determining the environmental competitiveness of goods and producers]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, No. 3, P. 272–279 [in Ukrainian].
9. Харічков С. К., Аверіхіна Т. В. Сучасні методичні підходи до визначення екологічної конкурентоспроможності товарів та товаровиробників. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 3. С. 272–279.

10. Savytska, O. M., Zarechna, K. S. (2016). Rezultaty kompleksnoho analizu otsiniuvannya stiikosti promyslovoho pidpriemstva v umovakh formuvannya kontseptsii stiikoho rozvytku ta upravlinnia vytratamy [Results of the complex analysis of estimation of stability of the industrial enterprise in the conditions of formation of the concept of sustainable development and management of expenses]. *Efektivna ekonomika*, No. 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2016/40.pdf [in Ukrainian].
10. Савицька О. М., Заречна К. С. Результати комплексного аналізу оцінювання стійкості промислового підприємства в умовах формування концепції стійкого розвитку та управління витратами. *Ефективна економіка*. 2016. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2016/40.pdf.
11. Kuznietsova, T. V., Sipailo, L. H. (2016). Ekonomichniy mekhanizm stymuliuvannya ekoloho-innovatsiinoho rozvytku promyslovykh pidpriemstv rehionu [Economic mechanism for stimulating the ecological and innovative development of industrial enterprises in the region]: monohrafiia. Rivne: NUVHP. 217 p. [in Ukrainian].
11. Кузнєцова Т. В., Сіпайло Л. Г. Економічний механізм стимулювання еколого-інноваційного розвитку промислових підприємств регіону: монографія. Рівне: НУВГП, 2016. 217 с.
12. Kuznietsova, T. V., Sipailo, L. H. (2013). Otsinka vplyvu innovatsii na riven ekolohizatsii promyslovoho vyrobnytstva rehionu [Assessment of the impact of innovations on the level of greening of industrial production in the region]. *Sbornyk nauchnykh trudov Sworld*, Yvanovo: Markova AD, Vol. 38(4), P. 78–83 [in Ukrainian].
12. Кузнєцова Т. В., Сіпайло Л. Г. Оцінка впливу інновацій на рівень екологізації промислового виробництва регіону. *Сборник научных трудов Sworld*, Иваново: Маркова АД, 2013. Т. 38. Вып. 4. С. 78–83.
13. Zharova, L. V., Kakutysh Ye. Yu., Khlobystov, Ye. V., (2014). Ekolohichne pidpriemnytstvo ta ekolohizatsiia pidpriemnytstva: teoriia, orhanizatsiia, upravlinnia [Ecological entrepreneurship and greening of entrepreneurship: theory, organization, management]: monohrafiia. Ed. akad. B. M. Danylyshyn. Sumy: Universytetska knyha. 240 p. [in Ukrainian].
13. Жарова Л. В., Какутич Є. Ю., Хлобистов Є. В. Екологічне підприємництво та екологізація підприємництва: теорія, організація, управління: монографія. За ред. акад. Б. М. Данилишина. Суми: Університетська книга, 2014. 240 с.
14. Filipishyna, L. M. (2017). Intehralna otsinka stiikosti rozvytku promyslovykh pidpriemstv [Integral assessment of the sustainability of industrial enterprises]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky = Global and national economic problems*, Mykolaivskiy natsionalnyi universytet imeni V. O. Sukhomlynsko, Vol. 19, P. 280–285 [in Ukrainian].
14. Філіпішина Л. М. Інтегральна оцінка стійкості розвитку промислових підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. 2017. Вип. 19. С. 280–285.
15. Baier, P. (2011). How the CDP is Pushing Supply Chain Carbon Reporting Forward. URL: <https://www.greenbiz.com/blog/-2011/07/25/how-cdp-pushing-supply-chain-carbon-management-forward>.
15. Baier P. How the CDP is Pushing Supply Chain Carbon Reporting Forward. URL: <https://www.greenbiz.com/blog/-2011/07/25/how-cdp-pushing-supply-chain-carbon-management-forward>.
16. Kasych, A., Vochozka, M. (2018). Methodical support of the enterprise sustainable development management. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, № 1, P. 371–381.
16. Kasych A., Vochozka M. Methodical support of the enterprise sustainable development management. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2018. № 1. С. 371–381.

-
17. Kasych, A., Vochozka, M. (2019). The Choice of Methodological Approaches to the Estimation of Enterprise Value in Terms of Management System Goals. *QUALITY Access to Success*, Vol. 20, No. 169, P. 3–9.
17. Kasych A., Vochozka M. The Choice of Methodological Approaches to the Estimation of Enterprise Value in Terms of Management System Goals. *QUALITY Access to Success*. 2019. Vol. 20, No. 169. P. 3–9.

УДК 336.22:631.16

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.1.4

Олександр В. Корнієцький

Харківський державний біотехнологічний університет, Україна

ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У цій статті розглядаються питання податкового стимулювання в аграрній сфері як одного з механізмів економічного розвитку та створення якісного ефекту від використання податкової допомоги сільськогосподарському комплексу, що виражається в податковій підтримці, а також відношенням податкової підтримки до ВВП, доданої вартості, обсягу продукції сільського господарства та прибутку. У межах цього дослідження основним та головним ефективним призначенням податкового стимулювання вбачається спонукання до ділової активності бізнесових структур, що має розширити їх діяльність, акумулювати грошові кошти в бюджеті через сплату податкових платежів. Зазначається, що незамінною складовою під час формування та використання ефективної системи податкового стимулювання як виробничих, так і агропромислових процесів комплексу, є здійснення реалізації потрібних зобов'язань щодо якісного забезпечення пріоритетного розвитку сільськогосподарських підприємств. У дослідженні представлено низку методів аналізу для ефективного стратегічного податкового стимулювання, а також з'ясування рівня впливу економічних та фінансових чинників на визначення показників зі сплати встановлених податків і зборів. Крім того, наведено узагальнення щодо використання показника ефективності податкової системи для здійснення реалізації зобов'язань із забезпечення пріоритетного розвитку сільськогосподарських підприємств. Запропоновано концепцію організації порядку процесу податкового стимулювання аграрної сфери в національній економіці. Визначено та представлено основні функції ефективного податкового стимулювання. Запропоновано ключові критерії формування та реалізації системи ефективного податкового стимулювання виробничих процесів сільськогосподарського комплексу щодо забезпечення пріоритетного розвитку цього сектору національної економіки. Також у дослідженні розглянуто основні етапи розроблення ефективної податкової політики аграрного комплексу.

Ключові слова: ефективне податкове стимулювання; податок; економічні показники; стимулюючі процеси; оподаткування; пропозиція; аграрний комплекс; податковий потенціал.

Александр В. Корниецкий

Харьковский государственный биотехнологический университет, Украина

ОЦЕНКА И АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ НАЛОГОВОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В этой статье рассматриваются вопросы налогового стимулирования в аграрной сфере как одного из механизмов экономического развития и создания качественного эффекта от использования налоговой помощи сельскохозяйственному комплексу, выражающегося в налоговой поддержке, а также отношением налоговой поддержки к ВВП, добавленной стоимости, объёму продукции сельского хозяйства и прибыли. В рамках этого исследования основным и главным эффективным назначением налогового стимулирования является побуждение к деловой активности бизнес-структур, что должно расширить их деятельность, аккумулировать денежные средства в бюджеты через уплату налоговых платежей. Отмечается, что незаменимой составляющей при формировании и использовании эффективной системы налогового стимулирования как производственных,

так и агропромышленных процессов комплекса, является осуществление реализации необходимых обязательств относительно качественного обеспечения приоритетного развития сельскохозяйственных предприятий. В исследовании представлен ряд методов анализа для эффективного стратегического налогового стимулирования, а также выявление уровня влияния экономических и финансовых факторов на определение показателей по уплате установленных налогов и сборов. Кроме того, обобщено использование показателя эффективности налоговой системы для осуществления реализации обязательств по обеспечению приоритетного развития сельскохозяйственных предприятий. Предложена концепция организации порядка процесса налогового стимулирования аграрной сферы в национальной экономике. Определены и представлены основные функции эффективного налогового стимулирования. Предложены ключевые критерии формирования и реализации системы эффективного налогового стимулирования производственных процессов сельскохозяйственного комплекса по приоритетному развитию этого сектора национальной экономики. Также в исследовании рассмотрены основные этапы разработки эффективной налоговой политики аграрного комплекса.

Ключевые слова: эффективное налоговое стимулирование; налог; экономические показатели; стимулирующие процессы; налогообложение; предложение; аграрный комплекс; налоговый потенциал.

Oleksandr V. Korniietskyi
Kharkiv State Biotechnological University, Ukraine
**ASSESSING THE EFFICIENCY OF TAX INCENTIVES
FOR AGRICULTURAL ENTERPRISES**

This article explores the issues related to tax incentives in the agricultural sector viewed as an economic development instrument and a tool to create a qualitative effect from the use of tax aid to the agricultural industry which represents tax support as well as the ratio of tax support to GDP, value added, agricultural output, and to profit. In the scope of this research, the key and the most effective assignment of tax incentives is to encourage and expand business activities of business structures which should accumulate budget asset inflows through delivering tax payments. It is argued that an integral and indispensable element in developing and utilizing an effective tax incentive framework, for both production and agro-industrial processes in the sector of agriculture, is the implementation of appropriate commitments to ensure the quality of priority development of agribusinesses. The study focuses on a range of analysis methods to promote effective strategic tax incentives, as well as to evaluate the effects from economic and financial factors on determining indicators for tax and fees payment. In addition, the findings provide a survey on using the efficiency indicator of the tax system to implement the obligations to ensure the priority development of agricultural businesses. The study also offers an algorithm for arranging the tax incentives process to foster the agricultural sector in the national economy along with identifying and displaying the core functions of effective tax incentives. The authors suggest the priority criteria for building and implementing an effective tax incentive plan for manufacturing processes in the area of agriculture to ensure the priority development of this sector of the national economy as well as discusses the main stages of developing an effective tax policy of the agricultural sector.

Keywords: effective tax incentives; tax; economic indicators; incentives; taxation; supply; agricultural sector; tax potential.

Постановка проблеми. Необхідність ефективного здійснення якісної податкової реформи існувала як відомо серед представників політичної та економічної наукової еліти. Система економічного податкового стимулювання виробничими і економічними

відносинами в аграрному комплексі, повинна бути спрощена, що дасть можливість розширити базу оподаткування. Задля сільськогосподарських підприємств актуальною і головною є проблема розроблення ефективної податкової політики та прискорення оптимізації податкового стимулювання діяльності агропромислового сектору в країні. Слід виокремити, що даною основою формування податкових надходжень від сільськогосподарських підприємств є визначення та розрахунки показників оподаткування ряду конкретних встановлених податків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незамінною складовою політики системних агропромислових реформ є створення прозорого і відкритого ринкового середовища, конкуренції, формування ефективної маркетингової структури аграрного ринку, вдосконалення інструментів державного регулювання оптимізація каналів збуту продукції задля забезпечення продовольчої безпеки країни на міжнародних аграрних ринках. Дані дослідження досить широко розглянуті у працях вітчизняних вчених, а саме таких як: В.А. Андрущенко, О. Бетлій, П.П. Дубинецька, М.П. Кучерявенко, І.О. Лютий, С.М. Онисько, А.М. Орел, Н.С. Прокопенко, В.П. Ситник, М.Д. Янків та багато інших.

Дослідження наукових напрацювань наукових вчених дає й надалі можливість розглядати процеси формування ефективності податкового стимулювання сільськогосподарських підприємств та досліджувати і розвивати нові напрямки даної галузі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідити ряд особливостей ефективної системи податкового стимулювання сільськогосподарських підприємств задля покращення та розширення відповідної бази оподаткування та дотримання рівноваги між економічними показниками даного комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ні для кого не секрет що головним керуючим у податковому стимулюванні являється держава, дії якої направлені на забезпечення встановленої рівноваги між економічними показниками сільськогосподарської сфери і показниками соціальних потреб громадян. Ефективне податкове стимулювання дає можливість збагатити прибуткову частину бюджетів за допомогою фінансових дій, а також регулюючої функції розподіляти дані потоки надходжень і витрат, що дають можливість сприяти активізації економічних процесів. Податкові дії спрямовуються стратегічними цілями даного розвитку в певний період. Відповідно до ринкових умов, ефективне податкове стимулювання економічного розвитку сільськогосподарської галузі, повинно опиратися на виважене регулювання попиту і пропозиції на ринку, для цього потрібно використовувати сучасні теперішні методи застосування податкових заходів стимулювання, розподіл державних витрат, застосування пільг, які надані підприємству задля залучення інвестицій, спрямуванню якісній та злагодженій роботі та виконання всіх поставлених виконань на даному напрямі розвитку [1, с. 41].

Співвідношення між темпами зростання економічних показників і податкових ставок повинні забезпечувати податкові механізми стимулювання розвитку сільськогосподарського комплексу, але спрямування завдань для отримання економічного ефекту залежить від вибраної системи податкового стимулювання. Коли певні встановлені норми уряду і підприємництва розходяться, тоді можна зробити висновок про недосконалість податкового стимулювання економічного розвитку в даній сфері. В системі податкового стимулювання податки завжди виконують наступну роль:

- за допомогою зменшення податкових ставок, стимулюють активні дії підприємництва до розвитку виробничої діяльності;
- роль податків полягає у наповненні бюджету держави;
- збільшення економічних показників сприяють збільшенню її фінансових обсягів.

Якісна ефективна система податкового стимулювання сприятиме розширенню бізнесових спроможностей, розширенню сфери оподаткування, забезпеченню економічної продовольчої безпеки країни. Натомість, зниження податкового стимулювання сприятиме заохоченню підприємницьких структур до розвитку виробничої діяльності, а також до збільшення рівня податкових ресурсів. Це демонструє в першу чергу потребу в оптимальному поєднанні податкових стимулюючих заходів формування і розвитку ефективного податкового потенціалу, поєднуючи інтереси держави по наповненню бюджету та інтереси сільськогосподарського підприємництва відносно розроблення і впровадження довгострокових стратегічних планів. Результати ефективної системи податкового стимулювання направлені розвивати сільськогосподарську виробничу діяльність, збільшення фінансових показників та направленні на залучення інвестиційних коштів. Вся дана модель дій повинна спиратися на стратегічне прогнозування в аграрній сфері.

Органи оподаткування проводять дослідження розрахунків прогнозованих показників із нарахування та до сплати податкових платежів. При цьому податкові органи проводять прогнозовані показники по нарахуванню та сплаті податкових платежів і від цього планують до досягнутих цілей. Дані виконання прогнозованих показників здійснюється адміністративними методами управління. Постає дана необхідність доопрацювання методів аналізу для стратегічного ефективного податкового планування і встановлення рівня впливу економічних та фінансових чинників на виконання показників зі сплати податків і зборів. Недоліками організації процесу податкового стимулювання сільськогосподарського комплексу є необхідність модернізації відповідних заходів [2]. Будь-які процеси реформування потребують попереднього проведеного аналізу функціонування механізму, виявлення його сильних та слабких сторін в національному господарстві.

Головним призначенням податкового стимулювання спонукання до ділової активності бізнесових структур, які займаються аграрним сектором є акумулювання грошових коштів у бюджеті держави через сплату податкових платежів підприємств. Оскільки від ефективного економічного розвитку аграрного комплексу залежить продовольча і економічна безпека країни, то сутність її полягає в одержанні та акумулюванні податкових платежів, формуванні на цій основі дохідної частини бюджету з метою виконання державою завдань економічної і соціальної політики. Виходячи з цього, показником фіскальної ефективності податкової системи є питома вага податкових надходжень у валовий внутрішній продукт [2].

При розробці системи ефективного податкового стимулювання сільськогосподарського комплексу одним із проблемних інструментів є податок на додану вартість, який сплачують споживачі. На якісні результати наповнення бюджету впливають збільшення обсягів господарських оборотів, а політику стимулювання виробничих процесів потрібно розробляти в напрямі створення сприятливих умов задля отримання ефекту від виробничо-економічних процесів. Податкове стимулювання агропромислового комплексу спонукає до застосування податкових пільг чи спрощеного режиму оподаткування [3]. Використання податкових пільг є найбільш дієвим важелем при здійсненні стимулюючих заходів стосовно активізації економічних процесів.

Як відомо, частка сільськогосподарських підприємств мала і має збиткові показники. Хоч ні в одній високо-розвинутій країні не ставлять за мету якомога більше отримати податків від галузі, а зазвичай механізми ефективного податкового стимулювання використовують для того, аби створити умови до розширення діяльності агропромислової сфери, задоволення суспільних потреб громадян, що проживають на сільських територіях та продовольчої безпеки системи господарювання. Одним із способів податкового стимулювання економічним розвитком є створення ефекту від застосування податкової допомоги агропромислового комплексу, що виражається у податковій підтримці

рослинництву – на 1 га ріллі, тваринництву на 1 умовну голову, а також відношенням податкової підтримки до ВВП, доданої вартості, обсягу продукції сільського господарства, прибутку [4].

В Україні агропромисловий сектор займає одне з провідних місць у системі національної економіки країни. Питома вага його вкладу зростає у ВВП країни, формування державного бюджету, імпорتنний та експортний потенціал держави у різних напрямках. Агропромисловий сектор наближається до конкурентного на ринках, збільшується його частка у світових обсягах виробництва важливих видів сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів.

Доведено, що зростання ВВП за рахунок АПК (агропромислового комплексу) ефективно сприяє зменшенню бідності населення, ніж зростання ВВП за рахунок інших галузей економіки, які мають особливо важливе значення у періоди кризових та епідеміологічних економічних явищ. Сільське господарство є інноваційним, екологічно безпечним, прибутковим напрямком галузевого комплексу. Складовою формування та реалізації системи ефективного податкового стимулювання процесів АПК є здійснення зобов'язань щодо забезпечення пріоритетного розвитку сільськогосподарського сектора національної економіки. Пріоритетні напрямки в агропромисловому підприємстві являється підвищення ефективності галузі тваринництва та рослинництва, інноваційний розвиток галузей свинарства і молочного скотарства, регулювання земельних відносин, раціональне використання земельних ресурсів, формування збалансованого ринку земель сільськогосподарського призначення, реформування аграрної освіти, зелений туризм та ін.

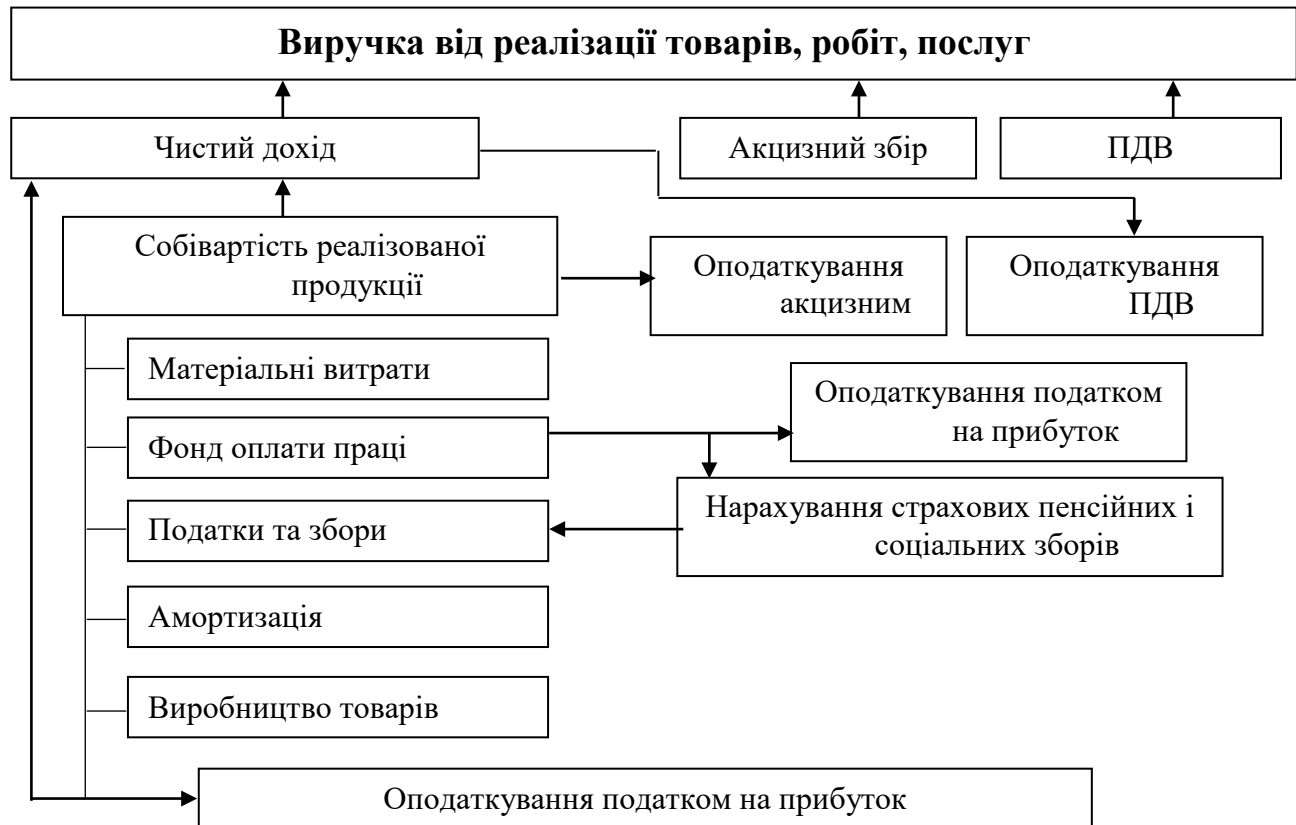
Проблеми в податковій діяльності юридичних і фізичних осіб залежать, від стану податкової системи України, від строків втілення системи ефективного податкового стимулювання діяльністю суб'єктів оподаткування. Для агропромислових підприємств актуальною є проблема розробки ефективного податкового стимулювання АПК. Основою формування податкових надходжень від сільськогосподарських підприємств є визначення показників оподаткування конкретного податку. З методики розрахунку податків, видно, що економічні показники, включають податки та збори і виступають складовою частиною оподаткування різними податками. Так, величина прибутку, крім оподаткування податком на прибуток, виступає як складова бази оподаткування ПДВ, акцизних зборів (рис. 1).

Одні податки визначаються на етапі виробництва товарів чи послуг, зокрема податки та нарахування витрат на оплату праці, платежі за ресурси, а інші – акцизні збори, ПДВ, податок на прибуток тощо.

Політика і стратегія підприємства в податковій сфері, розробляє можливі альтернативні варіанти мінімізації і оптимізації при сплаті прямих і непрямих податків і зборів підприємством. Проводиться стратегічне планування, організаційна робота, фінансово-економічна, облікова тощо [5]. Проводяться необхідні заплановані і стимулюючі заходи в галузі фінансово-економічної і збутової діяльності для працівників аграрних підприємств, що беруть участь в ефективній діяльності задля збільшення прибутку підприємства і реалізації податкової політики. Здійснюється контроль всієї податкової діяльності суб'єктів податкової сфери агропромислової діяльності підприємства. Контроль виступає як функція управління податковою діяльністю і як функція управління підприємства в цілому.

Здійснюється також аналіз діючої практики податкових виплат агропромислового підприємства. Досліджуються розміри податків, зборів і інших обов'язкових платежів, які сплачує підприємство. Встановлюється наскільки ефективно використовує підприємство систему прямих і непрямих податкових пільг. Розраховується вплив основних чинників, що впливають на діяльність сільськогосподарських підприємств, на загальний рівень його

податкових виплат. Аналізується вплив зовнішнього середовища на розмір податкових платежів підприємства [6]. Здійснюється моніторинг аналогічних підприємств податкових виплат і виробничих показників.

Джерело: розроблено автором.

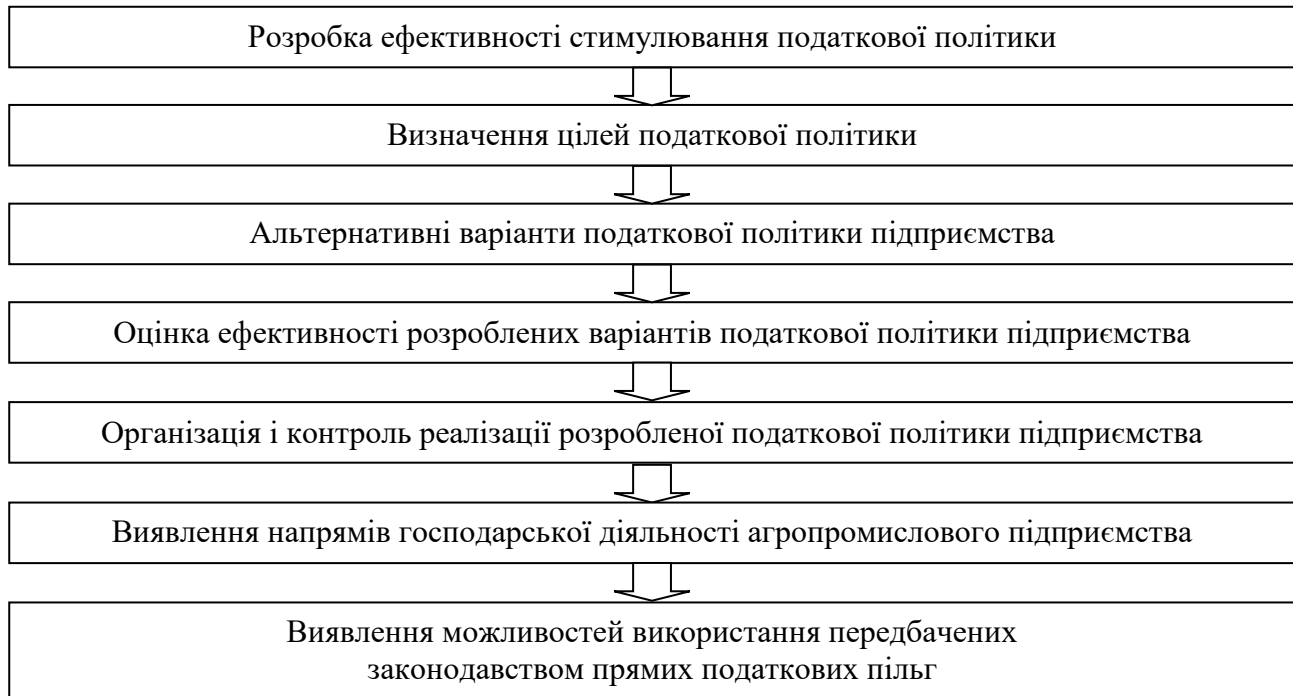
Рис. 1. Взаємозв'язок показників виручки від реалізації з базами оподаткування основними податками

На першого етапу розробки ефективності стимулювання податкової політики агропромислового підприємства є отримання потрібної інформації про поточний стан податкових виплат цього підприємства, яка дає можливість визначити найвигідніший напрям подальшого підвищення ефективності його діяльності. На другому етапі формування податкової політики підприємства пов'язане з визначенням цілей та основних проблем оподаткування підприємства АПК. Задля розробки податкової політики, як правило, використовується метод побудови дерева цілей, де визначаються головні і суміжні цілі, що сприяють досягненню головної мети (рис. 2).

На третьому етапі розробляються альтернативні варіанти податкової політики підприємства з метою їх аналізу і обґрунтування. Для цього використовується кількісна відповідність між поставленими цілями і можливостями підприємства. Результатом процесу узгодження відповідності цілей і можливостей підприємства є альтернативні варіанти податкової політики підприємства АПК. На четвертому етапі здійснюється оцінка ефективності розроблених варіантів податкової політики підприємства та визначення найбільш оптимального. Перевірка ступеню реальності поставлених цілей і розробка варіантів податкової політики підприємства базується на системі показників, до яких відносяться: коефіцієнт чистого прибутку, коефіцієнт пільгового оподаткування, загальний коефіцієнт ефективності оподаткування [7]. Найбільш дієвим для сільськогосподарського

підприємства буде той варіант податкових платежів, який при альтернативних напрямках його господарської діяльності дасть змогу отримання максимально можливого чистого грошового потоку як кінцевого результату діяльності. Даний вибір варіанту податкової політики підприємства буде здійснюватися за такими напрямками:

- отримання максимального чистого грошового потоку;
- час досягнення кінцевої мети;
- фінансова забезпеченість.

Джерело: розроблено на основі: [9, 10].

Рис. 2. Основні етапи розробки ефективної податкової політики агропромислового підприємства

П'ятий етап – організація і контроль реалізації розробленої податкової політики підприємства. На даному етапі відбувається узгодження всіх заходів щодо реалізації вибраного варіанту податкової політики, а саме конкретизація за всіма рівнями управління, визначення послідовності їх виконання [8]. Перш за все, це виявлення напрямів господарської діяльності агропромислового підприємства, які дозволяють мінімізувати податкові платежі за рахунок різних ставок оподаткування. А також виявлення можливостей використання передбачених українським законодавством прямих податкових пільг. Використання в процесі господарської діяльності системи наданих прямих податкових пільг дозволяє аграрному підприємству значно знизити не тільки розміри податкових виплат, але і зменшити базу оподаткування. При цьому можна досягти зменшення розміру ставок оподаткування, повного звільнення від сплати окремих податків, отримання податкового кредиту і т. ін.

Всі прямі податкові пільги, залежно від мети їх надання і використання при формуванні податкової політики, можна умовно розділити на три групи:

1. Податкові пільги, які надаються окремим категоріям підприємств.
2. Податкові пільги, які надаються за окремими видами діяльності або господарських операцій.
3. Податкові пільги, які надаються при реалізації окремих груп товарів.

Склад непрямих податкових пільг визначається всіма можливостями зменшення бази оподаткування підприємства. Підприємства аграрного сектору мають альтернативну можливість формування бази оподаткування [10].

Висновок. Якісні і стимулюючі цілі формування ефективного податкового стимулювання агропромислового підприємства повинні бути такими: оптимальне оподаткування, задля досягнення максимально можливої суми чистого прибутку; стимулювання працівників в результатах своєї роботи, забезпечення справедливого співвідношення доходів власників підприємства і їх працівників; формування ефективного співвідношення між засобами споживання і накопичення тощо. Всі ці цілі повинні бути реальними, конкретними за термінами виконання, відображати найважливіші напрями вдосконалення оподаткування підприємства, бути зрозумілими і легко піддаватися контролю при реалізації. Поставлені цілі конкретизуються, взаємно узгоджуються і кількісно визначаються у вигляді системи показників, що характеризують ефективність оподаткування підприємства, до яких воно прагне на певному проміжку часу. Податкове ефективне стимулювання потрібно націлити на регуляцію економічних процесів, створюючи податкове сприяння виробництва продукції та послуг. Податкові заходи спрямовуються на стимулюючі процеси економіки в національному господарстві, а не на наповнення бюджету податковими платежами. Тоді засади підтримки збиткових підприємств аграрного сектору необхідно мінімізувати.

References

Література

1. Andrushchenko, V. A., Lyashenko, V. A. (2005). Ekonomichni ta pozaekonomichni aspekty opodatkovannya [Economic and non-economic aspects of taxation]. *Finansy Ukrayiny = Finance of Ukraine*, No. 1, P. 36–43 [in Ukrainian].
1. Андрущенко В. А., Ляшенко В. І. Економічні та позаекономічні аспекти оподаткування. *Фінанси України*. 2005. № 1. С. 36–43.
2. Betliy, O. (2014). PDV u silskomu hospodarstvi: Ukrayinski realiyi ta mizhnarodnyy dosvid [VAT in agriculture: Ukrainian realities and international experience]: *Report on agricultural policy APD/APR/07/2014*. Kyiv. 51 p. [in Ukrainian].
2. Бетлій О. ПДВ у сільському господарстві: Українські реалії та міжнародний досвід. Звіт з аграрної політики APD/APR/07/2014. К., 2014. 51 с.
3. Bilyk, M. D., Zolotko, I. A. (2006). Podatkova systema Ukrayiny [Tax system of Ukraine]. Kyiv: KNEU. 192 p. [in Ukrainian].
3. Білик М. Д., Золотко І. А. Податкова система України: навч.-метод. посіб. К.: КНЕУ, 2006. 192 с.
4. Hatska, L. P., Ryzhyu, I. M. (2007). Problemy formuvannya instytutiv upravlinnya opodatkovanniam v Ukrayini [Problems of formation of institutes of tax management in Ukraine]. *Nauchnye trudy Don NTU. Seriya: ekonomicheskaya = Scientific works of Don NTU. Series: economics*, Vol. 31–3, P. 159–163 [in Ukrainian].
4. Гацька Л. П., Рижий І. М. Проблеми формування інститутів управління оподаткуванням в Україні. *Научные труды Дон НТУ. Серия: экономическая*. 2007. Вып. 31–3. С. 159–163.
5. Dubynetska, P. P. (2015). Podatkove rehulyuvannya v systemi upravlinnya natsionalnym hospodarstvom [Tax regulation in the management system of the national economy]. Lviv. 254 p. [in Ukrainian].
5. Дубинецька П. П. Податкове регулювання в системі управління національним господарством. Львів, 2015. 254 с.
6. Ivanov, Yu. B., Krysovatyu, A. I., Kizyma, A. Ya., Karpova, V. V. (2008). Podatkovyy menedzhment [Tax management]. Kyiv: Znannya. 488 p. [in Ukrainian].
6. Іванов Ю. Б., Крисоватий А. І., Кізима А. Я., Карпова В. В. Податковий менеджмент: підручник. К.: Знання, 2008. 488 с.

7. Oliynyk, O. V., Filon, I. V. (2006). Podatkova systema [Tax system]. Kyiv: Tsentr navchalnoyi literatury. 456 p. [in Ukrainian].
7. Олійник О. В., Філон І. В. Податкова система: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 456 с.
8. Orel, A. M. (2018). Metodichni pidkhody do protsesu resursnoho zabezpechennya pidpryyemstv ahrarnoho biznesu [Methodical approaches to the process of resource provision of agrarian business enterprises]. *Ukrayinskyy zhurnal prykladnoyi ekonomiky = Ukrainian Journal of Applied Economics*, Vol. 3, No. 2, P. 211–216 [in Ukrainian].
8. Орел А. М. Методичні підходи до процесу ресурсного забезпечення підприємств аграрного бізнесу. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Том 3. № 2. С. 211–216.
9. Sychak, V. P. (2008). Systema opodatkovannya u silskomu hospodarstvi Ukrayiny: teoriya, metodolohiya ta praktyka [System of taxation in agriculture of Ukraine: theory, methodology and practice]. Kharkiv: KHUUP. 476 p. [in Ukrainian].
9. Синчак В. П. Система оподаткування у сільському господарстві України: теорія, методологія та практика: монографія. Х.: ХУУП, 2008. 476 с.
10. Slatvinska, M. O. (2012). Alternatyvni systemy opodatkovannya maloho biznesu: stan, problemy, perspektyvy [Alternative systems of taxation of small business: status, problems, prospects]. Odesa. 252 p. [in Ukrainian].
10. Слатвінська М. О. Альтернативні системи оподаткування малого бізнесу: стан, проблеми, перспективи: монографія. Одеса, 2012. 252 с.
11. Shpykulyak, O. H. (2009). Instytut ahrarnoho rynku [Institute of agrarian market]. Kyiv: NNTSIAE. 480 p. [in Ukrainian].
11. Шпикуляк О. Г. Інститут аграрного ринку: монографія. К.: ННЦІАЕ, 2009. 480 с.

Олександра В. Ольшанська, Павло В. Бушуєв

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

КЛАСТЕРНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

Статтю присвячено дослідженню сучасних аспектів управління кластерами в контексті розвитку регіонального туризму. Доведено, що в умовах динамічного та постійного вдосконалення всіх галузей економіки потужним стимулом до розвитку інфраструктури та підвищення рівня конкурентоспроможності економічної діяльності, як на загальноекономічному рівні, так і на рівні окремого регіону, може стати процес формування туристичного кластера. Зазначено, що привабливість сфери туризму наразі залишається ключовим ядром для ефективного функціонування території кожного конкретного регіону та країни в цілому, а також для залучення вітчизняних та зарубіжних інвестицій. Метою статті є дослідження питань кластерного управління як фактора розвитку туризму в регіоні. Для досягнення поставлених наукових завдань використано виключно загальнонаукові методи, зокрема, аналіз і синтез, метод абстрагування і конкретизації, а також монографічний метод, що дозволило отримати відповідні висновки. За результатами дослідження запропоновано визначення туристичного кластера як рекреаційної зони, що включає діяльність компаній, об'єднаних на добровільній основі. При цьому встановлено, що під час створення кластерів потрібно враховувати фактори інфраструктури, а також оцінити природні та кліматичні фактори. Узагальнено етапи формування туристичного кластера, зокрема, представлено п'ять етапів: I етап – визначення географічного розташування кластера, II етап – визначення рівня розвитку туризму в регіоні, III етап – державне та юридичне регулювання управління кластером, IV етап – визначення специфіки кластера, V етап – удосконалення інфраструктури. Доведено, що створення туристичних кластерів надає поштовх розвитку економічно слабких регіонів, залучаючи до них потік туристів, які через витрачені ними на території кластера кошти тим самим сприяють зміцненню економіки регіону. У статті зазначається, що для залучення інвестицій у туристичну галузь регіону необхідно ініціювати функціонування організаційно-економічних процесів, що активізуватиме приплив капіталу до туристичної інфраструктури кожного конкретного туристичного кластера. Встановлено, що туристичні кластери є якісним чинником розвитку регіональної економіки та ефективного партнерства державних структур та бізнес-підприємництва загалом. За результатами проведеного дослідження встановлено, що кластерне управління є фундаментом для співпраці представників бізнес-сектору та держави, що надає можливість збільшення результативності взаємодії державного сектору, підприємницької діяльності, торговельних об'єднань, дослідницьких, освітніх організацій тощо. Крім того, одним із завдань для тих регіонів, які запланували створення туристичних кластерів, є необхідність багатократного збільшення обсягів інвестування в туристичний бізнес та спрямування цільового капіталу, насамперед, на створення та функціонування інфраструктури загального призначення, що буде використана як туристами, так і населенням регіону.

Ключові слова: кластер; туристичний кластер; кластерне управління; регіон; туристичний регіон; туристична інфраструктура; державно-приватне партнерство.

Александра В. Ольшанская, Павел В. Бушуев

Киевский национальный университет технологий и дизайна, Украина

КЛАСТЕРНОЕ УПРАВЛЕНИЕ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В РЕГИОНЕ

Статья посвящена исследованию современных аспектов управления кластерами в контексте развития регионального туризма. Доказано, что в условиях динамичного и постоянного усовершенствования всех отраслей экономики мощным стимулом к развитию инфраструктуры и повышению уровня конкурентоспособности экономической деятельности, как на общеэкономическом уровне, так и на уровне отдельного региона, может стать процесс формирования туристического кластера. Отмечено, что привлекательность сферы туризма остаётся ключевым ядром для эффективного функционирования территории каждого конкретного региона и страны в целом, а также для привлечения отечественных и зарубежных инвестиций. Целью статьи является исследование вопросов кластерного управления как фактора развития туризма в регионе. Для достижения поставленных научных задач использованы исключительно общенаучные методы, в частности, анализ и синтез, метод абстрагирования и конкретизации, а также монографический метод, что позволило получить соответствующие выводы. По результатам исследования предложено определение туристического кластера как рекреационной зоны, включающей в себя деятельность компаний, объединённых на добровольной основе. При этом установлено, что при создании кластеров следует учитывать факторы инфраструктуры, а также оценить природные и климатические факторы. Обобщены этапы формирования туристического кластера, в частности, представлено пять этапов: I этап – определение географического расположения кластера, II этап – определение уровня развития туризма в регионе, III этап – государственное и юридическое регулирование управления кластером, IV этап – определение специфики кластера, V этап – усовершенствование инфраструктуры. Доказано, что создание туристических кластеров даёт толчок развитию экономически слабых регионов, привлекая к ним поток туристов, которые за счёт израсходованных ими на территории кластера средств тем самым способствуют укреплению экономики региона. В статье отмечается, что для привлечения инвестиций в туристическую сферу региона необходимо инициировать функционирование организационно-экономических процессов, активизирующих приток капитала к туристической инфраструктуре каждого конкретного туристического кластера. Установлено, что туристические кластеры – качественный фактор развития региональной экономики и эффективного партнерства государственных структур и бизнес-предпринимательства в целом. По результатам проведённого исследования установлено, что кластерное управление является фундаментом для сотрудничества представителей бизнес-сектора и государства, что позволяет увеличить результативность взаимодействия государственного сектора, предпринимательской деятельности, торговых объединений, исследовательских, образовательных организаций и т. п. Кроме того, одной из задач для тех регионов, которые запланировали создание туристических кластеров, является необходимость многократного увеличения объёмов инвестирования в туристический бизнес и направление целевого капитала, в первую очередь на создание и функционирование инфраструктуры общего назначения, которая будет использована как туристами, так и населением региона.

Ключевые слова: кластер; туристический кластер; кластерное управление; регион; туристический регион; туристическая инфраструктура; государственно-частное партнёрство.

Oleksandra V. Olshanska, Pavlo V. Bushuiev
Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine
**CLUSTER MANAGEMENT AS A DRIVER FOR REGIONAL
TOURISM DEVELOPMENT**

The article seeks to explore contemporary issues of cluster management in the context of regional tourism development. The study demonstrates that in the realia of dynamic and wide-scale economic growth, the process of building a tourist cluster might become a powerful stimulus to boost infrastructure development and enhance business and economic competitiveness, both at the national and regional levels. It is argued that at present, tourism attractiveness remains a key driver of effective performance of each region and the country as a whole, as well as a promising tool to encourage domestic and foreign investment. The purpose of this article is to study the issues of cluster management as a driver for regional development. To attain the research objectives, mostly general scientific methods have been employed, in particular, analysis and synthesis, the method of abstraction and concretization as well as a monographic method which allowed drawing appropriate conclusions. According to the research results, the study suggests a new definition to a tourist cluster as a recreational area that covers cooperation of businesses and their activities united on a voluntary basis. An emphasis is put that the process of cluster building should consider aspects of infrastructure as well as the need to assess environmental and climatic factors. The authors offer their understanding of a tourist cluster development cycle, in particular, five main phases are presented: Phase 1 – identifying the cluster geographical location, Phase 2 – assessing tourism development in a region, Phase 3 – government and legal regulation of cluster management, Phase 4 – evaluating the cluster specifics, Phase 5 – infrastructure enhancement. It is argued that the creation of tourist clusters provides a strong growth impetus to economically weaker regions and promotes tourist inflows which through the money spent within the cluster will ultimately contribute to strengthening the region's economy. The findings have revealed that to attract investment into the regional tourism industry, there is a need to launch a range of organizational and economic processes that would facilitate capital attraction to the tourism infrastructure in each tourism cluster. The research provides evidence that tourism clusters add quality dimensions to the regional economic development paradigm as well as contribute to boosting effective partnership of government institutions and business entrepreneurship. Within the scope of this study, cluster management is viewed as a solid background for cooperation between business sector actors and the government which offers an opportunity to enhance the effectiveness of collaboration between public sector, business entrepreneurship, trade associations, research and education institutions, etc. Apart from that, in the context of building regional tourism clusters, among other objectives, there is a critical need to multiply investment into tourism business and assign target capital primarily to create and operate general purpose infrastructure that will be utilized by tourists and regional community population as well.

Keywords: cluster; tourism cluster; cluster management; region; tourist region; tourist infrastructure; public-private partnership.

Постановка проблеми. У сучасному світі все більше стверджується необхідність кластерного підходу до просторової організації економіки. При цьому регіональні кластери мають місце у всіх секторах економіки – в первинному, вторинному і третинному. До останнього, за досвідом країн світу, доцільно відносити сферу послуг, причому у цьому секторі одним з лідируючих сегментів виступає туризм. Виходячи з цього, особливої актуальності набуває дослідження формування туристичних кластерів на території України. Зазначимо, що Україна за рахунок своїх географічних даних та потужного ресурсного потенціалу володіє суттєвим потенціалом для розвитку туризму, проте нецільове

застосування туристичних ресурсів, зокрема – простоювання туристичних об'єктів, які вважаються незатребуваними внаслідок різних причин, а також нерівномірно розвиненої інфраструктури та неграмотного управління ними є стримуючим фактором ефективного функціонування туристичного бізнесу. У багатьох країнах туризм відіграє значну роль у формуванні внутрішнього валового продукту (ВВП), створенні додаткових робочих місць та забезпеченні зайнятості населення. Туризм суттєво впливає на такі ключові галузі економіки, як транспорт та зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання тощо, тобто виступає своєрідним каталізатором соціально-економічного розвитку.

Все це свідчить про те, що виключно в умовах динамічного та постійного вдосконалення всіх галузей економіки потужним стимулом до розвитку інфраструктури та підвищення рівня конкурентоспроможності економічної діяльності країни в цілому та кожного окремого регіону може стати процес формування туристичного кластера, тим більше, що з інвестиційної точки зору аналіз привабливості туристичного кластера ґрунтується на визначенні території туристичного кластера та його туристичних ресурсів. Стимулом для залучення інвестицій у туристичну сферу є наявність різних територіальних туристичних ресурсів, потенціалу та взаємозв'язку між ними. У масштабі не лише свого регіону або країни, а й міжнародних ринків туризм завжди є актуальним, тому привабливість цієї сфери залишається ключовим ядром для ефективного функціонування території кожного конкретного регіону та країни в цілому та залучення капіталу як вітчизняного, так і зарубіжного.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Питанню формування кластерів та кластерного управління, зокрема, в сфері туризму, приділено увагу зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких А. Александрова [1], А. Алоєва [2], Е. Бергман [9], В. Костинець [12], Ю. Костинець [12], Є. Кропінова [3], Т. Міролюбова [4], М. Портер [10], А. Родрігес [11], Ю. Реутова [5], М. Сагайдак [12], І. Соколи [6], Є. Бровкова [6], Т. Цихан [7], М. Юсупова [2], А. Яковлева-Чернишова [8] та інші.

Так, Є. Кропінова наголошує на тому, що туристичний кластер – це поєднання туристичних організацій, які надають послуги у сфері туризму, при цьому одним з показників туристичного кластеру є туристсько-рекреаційні ресурси, тобто сукупність природно-кліматичних, культурно-історичних, соціально-економічних та інших ресурсів, які залучають туристів та створюють попит на туристичні напрямки [3, с. 41]. В свою чергу, В. Костинець, Ю. Костинець та М. Сагайдак відзначають, що заходи з реалізації кластерної політики повинні бути спрямовані на виявлення, формування, підтримку і укрупнення кластерів малих і середніх підприємств туристичного бізнесу і націлені на задоволення фактичних потреб туроператорів та турагентів, зацікавлених в підвищенні своєї конкурентоспроможності через реалізацію спільних проектів в межах кластеру [12, с. 3]. Загалом аналіз останніх публікацій з визначеної проблематики свідчить про доцільність подальших наукових розвідок в даному напрямі.

Невирішені частини дослідження. Попри наявність широкого кола наукових доробків стосовно сутності кластерного управління, у науковій літературі переважно зустрічається згадка про промислові кластери, в той час як кластери сфери послуг, і зокрема туристичні кластери, вивчені недостатньо..

Мета дослідження. Метою статті є дослідження питання кластерного управління як фактору розвитку туризму в регіоні.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. У туристично-рекреаційній сфері кластерний підхід вперше застосували зарубіжні вчені, а його еволюція пов'язана з

реалізацією прикладних завдань забезпечення конкурентоспроможності та зниження витрат, що не суперечить іншим сферам економічної діяльності:

- 1) послуги на базі розвиненої інфраструктури та співробітництва [11, с. 65];
- 2) група туристичних атракцій на обмеженій географічній території, що взаємодіє на основі високорозвиненої інфраструктури, управління, конкурентних переваг [9, с.78];
- 3) група компаній та інститутів, що випускають туристичний продукт на основі стратегічних відносин, що забезпечують конкурентні переваги послуг [13, с. 118].

Таким чином, зарубіжні та вітчизняні вчені наголошували на необхідності кластерного підходу до розвитку туризму в регіоні. У разі наявності в регіоні лікувальних природних ресурсів туристичний кластер включатиме також лікувально-оздоровчий компонент.

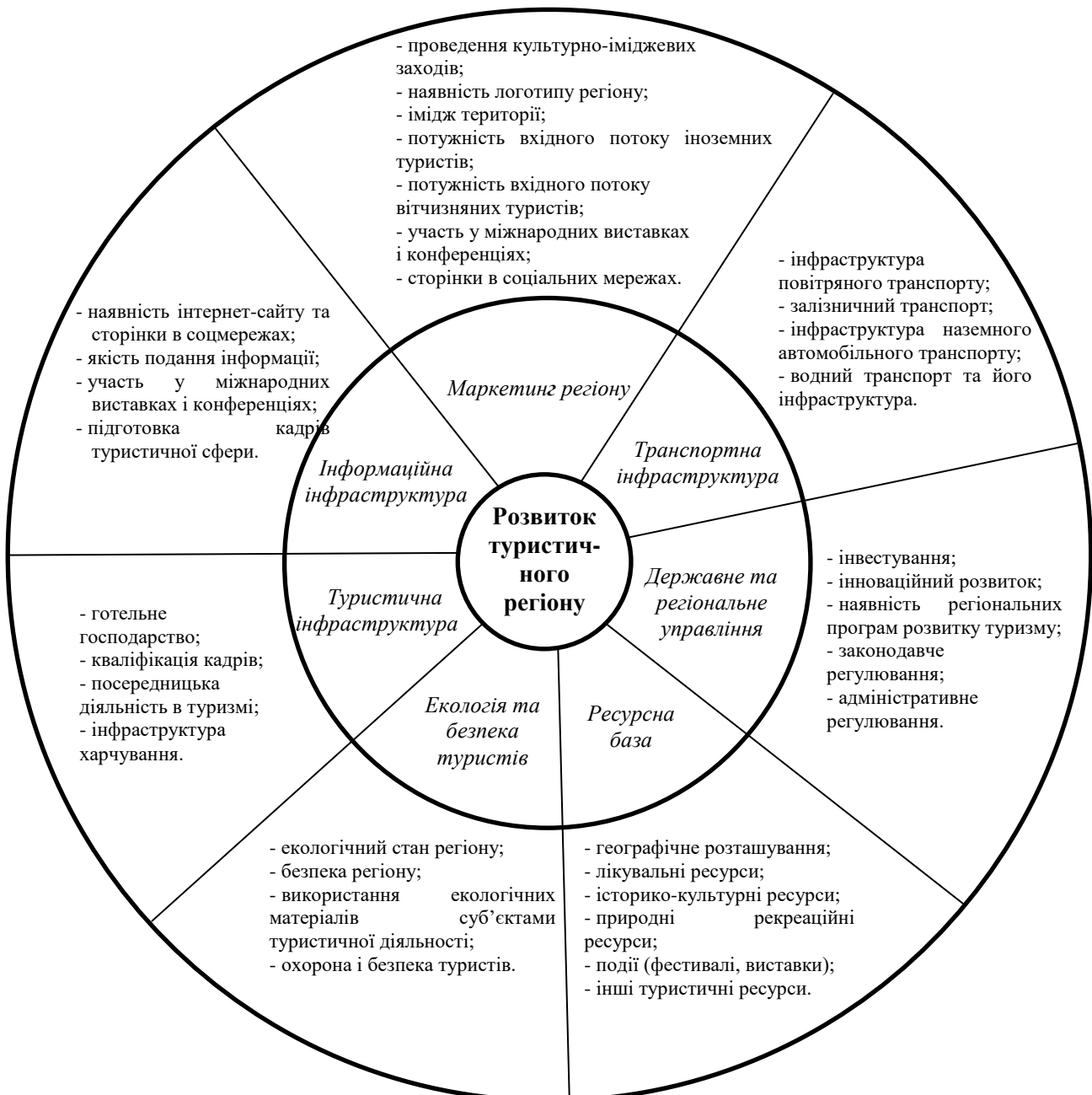
Можемо відзначити, що туристичний кластер – це рекреаційна зона, що включає діяльність компаній, об'єднаних на добровільній основі. Діяльність даних підприємств при цьому взаємозалежна. Специфіка туристичного кластера багато в чому пов'язана зі специфікою послуг, що надаються невлловимими і невидимими туристичними підприємствами благами. Компанії, що входять у туристичний кластер, діють у рамках єдиного ланцюжка створення вартості, при цьому кінцевою метою всіх туристичних послуг є «отримані враження». Крім того, найважливішою специфічною властивістю туристичного кластера є його маршрутна територіальна організація [6, с. 224]. Туристичний маршрут та відповідний йому туристичний потік пов'язують туристичні об'єкти регіону, перетворюючи їх із конкуруючих на взаємодіючі елементи системи туристичного кластера. Завдяки туристичному потоку, що рухається по елементах ланцюжка створення вартості, формується туристичний кластер. У туристичній сфері, як ні в якій іншій, значну роль відіграє те, наскільки ефективно організовано ланцюжок створення вартості. Тому саме кластерна організація є єдино можливим та найефективнішим способом генерації прибутку у сфері туризму.

Умовою розвитку туризму у регіоні є наявність об'єктів (атракторів), які приваблюють туристів у регіон. Це можуть бути як природні об'єкти різних видів (море, річки, гори, лікувально-оздоровчі ресурси), так і історичні, розважальні, пізнавальні та інші об'єкти. Використання кластерного підходу в туристичній сфері найбільш оптимально забезпечує розвиток туризму, оскільки замість конкуренції між різними видами туризму виникає взаємодія та взаємодоповнення: наприклад, турист, який приїхав до регіону з лікувально-оздоровчою метою, замовляє також екскурсії історичними чи природними об'єктами.

Відзначимо, що при створенні кластерів потрібно враховувати фактори інфраструктури, а також оцінити природні та кліматичні фактори. Дана оцінка дозволить створити реальне уявлення про рівень регіону і дасть можливість встановити з якого рівня потрібно розвивати туризм в регіоні, скільки знадобиться інвестицій в проект та термін їх окупності. Створення кластера здатне вирішити низку завдань, а саме покращення інфраструктури, посилення економіки за рахунок збільшення у валовому регіональному продукті частки доходів від туризму, покращення екологічної ситуації у регіоні [2, с. 103]. Поетапно формування туристичного кластеру представимо наступним чином.

I етап – визначення географічного розташування кластера. Насамперед, для формування кластеру необхідно визначитися з місцем розташування кластера і його межами, а також визначити його центри. Для визначення меж кластера слід вивчити регіон, виявити, які саме визначні пам'ятки найбільш популярні, а отже, і вигідніші для створення там осередків туристичного показу. Визначення меж кластера також є важливим завданням під час створення туристичного кластеру. Важливо розуміти, що при визначенні меж слід враховувати такі фактори, як суміжність з іншими регіонами, специфіку майбутніх туристів.

II етап – визначення рівня розвитку туризму в регіоні. Другим етапом слід визначити рівень розвитку туризму у регіоні, специфіку туристів та їх потреб і на підставі цих даних слід поставити завдання зі створення такого кластера, який у повній мірі зможе задовольнити ці потреби.

Джерело: [12, с. 5].

Рис. 1. Концептуальна модель розвитку туристичного регіону на засадах кластерного управління внутрішнім ринком туристичних послуг України

III етап – державне та юридичне регулювання управління кластером. В механізмі кластерного управління розвитком ринку туризму важливим є визначення засобів і методів здійснення цілеспрямованого державного впливу, включаючи важелі впливу місцевих органів влади, з метою ефективного розвитку кластерної системи туристичних регіонів України. Суб'єктами кластерної політики є законодавчі та виконавчі органи державної та/або

місцевої влади, які в процесі її реалізації взаємодіють між собою та з бізнес-асоціаціями, виробничими підприємствами, освітніми, науковими та фінансовими установами, транспортними та логістичними фірмами, сервісними організаціями тощо [12, с. 3]. М. Сагайдак, В. Костинець та Ю. Костинець запропонували критеріальну модель розвитку туристичного регіону на засадах кластерного управління внутрішнім ринком туристичних послуг України, для побудови якої автори визначили чинники і критерії кластеризації. З метою формування ефективних туристичних кластерів пропонується врахувати спорідненість туристичних регіонів за наявністю туристичних ресурсів, рівнем розвитку туристичної інфраструктури тощо. На рис. 1 наведена критеріальна модель розвитку туристичного регіону на засадах кластерного управління внутрішнім ринком туристичних послуг України [12, с. 5].

На даному ж етапі доцільно відрегулювати законодавчу основу управління туристичними кластерами. Вона має допомогти підприємцям обрати напрямок розвитку свого бізнесу, показати рівень очікуваних послуг та вимоги до них, має захищати інтереси підприємців та туристів. Слід розвинути систему органів державного та муніципального управління. Саме держава має взяти на себе обов'язок створення сприятливих умов для створення та підтримки діяльності туристичного кластеру.

IV етап – визначення специфіки кластера. Наступним етапом є визначення специфіки кластера, адже необхідно не тільки створити кластер, у якому всі елементи взаємодітимуть гармонійно. Важливо зробити так, щоб створюваний кластер відрізнявся від інших та мав свою специфіку. Такими відмінностями можуть стати природні умови, історико-культурна спадщина, рекреаційна база тощо [2, с. 104].

V етап – удосконалення інфраструктури. На даному етапі доцільно замислитися над якісними складовими інфраструктури, в тому числі, підготовкою висококваліфікованих кадрів, транспортної мережі тощо.

Світовий досвід свідчить про те, що створення туристичних кластерів надає поштовх розвитку економічно відсталих регіонів, залучаючи до них потік туристів, які за рахунок витрачених ними на території кластера грошей розвивають економіку регіону. Іншою перевагою є залучення інвестицій та як наслідок розвиток інфраструктури на території кластера. За рахунок цього відбувається формування додаткових робочих місць, зміцнення діяльності виробництв та приватних підприємств, а також з'являється можливість розвинути нові галузі за рахунок інвестицій та грошей, витрачених туристами.

Ряд вчених [12, с. 5] відзначають, що очевидною перевагою кластера є його здатність забезпечувати міжгалузевий перелив трудових ресурсів на принципах саморегуляції та самостійної адаптації до зовнішніх змін. Висока адаптивність до змін маркетингового середовища і здатність швидко запроваджувати інновації є вирішальною перевагою кластера перед іншими формами інтеграції. Суб'єкти туристичного кластера, як правило, об'єднані економічними зв'язками і відносинами, особистими контактами, організаційною культурою, що включає уявлення, цінності, установки, ідеали дій, а іноді загальним брендом і маркетинговими стратегіями. Ці відносини в більшій мірі схильні до інституціоналізації, що дозволяє реалізувати довгострокові проекти та поглиблювати взаємовигідні партнерські відносини.

Також відзначимо, що для залучення інвестицій у туристичну галузь регіону необхідно ініціювати функціонування організаційно-економічних процесів, що сприяють залученню капіталу до туристичної інфраструктури кожного конкретного туристичного кластеру. Сприятливим підґрунтям для створення таких механізмів є підвищення якості та оперативності управлінських рішень в інвестиційній сфері, а також забезпечення взаємодії методологічних, інструментальних та управлінських функцій, вкладених у реалізацію інвестиційних проектів. Ефект від використання та впровадження конструктивних

управлінських механізмів в інвестиційній діяльності в туристичному бізнесі створить грошовий приріст за допомогою використання державних інструментальних засобів, спрямованих на підтримку туристичних програм, забезпечення гідного інвестиційного рівня привабливості об'єктів туристичного бізнесу для іноземних та внутрішніх інвесторів, допомогу в інтеграції капіталу вкладників фінансово-кредитних установ, інституційними інвесторами. При цьому слід зауважити, що ефективність розвитку туристичного кластеру прямо пропорційна до рівня його державної підтримки.

Розглядаючи та аналізуючи роль туризму, який певною мірою є лакмусом рівня координації взаємодії влади та бізнес-структур, є всі підстави припустити, що туристичний бізнес, його внутрішній зміст та рівень розвитку в регіоні є якісним та яскравим показником потенціалу для підвищення рівня співробітництва між державною владою та бізнес-підприємництвом. Для вирішення питань, пов'язаних з підвищенням та удосконаленням туристичного бізнесу, необхідний процес залучення в нього всіх зацікавлених у цьому питанні підприємств та структур. Крім цього, для вирішення даного питання потрібні суттєві координаційні зусилля всіх задіяних суб'єктів та високого рівня узгодженості дій між владою на різних рівнях. Таким чином, можемо говорити, що туристична сфера і, зокрема, туристичні кластери, є якісним чинником розвитку регіональної економіки та ефективного партнерства державних структур та підприємництва загалом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Спираючись на досвід прогресивних країн, що розвиваються, як підсумок, можемо зазначити, що кластерне управління є фундаментом для співпраці представників бізнес сектору та держави у контексті державно-приватного партнерства. Це надає можливість збільшення результативності взаємодії держави, підприємств, торговельних об'єднань, дослідницьких, освітніх організацій тощо. У державах, які почали використовувати кластери, спостерігаються тенденції, що пов'язані із зосередженням компаній на основних напрямках та делегуванні виробництва комплектуючих та сфери обумовлених послуг іншим компаніям, малим та середнім підприємствам. Така взаємодія з конкурентами, постачальниками чи клієнтами для більшості малих та середніх підприємств, що діють в кластері та виділяються індивідуалізмом та ініціативністю, може стати потужним стимулом розвитку.

References

Література

1. Aleksandrova, A. Yu. (2007). Turistskie klasteri: sodержanie, granitsy, mekhanizm funktsionirovaniya [Tourist clusters: content, boundaries, functioning mechanism]. <i>Sovremennye problemy servisa i turizma</i>, № 1, P. 51–61 [in Russian]. 2. Aloeua, A. A., Yusupova, M. D. (2013). Turisticheskie klasteri kak osobyi faktor formirovaniya sotsial'no-ekonomicheskoy sistemy regiona [Tourist clusters as a special factor in the formation of the socio-economic system of the region]. <i>Izvestiya Kabardino-Balkarskogo tsentra RAN</i>, № 4 (54), P. 100–106 [in Russian]. 3. Kropinova, E. G., Mitrofanova, A. V. (2011). Regionalnyy turistskiy klaster kak turistsko-rekreatsionnaya sistema regionalnogo urovnya [Regional tourist cluster as a tourist and recreational system of the regional level]. <i>Regionalnye issledovaniya</i>, № 1, P. 40–46 [in Russian].	1. Александрова А. Ю. Туристские кластеры: содержание, границы, механизм функционирования. <i>Современные проблемы сервиса и туризма</i>. 2007. № 1. С. 51–61. 2. Алоева А. А., Юсупова М. Д. Туристические кластеры как особый фактор формирования социально-экономической системы региона. <i>Известия Кабардино-Балкарского центра РАН</i>. 2013. № 4 (54). С. 100–106. 3. Кропинова Е. Г., Митрофанова А. В. Региональный туристский кластер как туристско-рекреационная система регионального уровня. <i>Региональные исследования</i>. 2011. № 1. С. 40–46.

4. Miroljubova, T. V. (2013). Issledovanie regionalnykh klasterov: voprosy metodologii i praktiki [Research of regional clusters: questions of methodology and practice]. *Ekonomicheskoe vrozozhdenie Rossii*, № 2 (36), P. 129–142 [in Russian].
4. Мирюлюбова Т. В. Исследование региональных кластеров: вопросы методологии и практики. *Экономическое возрождение России*. 2013. № 2 (36). С. 129–142.
5. Reutova, Yu. N. (2011). Teoreticheskie aspekty otsenki rekreatsionnogo i investitsionnogo potentsialov sanatorno-kurortnogo kompleksa [Theoretical aspects of assessing the recreational and investment potential of the health resort complex]. *Terra Economicus*, Vol. 9, № 1, P. 105–112 [in Russian].
5. Реутова Ю. Н. Теоретические аспекты оценки рекреационного и инвестиционного потенциалов санаторно-курортного комплекса. *Terra Economicus*. 2011. Т. 9. № 1. С. 105–112.
6. Sokoly, I. I., Brovkova, Ye. H., Brovkova, Ye. V. (2012). Turystychni klastery yak osnovnyi element konkurentospromozhnoho rozvytku ekonomiky Odeskoho rehionu [Tourist clusters as the main element of competitive development of the economy of the Odessa region]. *Ekonomichnyi forum*, № 4, P. 222–228 [in Ukrainian].
6. Соколи І. І., Бровкова Є. Г., Бровкова Є. В. Туристичні кластери як основний елемент конкурентоспроможного розвитку економіки Одеського регіону. *Економічний форум*. 2012. № 4. С. 222–228.
7. Tsikhan, T. V. (2003). Klasternaya teoriya ekonomicheskogo razvitiya [Cluster theory of economic development]. *Teoriya i praktika upravleniya*, № 5, P. 74–81 [in Russian].
7. Цихан Т. В. Кластерная теория экономического развития. *Теория и практика управления*. 2003. № 5. С. 74–81.
8. Yakovleva-Chernyshova, A. Yu. (2014). Osobennosti klasterного vzaimodeystviya v sanatorno-kurortnoy sfere [Features of cluster interaction in the health resort sector]. *Upravlenie i ekonomika v XXI veke*, № 5, P. 98–107 [in Russian].
8. Яковлева-Чернышова А. Ю. Особенности кластерного взаимодействия в санаторно-курортной сфере. *Управление и экономика в XXI веке*. 2014. № 5. С. 98–107.
9. Bergman, E., Feser, E. (1999). Industrial and Regional Cluster: Concepts and Comparative Applications. Virginia: WVU Regional Research Institute. 282 p.
9. Bergman E., Feser E. Industrial and Regional Cluster: Concepts and Comparative Applications. Virginia: WVU Regional Research Institute, 1999. 282 p.
10. Porter, M. E. (2000). Location, Clusters, and Company Strategy. Oxford: Oxford University Press. 484 p.
10. Porter M. E. Location, Clusters, and Company Strategy. Oxford: Oxford University Press, 2000. 484 p.
11. Rodrigues, A. B. (2003). Turismo rural: praticas e perspectivas. Sao Paulo: Contexto. 312 p.
11. Rodrigues A. B. Turismo rural: praticas e perspectivas. Sao Paulo: Contexto, 2003. 312 p.
12. Sahaidak, M., Kostynets, Iu., Kostynets, V. (2019). Modeling of development of the internal market of tourist services in Ukraine, based on the principles of cluster management. *SHS Web of Conferences*, Vol. 65, 04010, P. 1–7. URL: <https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/06/contents/contents.html>.
12. Sahaidak M., Kostynets Iu., Kostynets V. Modeling of development of the internal market of tourist services in Ukraine, based on the principles of cluster management. *SHS Web of Conferences*. 2019. Vol. 65, 04010. P. 1–7. URL: <https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/06/contents/contents.html>.
13. Solvel, O., Lindqvist, G., Ketels, Ch. (2006). The Cluster Initiatives Greenbook. 312 p.
13. Solvel O., Lindqvist G., Ketels Ch. The Cluster Initiatives Greenbook. 2006. 312 p.

УДК 330:338

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.1.6

Oleksandra V. Olshanska, Polina V. Puzyrova

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

**THE INNOVATIVE POTENTIAL OF INTEGRATED BUSINESS STRUCTURES:
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FRAMEWORK
FOR EVALUATION AND IMPLEMENTATION**

This article is an attempt to expand a scientific discourse on building innovation potential of integrated business structures within the innovation processes at the macro-, meso- and microlevels. It is noted that a number of innovation aspects still lack clearness and lead to ambiguity in interpretations, whereas the role of intellectual assets is increasingly growing as a key driver for business development. Within the scope of this study, the innovation potential of integrated business structures is viewed as a set of potentials of business units involved, in their synergistic development, through the prism of creating and ensuring effective operation of all cluster participants in the current and strategic periods which in turn challenge for financial, human, technological, managerial and innovation resources to be employed to maximize the synergy of innovation capacity, and ultimately, to facilitate the creation of a robust framework for innovations / novelties at different levels. It is emphasized that in terms of exploring the innovation potential of integrated business structures, given the specifics of their activities, a critical objective is to assess the maturity of their development, since the evaluation of innovation potential will enable to identify the primary drivers of success and the key benefits as well as availability of product and technology innovation – all of that laying the foundations of gaining innovative competitiveness of integrated business structures overall. It is also noted that the strategies developed by integrated business structures to enhance manufacturing, economic, financial, personnel related or technological aspects of business activities and other important processes set the vectors of future effective performance and development and should rely upon creative, innovative approaches to meet various market and consumer needs. It is argued that a comprehensive assessment of the implementation of innovation potential of integrated business structures will unlock their current innovation potential and track its development trends and dynamics which might offer opportunities for further adjustments to boost innovation capacity for particular integrated business structures. The findings resume that innovative potential of integrated business structures covers the whole range of innovative resources able to enhance business performance and contribute to its optimization as well as provide opportunities to generate and implement innovations to gain strategic competitive advantages in the context of sustainable development. The proposed algorithm to evaluate the innovation potential of integrated business structures through the use of key assessment indicators will help build a desirability scale for the innovation potential indicators where the values of individual responses refer to a desirability range for integrated business structures. A conclusion is made that enterprise innovative development is a key driver in attaining a competitive edge whereas the innovation potential is an indicator that demonstrates company receptivity to change and innovation. Implementation of the above methodology provides important implications for further improving innovation performance of integrated business structures through forecasting their innovation capacity building along with promoting effective operational and development strategies.

Keywords: *innovation potential; financial potential; formation and development; integrated business structures; strategy; management; competitiveness; intellectual assets; integration in innovation processes; assessment algorithm; desirability function range.*

Олександра В. Ольшанська, Поліна В. Пузирьова

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
**ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР БІЗНЕСУ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ БАЗИС ОЦІНЮВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ**

Статтю присвячено поглибленню наукового дискурсу щодо формування інноваційного потенціалу інтегрованих структур бізнесу в межах інноваційних процесів на макро-, мезо- та мікрорівнях. Зазначено, що чимало аспектів інноваційної діяльності дотепер залишаються невизначеними та викликають неоднозначність інтерпретацій, а роль провідного виробничого чинника все більше відіграють активи інтелектуального характеру. У межах цього дослідження інноваційний потенціал інтегрованих структур бізнесу розглядається як сукупність потенціалів, пов'язаних своїм формуванням та синергічним розвитком через призму створення та забезпечення ефективного процесу функціонування бізнес-одиноць у поточному та стратегічному періодах, що своєю чергою, вимагають залучення як фінансових, кадрових, технологічних, управлінських, так і інноваційних ресурсів, що використовуються для максимізації синергії реалізації інноваційного потенціалу, і як кінцевий ефект – створення системи інновацій / нововведень різного рівня. Підкреслюється, що інноваційний потенціал інтегрованих структур бізнесу, з огляду на особливості їхньої діяльності, потребує проведення оцінювання рівня свого розвитку, оскільки саме оцінювання інноваційного потенціалу надасть можливість визначити основні драйвери успіху та ключові переваги, а також рівень інноваційності продукції та технологій, що використовуються, які, в підсумку, і складають підвалини базових основ інноваційної конкурентоспроможності інтегрованих структур бізнесу. Зазначається також, що розроблені в інтегрованих структурах бізнесу стратегії поліпшення виробничих, господарських, фінансових, кадрових, технологічних аспектів діяльності та інших важливих процесів визначають вектори майбутнього ефективного формування та розвитку і мають базуватися на нестандартних, інноваційних підходах до задоволення потреб ринку та споживачів. Доведено, що комплексне оцінювання реалізації інноваційного потенціалу інтегрованих структур бізнесу надасть змогу виявити їх наявний інноваційний потенціал та відстежити тенденції й динаміку його розвитку, що є підставою для подальших коригуючих заходів у сфері покращення інноваційного потенціалу для деяких інтегрованих структур бізнесу з урахуванням особливостей їх розвитку та функціонування. Визначено, що інноваційний потенціал інтегрованих структур бізнесу відображає сукупність інноваційних ресурсів, реалізація яких сприятиме покращенню й оптимізації виробництва продукції та надасть можливість створювати й впроваджувати новачі з метою досягнення стратегічних конкурентних переваг в умовах сталого розвитку. Запропонований алгоритм оцінювання інноваційного потенціалу інтегрованих структур бізнесу, через використання основних показників оцінювання, допоможе побудувати шкалу бажаності показників оцінювання інноваційного потенціалу, де значення окремих відгуків відповідають діапазонам функції бажаності інтегрованих структур бізнесу. Доведено, що інноваційний розвиток підприємства є ключовим каталізатором діяльності в умовах конкуренції, а інноваційний потенціал – це показник, який демонструє сприйнятливості підприємств до змін та нововведень. Як результат використання цієї методики, можна запропонувати подальше вдосконалення інноваційної діяльності інтегрованих структур бізнесу на основі прогнозування їх інноваційного потенціалу з подальшим впровадженням ефективних стратегій функціонування та розвитку.

Ключові слова: *інноваційний потенціал; фінансовий потенціал; формування та розвиток; інтегровані структури бізнесу; стратегія; управління; конкурентоздатність; інтелектуальні активи; інтеграція в інноваційних процесах; алгоритм оцінювання; діапазон функції бажаності.*

Александра В. Ольшанская, Полина В. Пузырёва

Киевский национальный университет технологий и дизайна, Украина

ИННОВАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ИНТЕГРИРОВАННЫХ СТРУКТУР БИЗНЕСА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЙ БАЗИС ОЦЕНИВАНИЯ И РЕАЛИЗАЦИИ

Статья посвящена углублению научного дискурса по вопросам формирования инновационного потенциала интегрированных структур бизнеса в рамках инновационных процессов на макро-, мезо- и микроуровнях. Отмечено, что многие аспекты инновационной деятельности до сих пор остаются неопределенными и вызывают неоднозначность интерпретаций, роль ведущего производственного фактора все больше играют активы интеллектуального характера. В рамках этого исследования инновационный потенциал интегрированных структур бизнеса рассматривается как совокупность потенциалов, связанных своим формированием и синергическим развитием через призму создания и обеспечения эффективного процесса функционирования бизнес-единиц в текущем и стратегическом периодах, в свою очередь, требующих привлечения как финансовых, кадровых, технологических, управленческих, так и инновационных ресурсов, используемых для максимизации синергии реализации инновационного потенциала, и как конечный эффект – создание системы инноваций / новшеств различного уровня. Подчеркивается, что инновационный потенциал интегрированных структур бизнеса, учитывая особенности их деятельности, требует проведения оценки уровня своего развития, поскольку именно оценивание инновационного потенциала позволит определить основные драйверы успеха и ключевые преимущества, а также уровень инновационности используемой продукции и технологий, которые в итоге и составляют основы базовой инновационной конкурентоспособности встроенных структур бизнеса. Отмечается, что разработанные в интегрированных структурах бизнеса стратегии улучшения производственных, хозяйственных, финансовых, кадровых, технологических аспектов деятельности и других важных процессов определяют векторы будущего эффективного формирования и развития и должны базироваться на нестандартных, инновационных подходах к удовлетворению потребностей рынка и потребителей. Доказано, что комплексная оценка реализации инновационного потенциала интегрированных структур бизнеса позволит выявить их имеющийся инновационный потенциал и отследить тенденции и динамику его развития, что является основанием для дальнейших корректирующих мер в сфере улучшения инновационного потенциала для некоторых интегрированных структур бизнеса с учётом особенностей их развития и функционирования. Определено, что инновационный потенциал интегрированных структур бизнеса отражает совокупность инновационных ресурсов, реализация которых будет способствовать улучшению и оптимизации производства продукции и позволит создавать и внедрять новации с целью достижения стратегических конкурентных преимуществ в условиях устойчивого развития. Предложенный алгоритм оценивания инновационного потенциала интегрированных структур бизнеса через использование основных показателей оценки поможет построить шкалу желательности показателей оценки инновационного потенциала, где значения отдельных откликов соответствуют диапазонам функции желательности интегрированных структур бизнеса. Доказано, что инновационное развитие предприятия является ключевым катализатором деятельности в условиях конкуренции, а инновационный потенциал – это показатель, демонстрирующий восприимчивость предприятий к изменениям и нововведениям. Как результат использования этой методике можно предложить дальнейшее совершенствование инновационной деятельности интегрированных структур бизнеса на основе прогнозирования их инновационного потенциала с последующим внедрением эффективных стратегий функционирования и развития.

Ключевые слова: *инновационный потенциал; финансовый потенциал; формирование и развитие; интегрированные структуры бизнеса; стратегия; управление; конкурентоспособность; интеллектуальные активы; интеграция в инновационных процессах; алгоритм оценивания; диапазон функции желательности.*

Introduction. The ability of modern integrated business structures to be competitive and produce high quality products is primarily determined by the level of their development and the state of their innovation potential. As the innovation potential of integrated business structures is formed within the innovation processes at the macro, meso and micro levels, despite long scientific discourse, many aspects of innovation still remain uncertain and cause ambiguity of interpretations, and the role of the leading factor is increasingly. The inclusion of the capabilities of a particular enterprise in the innovative potential of integrated business structures is absolutely acceptable, because the final implementation of key tasks through the prism of existing management methods and the limited resources is possible only with full compliance with all functional responsibilities of all employees. innovation processes. Another aspect of innovation potential is to take into account the comprehensive development of innovation, which is manifested in the construction of new perspectives for the realization of innovation potential [1; 2]. In this context, the innovative potential of integrated business structures is a set of potentials associated with their formation and synergistic development through the prism of creating and ensuring the effective operation of business units in the current and strategic periods, which in turn require financial, human resources, technological, managerial and innovation resources used to maximize the synergy of the realization of innovation potential, and as a final effect - the creation of a system of innovation / innovation at different levels. The innovation potential of integrated business structures, given the peculiarities of their activities, requires an assessment of their level of development, as the assessment of innovation potential will identify key drivers of success and key benefits, as well as the level of innovation products and technologies used, and form the basis of the basic foundations of innovative competitiveness of integrated business structures [3]. Innovative potential of integrated business structures is a multi-vector economic concept with a polystructural content, which significantly complicates the task of analysis and evaluation of its implementation. Therefore, these issues need to be given considerable attention from the standpoint of defining a unified methodology for assessing the use of innovation potential and diagnosing its implementation in today's changing conditions. Thus, there is an urgent need to find new innovative startups, deepen ties with stakeholders, and constantly search for innovation in the field of integrated business structures. Strategies available in integrated business structures to improve production, economic, financial, human resources, technological aspects of activities and other important processes determine the vectors of future effective formation and development and should be based on non-standard, innovative approaches to market and consumer needs.

Materials and methods. The article uses general scientific and special methods of research of economic phenomena, fundamental principles of general economic theories, management theories, innovations, intangible assets to assess and realize the innovative potential of integrated business structures.

Results and discussion. In today's difficult conditions, innovation potential, its formation and development is quite complex, but the most necessary component of ensuring stable operation, development, sustainability and business activity of financial and economic activities of integrated business structures. That is why the complex indicator of the ability of integrated business structures to be active in the innovation sphere is its innovation potential. Effective full realization of the innovative potential of integrated business structures determines their ability to continuous, profitable, production and commercial activities and the perception of new ideas to improve their

activities as innovative areas of development. It follows that only the full readiness of the team of integrated business structures to adopt innovative directions of development will be the basic factor that will help to quickly implement innovative approaches and implement innovative measures and achieve the desired results. To analyze the use of innovation potential of integrated business structures and diagnose the implementation of innovation potential, it is better to pay more attention to the main indicators used by the modern scientific community. In our opinion, it is expedient to consider such basic indicators as indicators of the provision of integrated business structures with resources to realize their innovation potential (Table 1).

Table 1

Indicators of IBS availability of resources for realization of own innovation potential

	Indicator	Calculation of the indicator
1.	IBS's own resources ratio (RVL)	$\frac{\text{Own resources}}{\text{Shared resources}} * 100\%$
2.	Coefficient of know-how, patents and intellectual property	$\frac{\text{Property rights}}{\text{Intangible assets}} * 100\%$
3.	Coefficient of staff working in the field of innovation	$\frac{\text{Numerous workers involved in innovation activities}}{\text{Total number of employees}} * 100\%$
4.	Labor productivity ratio due to the introduction of innovative technologies	$\frac{1 - \text{Resource growth}}{\text{Product growth}} * 100\%$
5.	Coefficient of provision of new hardware and software	$\frac{\text{The cost of new equipment}}{\text{The total cost of all equipment}} * 100\%$
6.	Coefficient of provision of advanced types of machinery and equipment	$\frac{\text{The cost of improving the types of machines and equipment.}}{\text{The total cost of all equipment}} * 100\%$
7.	Innovation Proficiency Ratio	$\frac{\text{Expenditure on innovation}}{\text{Total costs of the enterprise}} * 100\%$
8.	Coefficient of security of research results	$\frac{\text{Expenditures on purchased research results}}{\text{Total costs of the enterprise}} * 100\%$
9.	Coefficient of remuneration of employees in the R & D	$\frac{\text{Labor costs of workers in the field of research}}{\text{The general fund of paid work at the enterprise}} * 100\%$
10.	Coefficient of supply of new technological processes	$\frac{\text{Number of introduced new technical processes}}{\text{The total number of production processes}} * 100\%$

Source: [4; 5].

Thus, we propose a step-by-step process of evaluating the realization of own innovation potential of integrated business structures, which is presented in Fig. 1. As an indicator for assessing the innovation potential of integrated business structures, it is proposed to use branched characteristics, which are innovative, financial, personnel, production, technological, research, technical, economic, organizational and managerial aspects of integrated business structures in the innovation vector. When choosing these indicators, it is necessary to take into account the scale of enterprises, staff, financial and economic status, innovation, etc., as they are influenced by macro- and micro-environmental factors [6; 7].

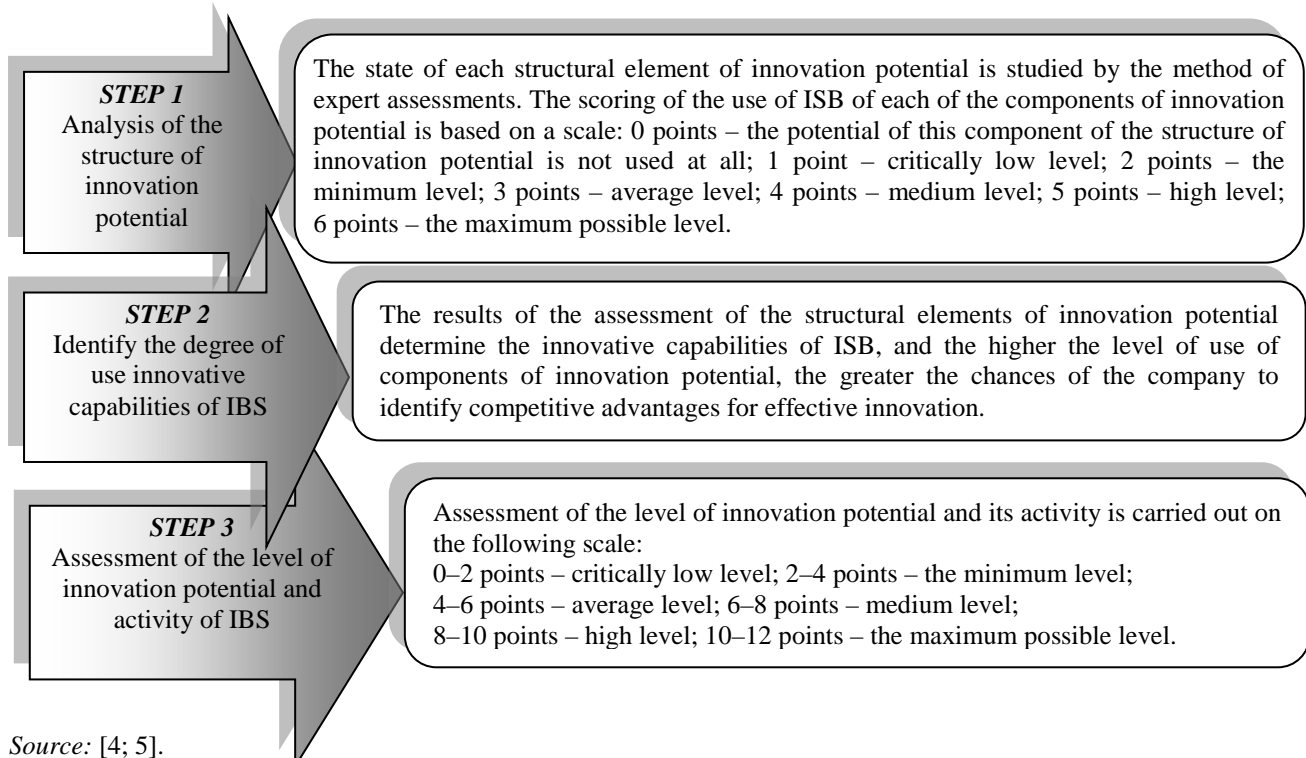
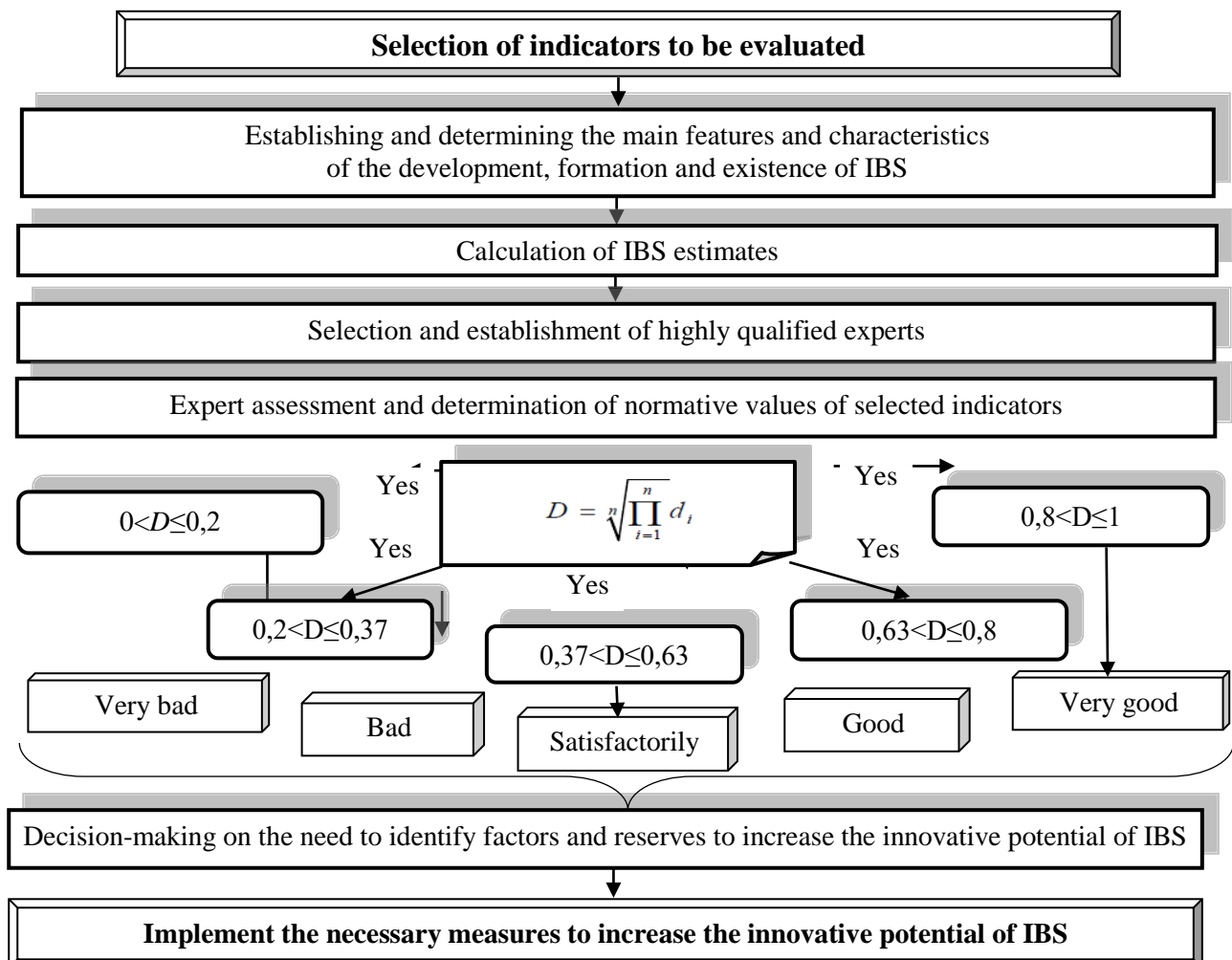

Fig. 1. Evaluation of the realization of the innovative potential of integrated business structures

In order to increase the objectivity of such an assessment, which involves quantitative consideration of multidisciplinary indicators, it is necessary to use a unified indicator, namely the Harrington desirability function [8], which is based on the idea of transforming natural indicators of individual reactions to dimensionless desirability scale [9]. It should be noted that the idea of using the Harrington utility function [8] among scientists began to gain practical significance in the second half of the twentieth century and still dominates among the methods and approaches to the process of assessing economic potential in order to obtain optimal solutions in the context of innovation in conditions of uncertainty and risk. Also noteworthy are the statements of other scholars on the options for calculating the integrated indicator of the effectiveness of innovation potential, in particular, in the works of O.B. Zhykhor [10] – as the implementation of the innovation potential of the region; in the study of V.M. Khobta and H.O. Komar [9] – as the activities of enterprises of innovation and the state of their innovation potential; according to M.P. Hryhoruka, O.Yu. Chubukova and N.V. Heseleva [11], as well as I.N. Bulhakova and A.N. Morozova [12] – as an innovation potential to further implement the strategic management of innovation activities and stimulation of innovation development processes. Thus, it is impossible to disagree with the opinion of the above scientists, but it should be noted that for the analytical assessment of innovation potential it would be better to use a system of indicators that form a time series – so that their

current values directly or indirectly affect other components. This method not only represents the end result, but also identifies and refines a number of measures to improve the indicators. All these indicators have regulatory limits and industry ratios. Given the possibility of Harrington's desire to combine objective circumstances of socio-historical development of enterprises with subjective assessments of experts, it is possible to create an objective description of existing innovation activity and future opportunities of enterprises. When using this method to assess the innovation potential and results of innovation processes, it is necessary to investigate such parameters as real production and economic data and subjective characteristics (views) using the expert method [13]. The set of indicators for assessing the innovation potential of integrated business structures depends on the specifics of their activities, market experience. The selection of evaluation indicators is determined by the importance of the characteristics that ensure the objectivity of the evaluation, as well as the possibility of their quantitative measurement. For integrated business structures, it is advisable to select key indicators through questionnaires, surveys of key stakeholders and top management (Fig. 2).

Source: [9].

Fig. 2. Algorithm for evaluating the implementation of the innovative potential of integrated business structures

Conclusion. Thus, a comprehensive assessment of the implementation of the innovation potential of integrated business structures will allow to identify their existing innovation potential, as well as to track trends and dynamics of its development [14]. This became the basis for further

corrective measures to improve the innovation capacity of some integrated business structures, taking into account the peculiarities of their development and operation. In addition, it can be argued that the innovation potential of integrated business structures reflects a set of innovative resources, the implementation of which leads to improved and optimized production of enterprises, provides opportunities to create and implement innovations to achieve strategic competitive advantages for integrated business structures [15–17].

The proposed algorithm for assessing the innovation potential of integrated business structures using key indicators for assessing the innovation potential of integrated business structures, selected by questionnaires will help build a scale of desirability of innovation potential indicators, where the values of individual responses correspond to the ranges of integrated business structures. It is proved that the innovative development of the enterprise is a key catalyst for competition, and innovation potential is an indicator that demonstrates the receptivity of the enterprise to change and innovation. Because of using this technique, we can propose further improvement of innovation activities of integrated business structures based on forecasting the development of their innovation potential with the subsequent implementation of effective strategies for operation and development [18–20].

References

Література

1. Kosenko, A. P. (2005). Issledovanie faktorov innovatsionnogo potentsiala na mezourovne [Research of the factors of innovative potential at the meso-level]. *Naukovi pratsi Donetskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Seriya: ekonomichna = Science of the Donetsk National Technical University. Series: economical*, Vol. 100-2, P. 12–19 [in Russian].
1. Косенко А. П. Исследование факторов инновационного потенциала на мезоуровне. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна*. 2005. Вип. 100-2. С. 12–19.
2. Liashchenko, O. V. (2010). Problemy otsinky efektyvnosti vykorystannia innovatsiinoho potentsialu pidpryiemstva [Problems of evaluation of efficiency of use of innovative potential of the enterprise]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu = Economic Bulletin of Donbass*, № 2, P. 176–180 [in Ukrainian].
2. Лященко О. В. Проблеми оцінки ефективності використання інноваційного потенціалу підприємства. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. № 2. С. 176–180.
3. Puzyrova, P. V. (2020). Doslidzhennia osnovnykh metodiv ta pidkhodiv do protsesu otsinky innovatsiinoho potentsialu promyslovykh pidpryiemstv [Research of basic methods and approaches to the process of assessing the innovative potential of industrial enterprises]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini = Formation of market relations in Ukraine: zb. nauk. pr.*, № 12 (235), P. 34–47 [in Ukrainian].
3. Пузырьова П. В. Дослідження основних методів та підходів до процесу оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр.* 2020. № 12 (235). С. 34–47.
4. Pizhuk, O. I., Bahniuk, V. I. (2017). Otsiniuvannia realizatsii innovatsiinoho potentsialu pidpryiemstva [Evaluation of the realization of the innovative potential of the enterprise]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky = Global and national problems of economy*. Mykolaivskyi natsionalnyi universytet imeni V. O. Sukhomlyn'skoho, Vol. 15, P. 282–287 [in Ukrainian].
4. Піжук О. І., Багнюк В. І. Оцінювання реалізації інноваційного потенціалу підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. 2017. Вип. 15. С. 282–287.
5. Haiev'ska, L. M. (2017). Innovatsiinyi potentsial pidpryiemstva ta yoho otsinka [Innovative potential of
5. Гаєвська Л. М. Інноваційний потенціал підприємства та його оцінка.

- the enterprise and its assessment]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky = Global and national problems of economy*. Mykolaivskiy natsionalnyi universytet imeni V.O. Sukhomlynskoho, Vol. 15, P. 192–196 [in Ukrainian].
6. Tkachenko, V., Kwilinski, A., Kaminska, B., Tkachenko, I., Puzyrova, P. (2019). Development and effectiveness of financial potential management of enterprises in modern conditions. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, Vol. 3, No. 30, P. 85–94.
7. Komaretska, P. V. (2005). Finansovyi potentsial: yoho skladovi, faktory vplyvu ta umovy rozvytku [Financial potential: its components, factors of influence and conditions of development]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina "Evoliutsiia naukovykh znan i suchasni problemy ekonomichnoi teorii": Ekonomichna seriia = Visnyk of Kharkiv National University named after VN Karazin "Evolution of scientific knowledge and modern problems of economic theory": Economic series*, № 663, P. 144–148 [in Ukrainian].
8. Harrington, E. C. (1965). The Desirability Function. *Industrial Quality Control*, April, P. 494–498.
9. Khobta, V. M., Komar, H. O. (2009). Otsinka innovatsiinoho potentsialu pidpriemstva [Estimation of innovative potential of the enterprise]. *Ekonomika promyslovosti = Economics of industry*, № 1, P. 102–109 [in Ukrainian].
10. Zhykhor, O. B. (2006). Innovatsiinyi potentsial rehionu ta pidkhody do yoho otsinky [Innovative potential of the region and approaches to its evaluation]. *Kommunalnoe khoziaistvo horodov: nauch.-tekhn. sb. Ser.: Ekonomicheskyye nauky = Kommunalnoe khozyaystvo gorodov. Ser.: Economic Sciences*, Vol. 73, P. 55–66 [in Ukrainian].
11. Hryhoruk, P. M. (2014). Model kompleksnoho intehralnoho otsiniuvannia efektyvnosti marketynhovykh rishen [Model of complex integrated evaluation of the effectiveness of marketing decisions]. *Aktualni problemy ekonomichnoi kibernetiky: kolektyvna nauk. monohraf = Actual problems of economic cybernetics: collective science. monograph*. Ed. O. Yu. Chubukova, N. V. Heseleva. Kyiv: VD "Stylos". P. 180–196 [in Ukrainian].
- Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. 2017. Вип. 15. С. 192–196.
6. Tkachenko V., Kwilinski A., Kaminska B., Tkachenko I., Puzyrova P. Development and effectiveness of financial potential management of enterprises in modern conditions. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 3, No. 30. P. 85–94.
7. Комарецька П. В. Фінансовий потенціал: його складові, фактори впливу та умови розвитку. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна "Еволюція наукових знань і сучасні проблеми економічної теорії": Економічна серія*. 2005. Вип. 663. – С. 144–148.
8. Harrington E. C. The Desirability Function. *Industrial Quality Control*. 1965. April. P. 494–498.
9. Хобта В. М., Комар Г. О. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства. *Економіка промисловості*. 2009. № 1. С. 102–109.
10. Жихор О. Б. Інноваційний потенціал регіону та підходи до його оцінки. *Коммунальное хозяйство городов: науч.-техн. сб. Сер.: Экономические науки*. 2006. Вип. 73. С. 55–66.
11. Григорук П. М. Модель комплексного інтегрального оцінювання ефективності маркетингових рішень. *Актуальні проблеми економічної кібернетики: колективна наук. монограф*. Під ред. О. Ю. Чубукової, Н. В. Геселевої. К.: ВД "Стилос", 2014. С. 180–196.

12. Bulgakova, I. N., Morozov, A. N. (2009). Ispolzovanie "funktsii zhelatel'nosti" dlya formalizatsii kompleksnogo pokazatelya konkurentosposobnosti promyshlennogo predpriyatiya [Using the "desirability function" to formalize a complex indicator of the competitiveness of an industrial enterprise]. *Vestnik VGU = VSU Bulletin, Ser.: Ekonomika i upravlenie*, № 2, P. 54–56 [in Russian].
12. Булгакова И. Н., Морозов А. Н. Использование «функции желательности» для формализации комплексного показателя конкурентоспособности промышленного предприятия. *Вестник ВГУ. Сер.: Экономика и управление*. 2009. № 2. С. 54–56.
13. Sirenko, K. Yu. (2012). Peredumovy vprovadzhennia innovatsiinoi modeli rozvytku lehkoï promyslovosti v Ukraini [Prerequisites for implementing an innovative model of light industry development in Ukraine]. *Aktualni problemy implementatsii innovatsiino-orïentovanoi modeli rozvytku natsionalnoi ekonomiky: zbirnyk materialiv roboty kruhloho stolu = Actual problems of implementation of innovation-oriented model of national economy development: a collection of materials of the round table* (05.04.2012), Chernihiv: ChDIEU, P. 58–60 [in Ukrainian].
13. Сіренко К. Ю. Передумови впровадження інноваційної моделі розвитку легкої промисловості в Україні. *Актуальні проблеми імплементації інноваційно-орієнтованої моделі розвитку національної економіки: збірник матеріалів роботи круглого столу* (05.04.2012). Чернігів: ЧДІЕУ, 2012. С. 58–60.
14. Olshanska, O., Puzyrova, P. (2021). The mechanism of public financial support for stimulation of innovation in integrated clusters. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini = Formation of market relations in Ukraine*, № 10 (245), P. 32–40 [in Ukrainian].
14. Olshanska O., Puzyrova P. The mechanism of public financial support for stimulation of innovation in integrated clusters. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2021. № 10 (245). С. 32–40.
15. Johnson, M. W., Lafley, A. G. (2010). Seizing the White Space: Business Model Innovation for Growth and Renewal. Harvard Business Review Press.
15. Johnson M. W., Lafley A. G. Seizing the White Space: Business Model Innovation for Growth and Renewal. Harvard Business Review Press. 2010.
16. Kasa, R. (2015). Approximating innovation potential with neurofuzzy robust model. *Investigaciones Europeas de Dirección y Economía de la Empresa*, № 21, P. 35–46.
16. Kasa R. Approximating innovation potential with neurofuzzy robust model. *Investigaciones Europeas de Dirección y Economía de la Empresa*. 2015. № 21. P. 35–46.
17. Rolik, Y. A. (2013). A Complex Approach To Evaluating the Innovation Strategy of A Company to Determine its Investment Attractiveness. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, № 99, P. 562–571.
17. Rolik Y. A. A Complex Approach To Evaluating the Innovation Strategy of A Company to Determine its Investment Attractiveness. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2013. № 99. P. 562–571.
18. Hanushchak-Iefimenko, L. M., Kobernyk, I. V. (2012). Osoblyvosti formuvannia intehrovanykh biznes-struktur [Peculiarities of formation of integrated business structures]. *Aktualni problemy ekonomiky = Actual problems of economy*, № 3 (129), P. 154–160 [in Ukrainian].
18. Ганущак-Єфіменко Л. М., Коберник І. В. Особливості формування інтегрованих бізнес-структур. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 3 (129). С. 154–160.

19. Miasnykov, V. O. (2018). Naukovo-metodychnyi pidkhid do prohnouvan'nia pokaznykiv innovatsiinoho potentsialu mashynobudivnykh pidpriemstv [Scientific and methodical approach to forecasting indicators of innovation potential of machine-building enterprises]. *Ahrosvit = Agrosvit*, № 4, P. 68–74 [in Ukrainian].

20. M'iachyn, V. H. (2015). Prohnouvan'nia innovatsiinoho potentsialu promyslovykh pidpriemstv za dopomohoiu hibrydnykh intelektualnykh system [Forecasting the innovation potential of industrial enterprises using hybrid intelligent systems]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo = Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, No. 4, P. 51–56 [in Ukrainian].

19. Мясников В. О. Науково-методичний підхід до прогнозування показників інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств. *Агросвіт*. 2018. № 4. С. 68–74.

20. М'ячин В. Г. Прогнозування інноваційного потенціалу промислових підприємств за допомогою гібридних інтелектуальних систем. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2015. Вип. 4. С. 51–56.

УДК 005.95:330.16

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.1.7

Микола П. Денисенко

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Зорина В. Юринець

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

**ФОРМУВАННЯ КОМАНД ФАХІВЦІВ
ТА ЇХ РОЛЬ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ Й СТРАТЕГІЧНОМУ
УПРАВЛІННІ БІЗНЕСОМ**

Статтю присвячено аналізу процесів формування команд фахівців та їх впливу на економічний розвиток і стратегічні напрями управління бізнесом. Метою статті є дослідження важливості формування команд фахівців, а також з'ясуванню їх ролі в економічному розвитку бізнесу в умовах стратегічного управління господарською діяльністю. Для досягнення мети поставлено й вирішено такі основні завдання: проаналізовано компоненти формування команд фахівців та встановлено їх вплив на економічний розвиток і стратегічне управління бізнесом, виявлено структурно-функціональні характеристики команди фахівців, описано основні моделі ефективності команд фахівців, що обумовлюють економічне зростання бізнесу та стратегічні орієнтири його розвитку. У процесі дослідження використано такі загальнонаукові методи: узагальнення – для з'ясування змісту категорії «команда», аналіз – для критичного розуміння підходів та пропозицій провідних вчених щодо становлення, функціонування та розвитку команд фахівців у контексті економічного розвитку та стратегічного управління бізнесом; систематизація та системний підхід – для вирішення питання щодо виявлення основних структурно-функціональних характеристик команди фахівців; схематичні та графічні зображення – для наочного представлення результатів наукового дослідження й аналітичних даних. На основі проведеного дослідження встановлено, що сьогодні одним із важливих чинників впливу на розвиток бізнесу та стратегічні напрями діяльності є формування ефективної команди фахівців, що обумовлює покращення показників господарської діяльності, сприяє економічному зростанню, а також генерації конкурентних переваг на стратегічну перспективу. Доведено, що діяльність команд фахівців у контексті економічних наслідків командної роботи та бізнесу варто розглядати через призму основних структурно-функціональних характеристик: певних рис, що визначають динаміку команди; підходів до формування; видів; етапів створення; стадій, які команда проходить до повноцінного формування; етапів розвитку; характеристик ефективної команди, моделей створення команд та моделей ефективності команд. Наголошується, що в процесі формування команди фахівців важливо розуміти особливості використання чотирьох моделей ефективності команди: моделі ІРО, моделі ІО, моделі ІМОІ та екологічної моделі.

***Ключові слова:** команди; фахівці; економічний розвиток; бізнес; стратегічне управління; характеристики; моделі.*

Николай П. Денисенко

Киевский национальный университет технологий и дизайна, Украина

Зорина В. Юринец

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Украина

**ФОРМИРОВАНИЕ КОМАНД СПЕЦИАЛИСТОВ
И ИХ РОЛЬ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ И СТРАТЕГИЧЕСКОМ
УПРАВЛЕНИИ БИЗНЕСОМ**

Статья посвящена анализу процессов формирования команд специалистов и их влияния на экономическое развитие и стратегические направления управления бизнесом. Целью статьи является исследование важности формирования команд специалистов, а также установление их роли в экономическом развитии бизнеса в условиях стратегического управления хозяйственной деятельностью. Для достижения цели поставлены и решены следующие основные задачи: проанализированы компоненты формирования команд специалистов и установлено их влияние на экономическое развитие и стратегическое управление бизнесом, выявлены структурно-функциональные характеристики команды специалистов, описаны основные модели эффективности команд специалистов, обуславливающие экономический рост бизнеса и стратегические ориентиры его развития. В процессе исследования использованы следующие общенаучные методы: обобщение – для уяснения содержания категории «команда», анализ – для критического понимания подходов и предложений ведущих учёных по становлению, функционированию и развитию команд специалистов в контексте экономического развития и стратегического управления бизнесом; систематизация и системный подход – для решения вопроса по выявлению основных структурно-функциональных характеристик команды специалистов; схематические и графические изображения – для наглядного представления результатов научного исследования и аналитических данных. На основе проведённого исследования установлено, что сегодня одним из важных факторов влияния на развитие бизнеса и стратегические направления деятельности является формирование эффективной команды специалистов, что обуславливает улучшение показателей хозяйственной деятельности, способствует экономическому росту, а также генерации конкурентных преимуществ на стратегическую перспективу. Доказано, что деятельность команд специалистов в контексте экономических последствий командной работы и бизнеса следует рассматривать через призму основных структурно-функциональных характеристик: специфических черт, определяющих динамику команды; подходов к формированию; видов; этапов создания; стадий, которые команда проходит до полноценного формирования; этапов развития; характеристик эффективной команды, моделей создания команд и моделей эффективности команд. Отмечается, что в процессе формирования команды специалистов важно понимать особенности использования четырёх моделей эффективности команды: модели IPO, модели IO, модели IMO и экологической модели.

Ключевые слова: команды; специалисты; экономическое развитие; бизнес; стратегическое управление; характеристики; модели.

Mykola P. Denysenko

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

Zoryna V. Yurynets

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

BUILDING TEAMS OF PROFESSIONALS AND THEIR ROLE

IN ECONOMIC DEVELOPMENT AND STRATEGIC BUSINESS MANAGEMENT

The article seeks to explore the team building processes as well as to investigate the significance of professional teams in gaining economic growth in the context of strategic business management domain. To attain the research objectives, the study addresses the following issues: provides insights into the team building paradigm and its essential elements, provides better understanding of the contribution of professional teams into economic development and strategic management of businesses, identifies structural and functional patterns in shaping teams of professionals, describes the basic team building models to achieve the efficiency of professional teams' performances which ultimately drive economic growth and underpin strategic vectors in

business development. The following general scientific methods were utilized to tackle the research agenda: generalization – to clarify the content of a ‘team’ category, analysis – to critically assess the approaches and findings of scholars as to the process of team building, their functioning and evolution in the context of economic development and strategic business management; systematization and systematic approach – to address the issues of identifying the essential adherent structural and functional characteristics associated with teams of professionals as well as a range of chart-based and graphic images – for visual presentation of research outcomes and analytical data. The research findings have revealed that building an effective team of professionals has significant implications for further business development and its strategic perspectives and contributes to enhancing business performance indicators, encouraging economic growth as well as facilitates generating sustainable competitive advantages in the long-term. It is argued that given the important economic effects from teamwork activities and modern business imperatives, the effectiveness of professional teams has to be considered through the prism of their essential structural and functional characteristics, that is their particular drivers to boost teamwork efficiency and dynamics; specific approaches to team building; development phases; a team’s life cycle from infancy to its maturity; evolution stages; characteristics of a successful team, team building models and teams’ performance efficiency models. A special focus is put on the importance of understanding the specifics of implementation of each of the four models of team effectiveness in the team building process: IPO model, IO model, IMOI model and the environmental model.

Keywords: *teams; professionals; economic growth; business; strategic management; characteristics; models.*

Постановка проблеми. З метою отримання високого рівня конкурентоспроможності українського бізнесу й економіки України загалом важливим завданням постає підтримка належних темпів економічного розвитку бізнесу завдяки впровадженню елементів стратегічного управління, формуванню та реалізації кадрового потенціалу тощо. Глобалізація економіки привнесла тенденцію доступності входу на конкурентні ринки для різного виду бізнесу та команд. Нові структури бізнесу, які виникають, та сформовані ними стратегії розвитку, а також сучасний інноваційний підхід обумовлюють створення ефективних команд фахівців, діяльність яких визначає досягнення конкурентних переваг бізнесу і має вплив на його конкурентоспроможність та намічений рівень економічного розвитку.

Новітніми викликами стратегічного управління розвитком бізнесу є зближення різних сфер і напрямів діяльності, зокрема, нівелювання їхніх меж. У сучасних умовах бізнес потребує не просто фахівців, котрі спеціалізуються на обраному напрямі діяльності, а команд універсалів, які спроможні бути гнучкими, швидко навчатися та переорієнтовуватися на інші сфери діяльності, залежно від сформованих менеджерами завдань [7, с. 127].

Бізнес змушений впроваджувати механізми активного адаптування обраних концепцій стратегічного управління, формування команд фахівців [2], беручи до уваги різноманітні обмеження та вибудовуючи запланований рівень успішного економічного розвитку бізнесу, що дає змогу оптимізувати застосування людського ресурсу, забезпечуючи водночас його оновлення. Оскільки навколишнє середовище є турбулентним і достатньо швидко піддається трансформації, бізнесу доводиться вносити зміни та створювати нові вимоги до формування та розвитку команд.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературі зустрічаються різні сторони висвітлення питання формування команд фахівців, оскільки воно приносить відчутні вигоди чи збитки на практиці, сприяє економічному поступу бізнесу. Особливо важливим є

вивчення цих питань в умовах стратегічного управління розвитком бізнесу, впровадженні інновацій, зокрема, масштабуванні та реконструкції вже діючого бізнесу.

Питання формування команд фахівців, виявлення їхнього значення для економічного розвитку бізнесу в умовах стратегічного управління господарською діяльністю достатньо комплексно вивчається як зарубіжними [6–10], так і українськими [1–5] вченими.

М. Енц [7] розглядає переваги та недоліки формування команд універсалів у системі стратегічного управління розвитком бізнесу. Б. Кожушник [9] зазначає, що існує достатня кількість особливостей ефективної команди, що має вплив на економічний розвиток бізнесу. Дж. Катценбах [8] і Д. Сміт [8] описують основні компетенції, які необхідні для формування команд у середовищі бізнесу. Є. Мастик-Мусял [10] розкриває характеристики та ключові ознаки ефективної команди фахівців. В. Агравал [6] виявляє риси, що визначають динаміку команди, та підходи до її формування. Л. Шевченко [3] описує проблеми командоутворення та причини зниження економічних наслідків формування команд. В. Бурдуковський [1], Г. Чудесова [1] акцентують увагу на діяльності команд однодумців, що займаються виробництвом інновацій з метою швидкого повернення вкладених інвестицій та отримання прибутку із фокусом на нових бізнес-моделях та швидкому економічному зростанні.

Зважаючи на наведений аналітичний огляд наукової літератури із зазначеного питання, варто виокремити доречність поглибленого наукового дослідження проблеми формування команд фахівців та їх значення для економічного розвитку бізнесу в умовах нарощення стратегічного управління господарюючими суб'єктами.

Метою статті є дослідження важливості формування команд фахівців, виявлення їхнього значення для економічного розвитку бізнесу в умовах стратегічного управління господарською діяльністю. Для досягнення мети доцільно виконати такі основні завдання: проаналізувати компоненти формування команд фахівців та їх вплив на економічний розвиток бізнесу, виявити структурно-функціональні характеристики команди фахівців, описати основні моделі ефективності команд фахівців, що обумовлюють економічне зростання бізнесу та стратегічні орієнтири його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Команда є високорозвиненою невеликою групою фахівців, в яких взаємозв'язок побудований на позитивних моральних стандартах, підвищена ефективність роботи, що виявляється у формі суперадитивного ефекту [4, с. 103]. Ефективність команди переважно залежить від його соціально-психологічного клімату.

Те, що характеризує членів команди, – це різноманітні знання та взаємодоповнювальні навички. Додаткові навички означають, що вони мають різні компетенції. Джон Р. Катценбах і Дуглас К. Сміт, розбили компетенції на три основні компоненти: досвід, навички вирішення проблем і ухвалення рішень, а також навички міжособистісного спілкування [8, с. 57].

Важливим компонентом команди є прихильність до спільної мети та спільних цілей, дій. Тут варто виокремити два елементи: відданість і цілі. Роль спільної мети і конкретних цілей є вирішальними. Чітко визначена спільна мета спонукає членів команди діяти. Загальна ціль складається з конкретних цілей, які окреслюють бажані результати. Досягнення конкретного результату роботи команди залежить насамперед від співвідношення обох типів цілей.

Іншими компонентами формування команд фахівців є наявність загальноузгоджених правил (те, як команда хоче підійти до завдання та прийняття узгодженого підходу всіма членами) та спільна відповідальність, що є результатом взаємної довіри.

Для того, щоб команда була ефективною, вона повинна виробити загальний підхід до виконуваних завдань, тобто спосіб, яким вона має намір досягти своєї мети і буде ухвалена

всіма членами. Також, важлива чесність по відношенню до інших членів команди, спільна і взаємна відповідальність.

Основні структурно-функціональні характеристики команди фахівців наведені у таблиці 1.

Формування команди фахівців – це поступовий процес, постановка цілей, визначення принципів дії, формулювання очікувань, визначення способу потоку інформації, встановлення групових ролей. Побудова команди також означає створення відносин між її членами; знайомство, взаємне ставлення, методи вирішення конфліктів, тип взаємної підтримки тощо.

Таблиця 1

Основні структурно-функціональні характеристики команди фахівців

Ознаки	Характеристика
1	2
Риси, що визначають динаміку команди	- психологічна атмосфера; - психологічна установка; - кліматичні порушення
Підходи до формування	- функціональний підхід, де члени команди виконують виключно прописані функціональні обов'язки (притаманний швидше групі); - рольовий підхід, де члени команди виконують прописані ролі, котрі чітко розподілені поміж усіма виконавцями (притаманний ефективній команді)
Види	- малі, середні, великі; - функціональні, самоспрямовувальні, крос-функціональні
Етапи створення	- роз'єднана група; - група однодумців; - команда, що прагне до самовизначення; - команда, що несе сумісну відповідальність за результат
Стадії, які команда проходить до повноцінного формування	- стадія включення, консолідації; - стадія відповідності; - стадія стабілізації, нормалізації; - стадія взаємодії
Етапи розвитку	- формування команди (формування відносин, принципів і норм поведінки, вироблення правил регулювання зв'язків та дисципліни, затвердження стилю управління); - становлення команди (формування традицій, громадської думки, колегіальне ухвалення рішень, визначення цілей, мотивів, позицій кожного члена команди, демократичний стиль управління); - зрілість команди (виконання усіх попередньо сформованих функцій, взаємна вимогливість, соціальний контроль, колегіальне ухвалення рішень, демократичний стиль управління, втілення соціально-психологічних методів впливу); - старіння команди (деградація, відсутність адаптації та гнучкості, поява консервативності; необхідне оновлення команди, орієнтація на інновації)
Характеристики ефективної команди	- загальна чітка мета ; - обмежена кількість людей (оптимально 2–8 осіб); - мотивація на результат і наявність стимулів ; - чіткий розподіл функцій і робочих завдань в поєднанні з принципом взаємозамінюваності;

Закінчення табл. 1

1	2
	<ul style="list-style-type: none"> - загальні знання; - різні навички та здібності; - віра в можливості команди як спільності людей; - формування довіри між учасниками, високі сподівання членів команди один до одного, високий ступінь емоційного включення та взаємодопомоги; - дружня та ділова критика; - організація сумісної праці, співпраця, формування правил і вірних установок; - відповідальність за стан справ кожного члена команди й організації загалом; - вільне висловлення думки у ході обговорення колективних питань; - відсутність тиску на підлеглого керівником та визнання його права ухвалювати важливі для групи рішення; - достатня обізнаність членів команди про їхні завдання та поточний стан справ; - задоволеність приналежністю до цієї команди; <p>принцип єдиноначальності для координації зусиль</p>
Моделі створення команд	<ul style="list-style-type: none"> - акомодатійна модель; - модель розвитку
Моделі ефективності команд	<ul style="list-style-type: none"> - модель ІРО; - модель ІО; - модель ІМОІ; - екологічна модель

Джерело: складено на основі [4–7; 10–12].

Команду можна створити двома різними способами:

- встановлення цілі, для якої створюється команда, а потім вибір членів, щоб максимізувати їхній вплив на досягнення цієї цілі (акомодатійна модель);
- розвиток співробітників шляхом розширення їх знань і компетенцій. Таким чином, команда створюється через призму можливостей розвитку членів команди (модель розвитку).

Важливим моментом є етап, коли група фахівців вступає в стадію формування, що характеризується покращенням відносин між членами, розробкою ролей і правил, а також роботою над взаємними відносинами. Цей процес супроводжує первинне напруження, тобто взаємодія між учасниками є ввічливою і супроводжується перервами в розмові. Потім настає етап конструктивної співпраці, тобто час, коли команда зосереджена напругою, суперечливістю думок щодо важливих питань. Останнє напруження, яке може супроводжувати команду, – це напруження третього ступеня, тобто в результаті змагання за владу та позицію в команді.

Формування команди водночас вирішує не усі питання сучасного бізнесу, зокрема не виключає можливості виникнення «ефекту безбілетника», коли член команди користується всіма перевагами роботи в команді, але його внесок у спільні результати занадто низький, не відповідає середньому рівню для даної команди; домінування в команді деяких її членів; формування «одностайного» образу мислення, яке не сприяє реалістичній оцінці альтернативних дій та способів економічної поведінки. Крім того, спеціалізація працівників

на виконанні властивих саме їм ролей (функцій) призводить до того, що командна праця стає антиподом внутрішній конкуренції. Останню вважають корисною лише за умови, що перед кожним працівником стоять індивідуальні робочі цілі, які не можуть навіть випадково увійти в конфлікт із загальною метою бізнесу. Але ж саме конкуренція є визнаним двигуном творчої думки, інновацій, зростання продуктивності праці [3].

Моделі ефективності команд фахівців по-різному розглядають вищезазначені проблеми. Існує чотири основні моделі ефективності команди, розбиті за етапами: модель IPO, модель IO, модель IMOІ та екологічна модель.

Модель IPO (вхід-процес-вихід, input-proces-output) передбачає повторюваний цикл введення, процесу та виходу (результату), де умови входу, пов'язані з організацією та характеристиками команд, впливають на групові процеси, які, у свою чергу, впливають на результати. Ця модель передбачає потрібну ефективність, припускаючи вплив на зменшення втрат і забезпечення адекватних ресурсів. Водночас вхідні змінні можуть впливати на кінцеву ефективність опосередковано (через процес) і безпосередньо.

Модель IO (вхід-вихід, input-output) ігнорує модуль процесу, хоча процес не зникає, а вбудовується у вхід цієї моделі, припускаючи його прямий вплив на ефективність.

Екологічна модель відрізняється від попередніх моделей, оскільки припускає, що результативність команди – це процес, а не стан, якого потрібно прагнути та досягати. Екологічна модель має чотири виміри, а саме: організаційний контекст (налаштування), кордони, розвиток команди та результативність команди.

Модель IMOІ (input-mediator-output-input) представлена посередником (медіатором) і замкнутим циклом, де вихід (результат) передається як вхідний зворотний зв'язок. У моделі IMOІ команди розглядаються як складні багатовимірні системи, що працюють у часі, завданнях і контексті. Погляд за межі простих введів і процесів привертає увагу до граничних умов традиційного I-P-O, підкреслюючи, коли, де і з ким процеси та стани, що виникають, стають актуальними. Це змушує змінити акцент питання з того, що викликає ефективність, на те, чому одні команди ефективніші за інші. Додавання додаткового «І» в кінець моделі викликає концепцію циклічного зворотного зв'язку. У моделі IMOІ фази поділяють за ступенем розвитку команди, ІМ – стадія формування, МО – функціонування, ОІ – стадія завершення. Використовуючи триетапну класифікацію, додано три методи категоризації, які дають змогу поміркувати над тим, чи фокусується дослідження на афективному, поведінковому чи когнітивному аспекті розвитку команди.

Особливостями ефективною команди, що має вплив на економічний розвиток та стратегічні орієнтири діяльності бізнесу, на думку Катценбаха та Сміта [9, с. 17], є:

- формування важко досяжної мети (завдання з участю всієї команди);
- визначення способів роботи, прийнятних для всіх членів (включаючи зустрічі, обговорення, графіки);
- наявність додаткових навичок фахівця (наприклад, вміння освоювати нові економічні напрями) та міжособистісних навичок;
- зобов'язання кожного члена виконувати конкретну роботу для команди та відповідати перед нею;
- наявність відповідальності, яка ґрунтується на спільній творчості та залученні до роботи та побудована через дії, а не лише через почуття обов'язку.

Не рідко команди фахівців, які об'єднані спільною ідеєю, демонструють унікальні вершини економічного розвитку бізнесу.

Тут можемо згадати про діяльність стартапів, як команди однодумців, що володіють потенціалом стрімкого зростання, займаються виробництвом нового продукту або послуги в умовах високої невизначеності [12], команди нестандартних мислителів, які працюють на те,

щоб здійснити революційні зміни з метою швидкого повернення вкладених інвестицій та отримання прибутку із фокусом на нових бізнес-моделях та швидкому економічному зростанні [1]. Окрім, унікальних ідей, впроваджені ефективної бізнес-моделі, фінансового забезпечення, саме склад команди є вагомим чинником успіху бізнесу. Виняткове значення отримує скоординована командна робота фахівців, які віддані своїй справі.

Висновки. На основі проведеного дослідження встановлено, що сьогодні одним із важливих чинників впливу на розвиток бізнесу та стратегічні напрями діяльності є формування ефективної команди фахівців, що обумовлює покращення показників господарської діяльності, сприяє економічному зростанню, виробленню конкурентних переваг на стратегічну перспективу.

Діяльність команд фахівців у контексті економічних наслідків командної роботи та бізнесу варто розглядати через призму основних структурно-функціональних характеристик: рис, що визначають динаміку команди; підходів до формування; видів; етапів створення; стадій, які команда проходить до повноцінного формування; етапів розвитку; характеристик ефективної команди, моделей створення команд та моделей ефективності команд. У процесі формування команди фахівців важливо розуміти особливості використання чотирьох моделей ефективності команди: модель IPO, модель IO, модель ІМОІ та екологічна модель.

References

Література

1. Burdukovskiy, V. N., Chudesova, G. P. (2019). Startup kak obyekt issledovaniya: ponyatiye, sushchnost, vidy i otlichitelnyye osobennosti [Startup as an object of research: concept, essence, types and distinctive features]. *Voprosy studencheskoy nauki = Student science questions*, No. 10 (38). P. 306–309 [in Russian].
1. Бурдуковський В. Н., Чудесова Г. П. Стартап как объект исследования: понятие, сущность, виды и отличительные особенности. *Вопросы студенческой науки*. 2019. № 10 (38). С. 306–309.
2. Denysenko, M. P., Budyakova, O. Yu. (2019). Pidvyshchennya indeksu lyudskoho kapitalu – vazhlyva skladova innovatsiynoyi kadrovoyi polityky pidpryyemstv [Increasing the human capital index is an important component of innovative personnel policy of enterprises]. *Ekonomika ta derzhava = Economy and state*, No. 4, P. 11–17 [in Ukrainian].
2. Денисенко М. П., Будякова О. Ю. Підвищення індексу людського капіталу – важлива складова інноваційної кадрової політики підприємств. *Економіка та держава*. 2019. № 4. С. 11–17.
3. Shevchenko, L. S. (2020). Komanda yak biznes-model: novi vyklyky menedzhmentu ta HR-konsaltnyhu [Team as a business model: new challenges of management and hr-consulting]. *Ekonomichna teoriya ta pravo = Economic theory and law*, No. 2 (41), P. 69–90 [in Ukrainian].
3. Шевченко Л. С. Команда як бізнес-модель: нові виклики менеджменту та HR-консалтингу. *Економічна теорія та право*. 2020. № 2 (41). С. 69–90.
4. Yurynets, Z. V. (2015). Samomenedzhment [Self-management]. Lviv: SPOLOM. 360 p. [in Ukrainian].
4. Юринець З. В. Самоменеджмент: підручник. Львів: СПОЛОМ. 2015. 360 с.
5. Yurynets, Z. V., Kishchuk, N. V. (2012). Otsinyuvannya rezultatyvnosti pratsi menedzhera [Evaluating the effectiveness of the manager]. *Naukovyy visnyk natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrayiny = Bulletin of the National Forestry University of Ukraine*, No. 22.05, P. 307–311 [in Ukrainian].
5. Юринець З. В., Кішук Н. В. Оцінювання результативності праці менеджера. *Науковий вісник національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць*. Львів: РВВ НЛТУ України. 2012. Вип. 22.05. С. 307–311.

6. Agrawal, V. (2012). Managing the diversified team: challenges and strategies for improving performance. *Team Performance Management*, Vol. 18 (7/8), P. 23–28.
7. Enz, M. G. (2009). Co-creation of Value: Managing Cross-Functional Interactions in Buyer-Supplier Relationships: dissertation. Ohio. 232 p.
8. Katzenbach, J. R., Smith, D. K. (2006). Siła zespołów: wpływ pracy zespołowej na efektywność organizacji, Oficyna Ekonomiczna, Warszawa. 134 p.
9. Kożusznik, B. (2014). Zachowania człowieka w organizacji. PWE, Warszawa. 316 p.
10. Mastyk-Musiał, E. (2003). Organizacje w ruchu. Oficyna Ekonomiczna, Kraków. P. 104–106.
11. Denysenko, M., Budiakova, O. (2019). Modern strategies personnel management in the epoch of the digital economy. *Digital economy and digital society: Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology Monograph 22*. Wydawnictwo Katowicach. P. 234–242.
12. Yurynets, Z., Bayda, B., Petruch, O. (2015). Country's economic competitiveness increasing within innovation component. *Economic Annals – XXI*, No. 9–10, P. 32–35.
6. Agrawal V. Managing the diversified team: challenges and strategies for improving performance. *Team Performance Management*. 2012. Vol. 18 (7/8). P. 23–28.
7. Enz M. G. Co-creation of Value: Managing Cross-Functional Interactions in Buyer-Supplier Relationships: dissertation. Ohio, 2009. 232 p.
8. Katzenbach J. R., Smith D. K. Siła zespołów: wpływ pracy zespołowej na efektywność organizacji. Warszawa: Oficyna Ekonomiczna, 2006. 134 s.
9. Kożusznik B. Zachowania człowieka w organizacji. Warszawa: PWE, 2014. 316 s.
10. Mastyk-Musiał E. Organizacje w ruchu. Kraków: Oficyna Ekonomiczna, 2003. P. 104–106.
11. Denysenko M., Budiakova O. Modern strategies personnel management in the epoch of the digital economy. *Digital economy and digital society: Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology Monograph 22*. Wydawnictwo Katowicach, 2019. P. 234–242.
12. Yurynets Z., Bayda B., Petruch O. Country's economic competitiveness increasing within innovation component. *Economic Annals – XXI*. 2015. № 9–10. P. 32–35.

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

Київський національний університет технології та дизайну з 19.04.2021 р. видає періодичне наукове економічне видання «**Журнал стратегічних економічних досліджень**», яке є правонаступником видання «Вісник Київського національного університету технологій та дизайну», який у свою чергу був правонаступником видання «Известия высших учебных заведений. Технология легкой промышленности», який видавався з березня 1958 року у Київському технологічному інституті легкої промисловості (СРСР).

Журнал визнаний ВАК України фаховим з економічних наук. З моменту свого заснування журнал став сполучною ланкою між науковцями і практиками, які працюють у науково-дослідних закладах, вищій школі, економіці, державних установах України і зарубіжжя, між усіма тими, хто переймається проблемами розвитку економіки в ринкових умовах. Активна участь в наукових публікаціях на шпальтах журналу сприяє розвитку фундаментальних та прикладних досліджень з усіх напрямків економічних наук, посиленню впливу економіки на вирішення правових, політичних, соціальних, екологічних та інших проблем розвитку суспільства, входженню України в міжнародні економічні союзи.

Журнал є дуже цікавим для науковців, аспірантів, студентів, фахівців національного господарства, державних службовців.

Рубрики видання «Журнал стратегічних економічних досліджень»:

- **МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТИ**
- **ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ**
- **СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ**
- **ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА**

Періодичність видання – 6 раз на рік. Журнал видається українською, російською, англійською мовами, анотації – українською, російською і англійською мовами. Матеріали, що надходять для публікації в журналі, проходять рецензування з боку членів редакційної колегії, розглядаються та рекомендуються Вченою радою Київського національного університету технології та дизайну до друку.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: 01011, м. Київ-11, вул. Немировича-Данченка, 2,
корп. №1, кім. 1-0331а, (044) 256-84-27

Статті приймаються на поштову скриньку: econ-vistnyk@knutd.edu.ua.

Банківські реквізити видання «Журнал стратегічних економічних досліджень» для перерахування оплати за публікацію наукової статті (вартість 1 стор. формату А4 коштує 60 грн):

Одержувач: Київський національний університет технологій та дизайну

Код ЄДРПОУ отримувача: 02070890

Банк отримувача: ДКСУ у м. Києві

Код банку отримувача: 820172

Розрахунковий рахунок: **UA038201720313251003202003551**

Призначення платежу: П.І.Б. (автора (-ів) публікації) – Економічні науки.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

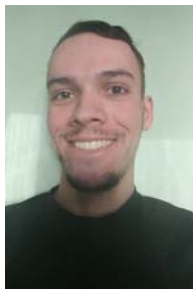
Бондарчук Юлія Андріївна

кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри філології та перекладу, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-4851-8701>

Researcher ID: T-5186-2017

E-mail: bondarchuk.ya@knutd.edu.ua

Бушуєв Павло Валерійович

аспірант кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-5257-9104>

Researcher ID: AAE-5238-2022

E-mail: zadrulukrnet@ukr.net

Вергун Антоніна Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, декан факультету культурних і креативних індустрій, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанного бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-2825-9511>

Scopus Author ID: 57208316192

Researcher ID: Q-3856-2016

E-mail: vergun.am@knutd.edu.ua

Денисенко Микола Павлович

доктор економічних наук, професор, професор кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<http://orcid.org/0000-0001-8767-9762>

Scopus Author ID: 36080249900

E-mail: denisenko.mp@knutd.edu.ua

Дудко Павло Миколайович

кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-1470-022X>

ResearcherID: Q-6910-2017

E-mail: vonpaulus83@gmail.com

Касич Алла Олександрівна

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управління та смарт-інновацій, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-7019-1541>

Scopus Author ID: 36080599800

Researcher ID: I-2762-2018

E-mail: kasich.alla@gmail.com

Корнієцький Олександр Владиславович

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, бізнесу та адміністрування, Харківський державний біотехнологічний університет, Україна

<http://orcid.org/0000-0001-9668-2621>

Researcher ID: G-7196-2017

E-mail: vova7003@gmail.com

Ольшанська Олександра Володимирівна

доктор економічних наук, професор, декан факультету управління та бізнес-дизайну, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-1535-7742>

Scopus Author ID: 56669957300

Researcher ID: N-1996-2018

E-mail: deanfebknutd@gmail.com

Паламарчук Валентина Андріївна

аспірантка кафедри менеджменту та публічного адміністрування, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-9465-0669>

E-mail: super.v.burkivska@ukr.net

Пузьрьова Поліна Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<http://orcid.org/0000-0003-0839-8730>

Scopus Author ID: 36070051700

E-mail: komaretskaya@bigmir.net

Юринець Зорина Володимирівна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

<http://orcid.org/0000-0001-9027-2349>

Scopus Author ID: 57130994800

Researcher ID: F-3961-2019

E-mail: zoryna_yur@ukr.net

ЖУРНАЛ
стратегічних економічних досліджень

Комп'ютерний набір та макетування

Кривонос О. О.

Технічний редактор

Ганущак-Єфіменко Л. М.

Відповідальний за поліграфічне виконання

Підп. до друку 21.02.2022. Формат 60×84 1/8.
Ум. друк. арк. 9,3. Облік. вид. арк. 7,28. Наклад 100 пр. Зам. ____.

Видавець і виготовлювач Київський національний університет технологій та дизайну.
вул. Немировича-Данченка, 2, м. Київ, 01011, Україна.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 24821-14761 ПР від 19.04.2021.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 993 від 24.07.2002.

JOURNAL
of strategic economic research

Computer Typesetting & Modeling

Kryvonos O. O.

Technical Editor

Hanushchak-Yefimenko L. M.

Responsible for printing

Printing proof 21.02.2022. Format 60×84 1/8.
Conditional sheet 9.3. Calculated sheet 7.28. Circulation 100 copies. Order N ____.
KNUTD Instant Printing Department.
Nemirovich-Danchenko Street, 2, Kyiv, 01011, Ukraine.

Certificate KB № 24821-14761 ПР, 19.04.2021.

Certificate ДК № 993, 24.07.2002.